

1.NODEVUMS

“Ārvalstu prakses izpēte darbā ar bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām vai to attīstības risku”

Saskaņā ar Bērnu aizsardzības centra un SIA “Projektu un kvalitātes vadība” 2024. gada 19. jūlijā noslēgto līgumu Nr. 4.2-4/84 par vadlīniju izstrādi Bērna atbalsta speciālista darbam ar bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām vai to attīstības risku un profesionālās kompetences pilnveides programmas un mācību metodikas izstrādi un aprobāciju.

Eiropas Sociālā fonda Plus līdzfinansētā projekta Nr. 4.3.6.5/1/24/I/001 “Atbalsta pasākumi bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām un to ģimenēm” ietvaros.

Pasūtītājs: Bērnu aizsardzības centrs

Izpildītājs: SIA “Projektu un kvalitātes
vadība”

2025 gada 3.aprīlī

SATURA RĀDĪTĀJS

TERMINU LIETOJUMS	4
IEVADS	5
METODOLOĢIJA	7
1. VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA PAR DARBU AR BĒRNIEM AR UZVEDĪBAS VAI ATKARĪBU PROBLĒMĀM VAI TO ATTĪSTĪBAS RISKIEM ĀRVALSTĪS	8
1.1. ISLANDE	8
1.2. SOMIJA	15
1.3. ASV	23
2. BĒRNA ATBALSTA SPECIĀLISTA AMATAM LĪDZĪGO SPECIĀLISTU AMATU, FUNKCIJU UN NEPIECIEŠAMO KOMPETENČU APRAKSTS	28
2.1. ISLANDĒ IDENTIFICĒTIE SPECIĀLISTI	28
2.1.1. <i>Speciālistu amata nosaukums, pienākumi un tiesības.....</i>	<i>28</i>
2.1.2. <i>Speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas, tai skaitā, iegūtā izglītība, profesionālās kompetences pilnveides nosacījumi un to saturs</i>	<i>32</i>
2.2. SOMIJĀ IDENTIFICĒTIE SPECIĀLISTI	37
2.2.1. <i>Speciālistu amata nosaukums, pienākumi un tiesības.....</i>	<i>37</i>
2.2.2. <i>Speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas, tai skaitā, iegūtā izglītība, profesionālās kompetences pilnveides nosacījumi un to saturs</i>	<i>39</i>
2.3. ASV IDENTIFICĒTIE SPECIĀLISTI	42
2.3.1. <i>Speciālistu amata nosaukums, pienākumi un tiesības.....</i>	<i>42</i>
2.3.2. <i>Speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas, tai skaitā, iegūtā izglītība, profesionālās kompetences pilnveides nosacījumi un to saturs</i>	<i>45</i>
3. SPECIĀLISTU SADARBĪBA AR BĒRNU UN VIŅA ĢIMENI, TAI SKAITĀ AUDŽUĢIMENI UN AIZBILDŅIEM	49
3.1. ISLANDES SPECIĀLISTU PRAKSE.....	49
3.1.1. <i>Sadarbības uzsākšana</i>	<i>49</i>
3.1.2. <i>Intervence</i>	<i>51</i>
3.1.3. <i>Metodes un instrumenti.....</i>	<i>53</i>
3.1.4. <i>Sadarbības pārtraukšana vai izbeigšana.....</i>	<i>56</i>
3.1.5. <i>Intervences rezultātu novērtēšana</i>	<i>57</i>
3.2. SOMIJAS SPECIĀLISTU PRAKSE.....	58
3.2.1. <i>Sadarbības uzsākšana.....</i>	<i>58</i>
3.2.2. <i>Intervence</i>	<i>59</i>
3.2.3. <i>Metodes un instrumenti.....</i>	<i>61</i>
3.2.4. <i>Sadarbības pārtraukšana vai izbeigšana</i>	<i>62</i>
3.2.5. <i>Intervences rezultātu novērtēšana</i>	<i>63</i>
3.3. ASV SPECIĀLISTU PRAKSE	63
3.3.1. <i>Sadarbības uzsākšana.....</i>	<i>63</i>
3.3.2. <i>Intervence</i>	<i>66</i>
3.3.3. <i>Metodes un instrumenti.....</i>	<i>69</i>
3.3.4. <i>Sadarbības pārtraukšana un izbeigšana.....</i>	<i>71</i>
3.3.5. <i>Intervences rezultātu novērtēšana</i>	<i>71</i>
4. SPECIĀLISTU SADARBĪBA AR ATBALSTA SNIEGŠANĀ IESAISTĪTAJIEM PARTNERIEM.....	73
4.1. ISLANDES SPECIĀLISTU SADARBĪBA	73
4.1.1. <i>Sadarbības partneri - speciālistu amatu nosaukumi, to pārstāvētās institūcijas</i>	<i>73</i>
4.1.2. <i>Sadarbības modeļi un speciālistu lomas</i>	<i>75</i>

4.1.3.	<i>Sadarbības dokumentēšana</i>	76
4.1.4.	<i>Sadarbības rezultātu izvērtēšana</i>	778
4.1.5.	<i>Praksē pielietotās metodes un instrumenti.....</i>	79
4.2.	SOMIJAS SPECIĀLISTU SADARBĪBA	81
4.2.1.	<i>Sadarbības partneri - speciālistu amatu nosaukumi, to pārstāvētās institūcijas</i>	81
4.2.2.	<i>Sadarbības modeļi un speciālistu lomas</i>	81
4.2.3.	<i>Sadarbības rezultātu izvērtēšana</i>	82
4.2.4.	<i>Sadarbības dokumentēšana</i>	82
4.2.5.	<i>Praksē pielietotās metodes un instrumenti.....</i>	83
4.3.	ASV SPECIĀLISTU SADARBĪBA	84
4.3.1.	<i>Sadarbības partneri - speciālistu amatu nosaukumi, to pārstāvētās institūcijas</i>	84
4.3.2.	<i>Sadarbības modeļi un speciālistu lomas</i>	85
4.3.3.	<i>Sadarbības rezultātu izvērtēšana</i>	86
4.3.4.	<i>Sadarbības dokumentēšana</i>	87
4.3.5.	<i>Praksē pielietotās metodes un instrumenti.....</i>	87
SECINĀJUMI.....		89
REKOMENDĀCIJAS.....		92
1.PIELIKUMS ĀRVALSTU EKSPERTU INTERVIJU INFORMANTI.....		94

TERMINU LIETOJUMS¹

Mentālā veselība	indivīda emocionālā, psiholoģiskā un sociālā labbūtība. Pasaules Veselības organizācijas (turpmāk - PVO) definē mentālo veselību kā stāvokli, kad cilvēks realizē savas spējas, tiek galā ar parastu ikdienas stresu, spēj produktīvi strādāt un darboties savas kopienas labā. Mentālā veselība ir cieši saistīta ar domāšanu, garastāvokli, uzvedību, attiecībām un sociālo funkcionēšanu. Mentālās veselības problēmas var veicināt daudzi faktori, piem., bioloģiskie faktori (iedzimtība vai ķīmisko vielu disbalanss smadzenēs), dzīves pieredze (trauma vai vardarbība), mentālās veselības problēmu vēsture ģimenē. Mentālai veselībai ir svarīgi pievērst uzmanību visos cilvēka dzīves posmos.
Klients	Pakalpojuma vai atbalsta saņēmējs, ar ko strādā ārvalstu izpētē analizētie speciālisti.
Intervence	ikviens pakalpojuma vai atbalsta sniedzēja iejaukšanās pasākums, kas tiek veikts pēc izvērtēšanas posma, bet var ietvert arī to, ja tas tieši vai netieši ietekmē klientu.
Starpprofesionāļu komanda	dažādu profesiju pārstāvju grupa, kas sadarbojas kopīga mērķa sasniegšanā, lai nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu un iespējami labāku problēmsituācijas risinājumu indivīdam, grupai vai kopienai. Starpprofesionāļu komandas sadarbība ļauj saskatīt un piesaistīt plašāku nepieciešamo resursu klāstu problēmsituācijas mazināšanai.
Starpinstitucionāla sadarbība	divu vai vairāku institūciju/organizāciju iesaiste un sadarbība. Starpinstitucionālajā sadarbībā var būt iesaistītas dažādu nozaru valsts, pašvaldību institūcijas, nevalstiskās organizācijas un reliģiskās organizācijas, lai koordinētu savstarpējo sadarbību kāda mērķa sasniegšanai.

¹ Terminu skaidrojumam par pamatu ņemta Baibas Belas un Līgas Rasnačas (zin. red.). Sociālā darba vārdnīca. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023.

IEVADS

Mentālās veselības problēmas, starp kurām ir arī uzvedības vai atkarību problēmas vai to attīstības riski, mūsdienu straujajā un mainīgajā vidē kļūst par aktuālu tematu ne tikai pieaugušo, bet arī bērnu un jauniešu vidū. PVO sniegtie dati liecina, ka katrs ceturtais bērns un jauniešs Eiropā regulāri izjūt trauksmi, aizkaitinājumu, nervozitāti, stresu vai grūtības aizmigt, un kopš 2014. gada šie skaitļi turpina pieaugt.²

Eiropas lielākais bērnu un jauniešu interešu aizstāvības organizāciju tīkls Eurochild savā 2024.gada ziņojumā par bērnu mentālo veselību Eiropā (2024.gada Children's Mental Health across Europe) min, ka bērnu vidū pieaug pieprasījums pēc garīgās veselības atbalsta. Tomēr pašreizējie garīgās veselības pakalpojumi visā Eiropā nav pietiekami, lai pienācīgi apmierinātu šīs grupas pieaugošās vajadzības. Tā rezultātā daudzi bērni nevar piekļūt nepieciešamajam atbalstam garīgās veselības problēmu risināšanai. Turklāt problēmas, ar kurām saskaras bērni garīgās veselības jomā, bieži vien vispār netiek identificētas vai tiek ignorētas. Lai arī arvien pieaug mentālās veselības atbalsta nepieciešamība sabiedrībā, šie jautājumi joprojām bieži netiek prioritizēti bērnu mentālās veselības politikas diskusijās un politiskos uzstādījumos, kas jau ilgtermiņā var vēl vairāk saasināt grūtības, ar kurām saskaras bērni, lai piekļūtu pienācīgai aprūpei un atbalstam viņu garīgajai labklājībai.³

Saskaņā ar Slimību profilakses un kontroles centra (SPKC) pasūtīto pētījumu "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū"⁴, kas tika veikts 2020. gadā, 24,5% respondentu vecumā no 15 līdz 34 gadiem bija pamēģinājuši narkotiskās vielas. Tāpat 2019. gada Eiropas skolu aptaujas projekta par alkoholu un citām narkotiskajām vielām pētījumā⁵ par atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumiem un tendencēm skolēnu vidū Latvijā atklājās, ka jebkuras narkotiskās vielas pamēģinājuši 27% 15–16 gadus veci skolēni.

2024.gadā sabiedriskajā telpā arī Latvijas mediķi cēla trauksmi par narkotiku pārdozēšanu jauniešu vidū, jo Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests (NMPD) saņēma vismaz četrus izsaukumus dienā par jauniešu narkotiku pārdozēšanu. Izsaukumi tika saņemti visā Latvijas teritorijā, ne tikai

² Pasaules Veselības organizācija, 2018. Pusaudžu mentālā veselība Eiropas reģionā.

Pieejams: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/383891/adolescent-mh-fs-eng.pdf

³ Eurochild, 2024, Children's Mental Health across Europe. Pieejams: <https://eurochild.org/uploads/2024/05/Sub-report-Mental-Health-2024.pdf>

⁴ SIA "Aptauju centrs" un SIA „Projektu un kvalitātes vadība” 2021. Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū 2020. gadā. Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/15536/download?attachment>

⁵ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”, 2020. ESPAD 2019: atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū. Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/6109/download?attachment>

Rīgas centrā. Saskaņā ar Veselības ministrijas aplēsēm dažu gadu laikā atkarību izraisošu vielu lietošana jauniešu vidū ir dubultojusies.⁶

Dati par atkarību izraisošo vielu lietošanu visā pasaulē ir satraucoši. Tā, piemēram, PVO 2024.gadā ziņoja, ka visā Eiropā, Vidusāzijā un Kanādā ir redzama satraucoša aina par atkarību izraisošo vielu lietošanu pusaudžu vidū. Proti, vairāk nekā puse aptaujāto 15 gadus veco jauniešu ir eksperimentējuši ar alkoholu un viens no pieciem jauniešiem nesen ir lietojis e-cigaretes. Turklāt jaunākie dati par skolas vecuma bērnu veselību un uzvedību, liecina par dzimumu atšķirību samazināšanos vielu lietošanā, uzsverot nepieciešamību pēc mērķtiecīgām preventīvām stratēģijām. PVO uzsver šo tendenci ilgtermiņa negatīvās sekas un aicina politikas veidotājus visā pasaulē neignorēt šos satraucošos faktus.⁷

Ārvalstīs pieejami dažādi speciālisti, kas iesaistīti bērnu un jauniešu mentālās veselības, t.sk. atkarību, problēmu risināšanā un, kas ir ļoti būtiski, šo problēmu risināšanā tiek iesaistītas dažādas nozares, starp kurām, galvenokārt, ir labklājības, veselības, un izglītības nozares. Šo nozaru savstarpējā atbalsta koordinēšana un plānveida pieeja ir būtiska bērnu un jauniešu mentālās veselības problēmu risināšanā.

Lai izpētītu ārvalstu praksi darbā ar bērniem, t.sk. ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem, ar uzvedības vai atkarību problēmām vai to attīstības risku, tika veikti šādi uzdevumi:

- izpētīti bērna atbalsta speciālista (turpmāk – BAS) amatam līdzīgo speciālistu amatu, funkciju un nepieciešamo kompetenču apraksti;
- izpētīta speciālistu sadarbība ar bērnu un viņa ģimeni, tai skaitā audžuģimeni un aizbildņiem;
- izpētīta speciālistu sadarbība ar atbalsta sniegšanā iesaistītajiem partneriem.

⁶ LSM.lv Ziņu redakcija, 2024. Premjere uzdod risināt narkotiku atkarības problēmu jauniešu vidē. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/08.07.2024-premjere-uzdod-risinat-narkotiku-atkaribas-problemu-jauniesu-vidē.a560692/>

⁷ World Health Organisation, 2024. Alcohol, e-cigarettes, cannabis: concerning trends in adolescent substance use, shows new WHO/Europe report. Pieejams: <https://www.who.int/europe/news-room/25-04-2024-alcohol--e-cigarettes--cannabis--concerning-trends-in-adolescent-substance-use--shows-new-who-europe-report>

METODOLOĢIJA

Ārvalstu prakses izpētes laikā, informācijas ieguvei tika izmantotas tādas metodes kā - interneta resursos pieejamās informācijas analīze, piemēram, amatu aprakstu analīze, darba devēju, izglītības iestāžu publiskotā informācija; attālinātas konsultācijas un ekspertu intervijas ar attiecīgo valstu jomas profesionāļiem, izmantojot formālus un/vai neformālus kontaktus, tai skaitā, ekspertus, rekrutējot ar “sniega bumbas” metodi, tas ir, vienam ekspertam iesakot nākamos, ar ko konsultēties; profesionāļu sniegtās informācijas par informācijas avotiem (dokumenti, publikācijas u.tml.) analīze.

Ārvalstu izpētes ietvaros tika analizēta Islandes pieredze, ņemot vērā, ka Islandē darbs bērnu interesēs tiek veikts trīs līmeņos – primārais, sekundārais un terciārais, tādā veidā skaidri nodalot katra pakalpojuma sniedzēja, institūcijas atbildības un kompetences, lai nodrošinātu efektīvāku atbalsta sniegšanu bērniem, kas pārskatāmāk sniedz priekšstatu arī par BAS amatam līdzīgo speciālistu funkciju līmeni. Savukārt, Somija izpētē tika iekļauta, jo tā ir viena no vadošajām ES valstīm pakalpojumu jomā bērniem. Kā trešā valsts izpētē tika iekļautas Amerikas Savienotās Valstis (turpmāk – ASV), jo arī ASV aizvien straujāk pieaug bērnu un jauniešu ar mentālām, emocionālām un uzvedības problēmām skaits un šo problēmu risināšanai tiek attīstīti pakalpojumi. Proti, saskaņā ar 2022.gada datiem, ASV vidēji 21.8% bērniem vecumā no 3 līdz 17 gadiem ir identificēta viena vai vairākas mentālās, emocionālās un uzvedības problēmas, atsevišķās grupās šim procentam pieaugot pat līdz 60%⁸. Tāpat kā citur pasaulē, arī ASV atkarību izraisošo vielu lietošanas tendences būtiski ir pieaugušas. Saskaņā ar ASV Slimību kontroles un profilakses centra (Center for Disease Control and Prevention) datiem⁹, 15% vidusskolēnu ziņoja, ka ir lietojuši atsevišķas nelegālas, injicējamas narkotikas — kokaīnu, inhalantus, heroīnu, metamfetamīnus, halucinogēnus vai ekstazī. 14% skolēnu ziņoja par recepšu opioīdu nepareizu lietošanu. ASV Slimību kontroles un profilakses centrs norāda, ka šādas tendences pakļauj jauniešus augstam riskam saslimt ar HIV, nāves iestāšanās riskam vai invaliditātes riskam pārdozēšanas rezultātā, seksuālas izmantošanas riskam, fiziskas vardarbības riskam, mentālās veselības problēmu riskam, kā arī pašnāvības riskam.

⁸ Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health (2022), USA. Study Reveals Fourfold Range in Rates of Mental Health Problems Among U.S. Children Based on Relational and Social Risks. Pieejams: <https://publichealth.jhu.edu/2022/study-reveals-fourfold-range-in-rates-of-mental-health-problems-among-us-children-based-on-relational-and-social-risks>

⁹ U.S. Center for Disease Control and Prevention, 2021. Substance Use Among Youth. Pieejams: <https://www.cdc.gov/youth-behavior/risk-behaviors/substance-use-among-youth.html>

1. VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA PAR DARBU AR BĒRNIEM AR UZVEDĪBAS VAI ATKARĪBU PROBLĒMĀM VAI TO ATTĪSTĪBAS RISKIEM ĀRVALSTĪS

Nodaļas ietvaros tiks sniegts vispārīgs izvēlētajā valstī esošās sistēmas apraksts, vēršot uzmanību uz darbu ar bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām vai to attīstības riskiem.

1.1. Islande

Izglītības un bērnu lietu ministrijas (angl. *Ministry of Education and Children*) galvenais uzdevums ir nodrošināt, ka bērnu izglītība, labklājība un tiesības Islandē vienmēr ir prioritāte. Tā pārrauga pirmsskolas, pamatskolas, vidējās izglītības, mākslas un tautskolu jautājumus, kā arī bērnu aizsardzību un pakalpojumu integrāciju. Savukārt, **Bērnu aizsardzības komiteja** (angl. *Child protection service committees*) ir atbildīga par bērnu aizsardzības pakalpojumiem vietējā (pašvaldības) līmenī¹⁰.

Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra (angl. *National Agency for Children and Families*) ir Islandes bērnu tiesību centrālais konsultāciju centrs. Tās uzdevums ir pārraudzīt bērnu tiesību aktos noteikto, kā arī atbalstīt gan valsts, gan pašvaldību iestādes, kas sniedz pakalpojumus, lai veicinātu bērnu labklājību. Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra nodrošina atbalsta funkciju, kā arī pārrauga informācijas apstrādi datu bāzēs un pilnveido digitālos risinājumus, kas veicina bērnu interešu pakalpojumu integrāciju kopumā un bērnu aizsardzības jomā.¹¹ Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra ir daļa no Izglītības un bērnu lietu ministrijas, kas darbojas saskaņā ar parlamenta pieņemtajiem likumiem. Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra atbalsta pašvaldību sniegtos pakalpojumus visā valstī, kā arī strādā pie pakalpojumu integrācijas bērnu labbūtības nodrošināšanai.

Valsts bērnu un ģimeņu aģentūras **uzdevumi**¹²:

1. Vispārējā un specializētā izglītošana valsts iestāžu darbiniekiem un citiem speciālistiem;
2. Vadlīniju un cita veida atbalsta materiālu izstrāde un publicēšana;
3. Metodisko norādījumu un konsultāciju sniegšana individuālu lietu risināšanas procesā;

¹⁰Vadlīnijas vecākiem bērnu aprūpes nodrošināšanai Islandē. Pieejams <https://www.tm.gov.lv/lv/media/8204/download> (skatīts 28.08.2024.)

¹¹The National Agency for Children and Families. Pieejams: <https://www.bofs.is/english/about-us/> (skatīts 14.08.2024.)

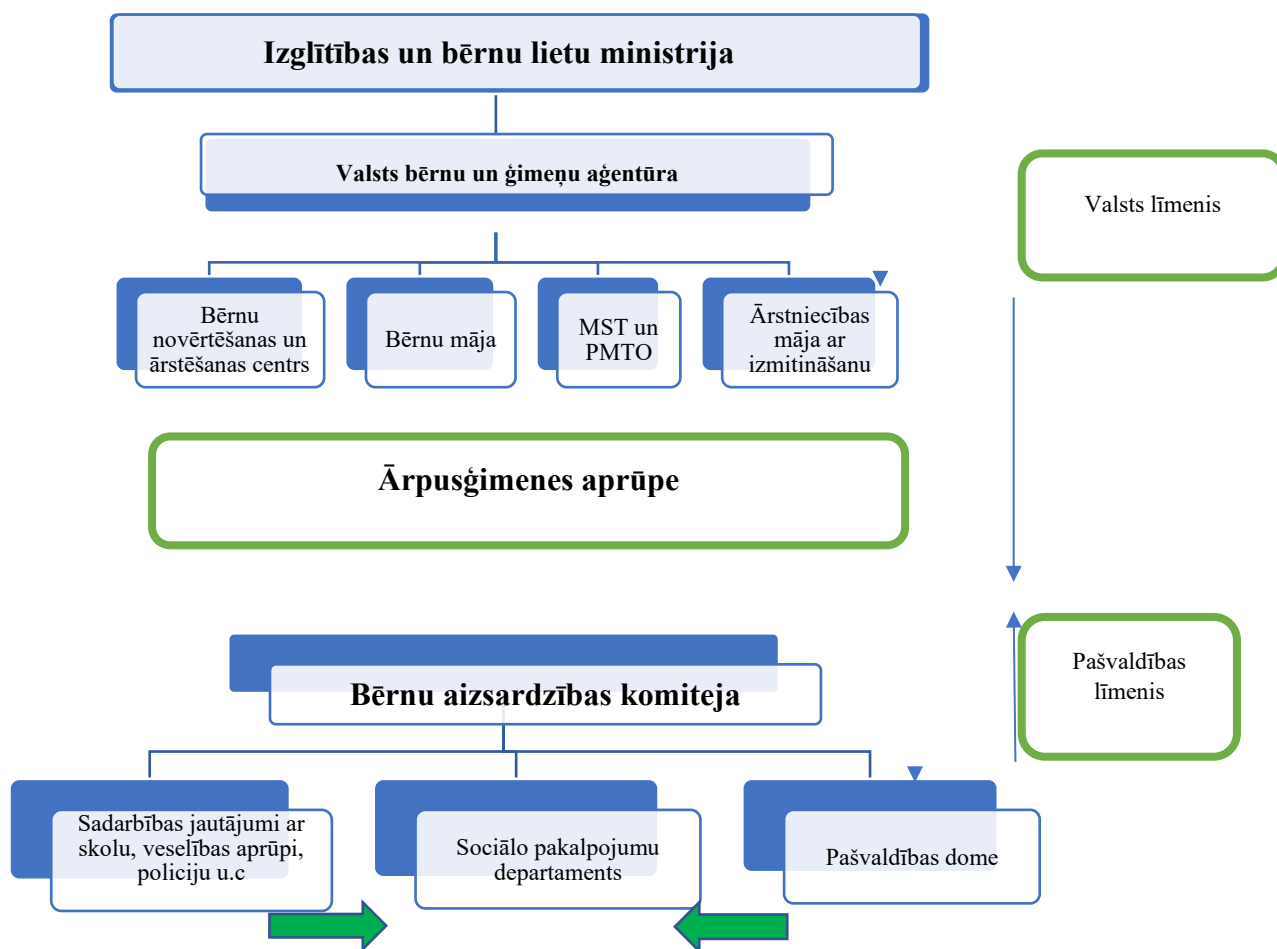
¹²The role of the National Agency for Children and Families. Pieejams: <https://island.is/en/o/bofs/the-role-of-the-national-agency-for-children-and-families> (skatīts 18.02.2025.)

4. Uz pierādījumiem balstītu metožu un resursu izstrāde un ieviešana bērnu interesēs;
5. Bērniem paredzēto mājvietu, institūciju un specializēto resursu attīstība un uzraudzība;
6. Informācijas apstrāde, tostarp datu vākšana un uzskaitē;
7. Akadēmiskā pētniecība bērnu aizsardzības jomā;
8. Bērnu aizsardzības pakalpojumu koordinācijas un stiprināšanas veicināšana, kā arī šo pakalpojumu integrācijas sekmēšana ar citiem bērnu interesēm atbilstošiem pakalpojumiem;
9. Vadlīniju un konsultāciju sniegšana bērnu aizsardzības iestādēm par bērnu aizsardzības likumu piemērošanu un individuālu lietu risināšanu;
10. Bērnu aizsardzības lietu izskatīšanu veicināšana atbilstoši spēkā esošajiem likumiem, noteikumiem un vadlīnijām;
11. Atbalsta nodrošināšana bērnu aizsardzības iestādēm par audžuģimeņu jautājumiem;
12. Pārvaldīt mājas un iestādes, kuru pieejamība valstij ir jānodrošina saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu, un veikt pasākumus, lai nodrošinātu, ka šādas mājas un iestādes tiek izveidotas
13. Bērnu ievietošanas uzraudzība ārpusģimenes aprūpē un institūcijās;
14. Bērnu centra “Barnahús” pārvaldība.

Saskaņā ar Islandes Labbūtības likumu¹³ (angl. *Act No 86/2021 on the Integration of Services in the Interest of Children's Prosperity*), vietējai pašvaldībai ir jāveido **Bērnu aizsardzības komiteja**, kas sastāv no pieciem locekļiem. Komitejas darbinieki ir pilnvaroti sniegt pakalpojumus un veikt tās funkcijas, kas noteiktas Bērnu aizsardzības likumā¹⁴ (angl. *Child Protection Act, No. 80/2002*). Bērnu aizsardzības komitejas primārās funkcijas ir sniegt atbalstu ģimenei saskaņā ar Bērnu aizsardzības likumu. Zemāk shematiski attēlota Islandes bērnu aizsardzības sistēma (1.shēma).

¹³ Labbūtības likums. Pieejams: <https://www.government.is/library/04-Legislation/Act-Integration-Child-Services-Children-Prosperity-86-2021.pdf> (skatīts 10.10.2024.)

¹⁴ Bērnu aizsardzības likums. Pieejams: https://www.government.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-enskar_sidur/Child-Protection-Act-as-amended-2016.pdf (skatīts 10.10.2024.)

Labbūtības likuma mērķis ir veicināt bērnu tiesības un palielināt bērnu labklājību Islandē. Saskaņā ar Labbūtības likumu visiem pakalpojumu sniedzējiem ir pienākums sadarboties integrētākā veidā nekā līdz šim, galvenais mērķis ir nodrošināt, lai bērni, kuriem nepieciešami integrēti pakalpojumi, kopā ar viņu aprūpētājiem saņemtu atbilstošu un netraucētu piekļuvi nepieciešamajam atbalstam. Labbūtības likums aicina būtiski palielināt valdības ieguldījumus pakalpojumos bērniem un ģimenēm, tādejādi bērnu labklājība ir visas valsts kopējais ieguvums¹⁶.

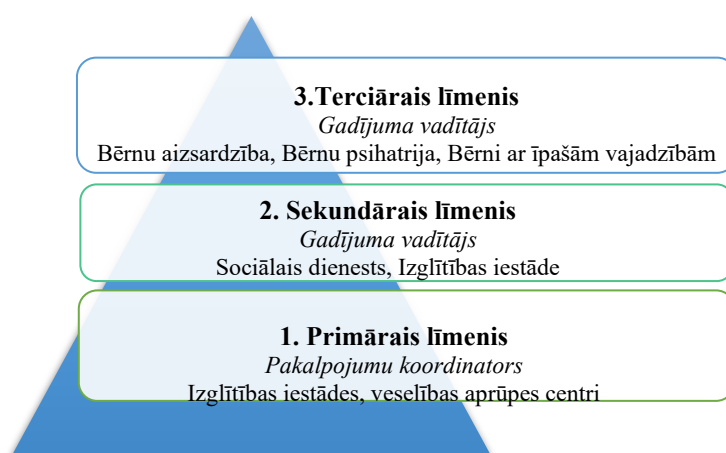
Integrētie pakalpojumi Islandē nozīmē, ka dažādas iestādes un speciālisti (piemēram, izglītības iestādes, sociālie dienesti un veselības aprūpes iestādes) sadarbojas, lai palīdzētu bērnam un viņa ģimenei. Šī sistēma palīdz nodrošināt, ka bērns un vecāki saņem visu nepieciešamo atbalstu

¹⁵ Key figures in Child protection in Iceland 2019. Pieejams: <https://www.bofs.is/media/samanburdarskyrslur-tolulegar-uppl/Key-figures-2019.pdf> (skatīts 14.08.2024.)

¹⁶ Iceland's investment in children's future development and wellbeing. Pieejams: <https://www.humanium.org/en/icelands-investment-in-childrens-future-development-and-wellbeing/> (skatīts 28.08.2024.)

vienuviet, nevis atsevišķi no katras iestādes. Dažādu jomu speciālisti sadarbojas, lai palīdzētu bērnam un ģimenei. Vecākiem nav jādodas pie daudziem speciālistiem atsevišķi, viņi var saņemt atbalstu vienā kontaktpunktā. Pakalpojumi tiek pielāgoti katra bērna vajadzībām, ņemot vērā situāciju un problēmas. Tādējādi vecākiem tiek nodrošināta piekļuve informācijai par bērnam un ģimenei nepieciešamajiem pakalpojumiem, jo pakalpojumu koordinators (angl. *Coordinator of services in the interest of a child's prosperity*) sniedz atbalstu un palīdz orientēties pieejamo pakalpojumu klāstā. Ja vecāki nevēlas doties uz kontaktpunktu, lai saņemtu integrētos pakalpojumus, viņi var vērsties pie katras jomas speciālista atsevišķi un saņemt nepieciešamos pakalpojumus.

1.attēls "Primārais, sekundārais un terciārais līmenis"

Lai nodrošinātu efektīvāku atbalsta sniegšanu bērniem, Islandē darbs ar bērnu tiek veikts trīs līmeņos – primārajā, sekundārajā un terciārajā, tādējādi tiek nodalītas katra pakalpojuma sniedzēja, institūcijas atbildības un kompetences (1.attēls).

1. Primārais līmenis: preventīvie pasākumi un vispārējais atbalsts

Primārais līmenis ir vērst uz vispārēju labklājības veicināšanu un preventīviem pasākumiem, kas nodrošina labvēlīgu vidi bērnu attīstībai. Šis līmenis aptver pakalpojumus un atbalstu, kas ir pieejami visiem bērniem un ģimenēm neatkarīgi no viņu situācijas. Agrīns atbalsts tiek sniegts saskaņā ar iepriekšēju bērna vajadzību izvērtēšanu, kuram ģimene piekrīt brīvprātīgi, kam pakalpojumu koordinators sistemātiski seko līdzi. Šajā līmenī liela loma ir izglītības iestādēm un veselības aprūpei, identificējot un novēršot problēmas agrīnā stadijā.

Valsts un pašvaldības organizē ģimenes atbalsta programmas, kas sniedz informāciju un resursus vecākiem par bērnu audzināšanu, attiecību veidošanu un pozitīvu vecāku praksi. Šādas programmas veicina labvēlīgu vidi bērnu audzināšanai.

2. Sekundārais līmenis: mērķtiecīga palīdzība un agrīna iejaukšanās

Sekundārais līmenis ietver mērķtiecīgāku palīdzību ģimenēm un bērniem, kuriem ir identificēti specifiski riski vai problēmas, bet kuri vēl nav kritiskā situācijā, kas prasa nopietnu iejaukšanos. Šis līmenis ir saistīts ar agrīnu identificēšanu un iejaukšanos, lai novērstu problēmu padziļināšanos. Agrīnu problēmu identificēšanā tiek iesaistīti dažādi profesionāļi, piemēram, skolotāji, veselības aprūpes darbinieki, sociālie darbinieki, kuri veic regulāru bērnu un ģimeņu novērošanu, lai identificētu iespējamus riskus vai problēmas agrīnā stadijā. Ģimenes, kurām ir nepieciešama papildu palīdzība, var saņemt mērķtiecīgu atbalstu, piemēram, psiholoģisko konsultēšanu, sociālo darbinieku palīdzību, grupu terapiju vai īpašas izglītības programmas bērniem ar mācīšanās grūtībām. Sekundārajā līmenī tiek piedāvātas arī dažādas programmas, kas stiprina ģimenes, sniedzot vecākiem instrumentus un resursus bērnu audzināšanai, konfliktu risināšanai un pozitīvu attiecību veidošanai.

3. Terciārais līmenis: intensīva iejaukšanās un aizsardzība

Terciārais līmenis ir vērsts uz intensīvu iejaukšanos un aizsardzību gadījumos, kad bērna drošība un labklājība ir apdraudēta, un nepieciešama tūlītēja un aktīva rīcība. Šis līmenis ietver pasākumus bērnu aizsardzībai un ilgtermiņa risinājumu nodrošināšanai.

Ja bērnam tiek konstatēta nopietna apdraudējuma situācija, tiek iesaistīti bērnu aizsardzības dienesti, kas veic izmeklēšanu un lemj par piemērotākajiem aizsardzības pasākumiem. Tas var ietvert bērna izņemšanu no ģimenes un ievietošanu drošā vidē, piemēram, aizbildnībā vai audžuģimenē. Ģimenēm, kurās ir smagas problēmas, piemēram, vardarbība, atkarības vai nopietnas psiholoģiskas grūtības, tiek nodrošināta intensīva palīdzība, tostarp terapija, rehabilitācijas programmas un citi specializēti pakalpojumi. Terciārajā līmenī tiek izstrādāti ilgtermiņa risinājumi, lai nodrošinātu bērna drošību un stabilitāti, piemēram, bērns tiek ievietots audžuģimenē. Tiek nodrošināts arī atbalsts bērniem un ģimenēm pēc krīzes situācijas, lai palīdzētu atgriezties pie stabilas dzīves.

Islandes trīs līmeņu pieeja darbam ar ģimenēm un bērniem nodrošina visaptverošu sistēmu, kas pielāgo atbalsta apjomu un intensitāti atbilstoši konkrētajām situācijām un vajadzībām, tādējādi efektīvi veicinot bērnu labklājību un drošību.¹⁷

Saskaņā ar Bērnu aizsardzības likumu galvenais bērnu aizsardzības mērķis ir nodrošināt, ka bērni aug labvēlīgos apstākļos. Bērnu aizsardzības galvenais pamatprincips - rīcībai ir jāatbilst bērna labākajām interesēm. Islandē pastāv obligāta ziņošanas sistēma, kurā sabiedrībai un profesionāļiem ir pienākums informēt vietējo Bērnu aizsardzības komiteju, ja bērna labklājība ir jebkādā veidā apdraudēta¹⁸.

Atbalsta iespējas bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām Islandē¹⁹

Islandē darbu ar bērniem, kuriem ir uzvedības vai atkarību problēmas vai to attīstības riski, veic dažādi speciālisti – tie ir sociālie darbinieki, terapijas speciālisti (psihologi, psihoterapeiti), ārstniecības jomas darbinieki, kā arī izglītības jomas speciālisti. Islandes daudznozaru pieeja nodrošina, ka ar bērniem un viņu ģimenēm strādā profesionāļi no dažādām jomām, veicinot visaptverošu atbalstu un risinājumu problēmām.

Terapeitiskos resursus (skatīt informāciju zemāk) bērniem līdz 18 gadu vecumam nodrošina Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra. Ārstēšanas iemesli var būt dažādi, tostarp dažādas uzvedības problēmas, narkotiku lietošana, noziedzīga uzvedība un vardarbība. Terapija var notikt dzīvesvietā vai “ārstēšanas mājā” (angl. *treatment homes*). Bērnu aizsardzības darbinieki var pieteikt nepieciešamos pakalpojumus bērniem un ģimenēm. Bērnu un ģimeņu aģentūra ir atbildīga par “ārstēšanas mājas” darbu ar bērniem ar nopietnām uzvedības un atkarības problēmām.

Islandē pieejamie resursi bērnu uzvedības vai atkarību problēmu risināšanā:

- **Ārstēšanas centri** (angl. *Treatment homes*) – piedāvā dažādas programmas/pakalpojumus bērniem ar uzvedības vai atkarības problēmām. Piemēram, pakalpojums “Ārkārtas aprūpe” (angl. *Emergency care*) ir paredzēts bērniem, kuri apdraud sevi vai citus. Maksimālais uzturēšanās ilgums ir 14 dienas. Savukārt, atkarību ārstēšanās nodaļā vienlaicīgi tiek

¹⁷“Bērni-Latvijas nākotne? Agrīna atbalsta sistēmas izveide” 02.12.2022. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=zcAGIFVb9Xs> (skatīts 02.09.2024.)

¹⁸Vadlīnijas vecākiem bērnu aprūpes nodrošināšanai Islandē. Pieejams <https://www.tm.gov.lv/lv/media/8204/download> (skatīts 28.08.2024.)

¹⁹Therapy options and the role of the National Agency for Children and Families Pieejams: <https://island.is/en/o/bofs/therapy-options-and-the-role-of-the-national-agency-for-children-and-families> (skatīts 10.11.2024.)

uzņemti 6 bērni. Parasti ārstēšana ilgst apmēram 8 līdz 12 nedēļas, katrs gadījums tiek izvērtēts individuāli. Savukārt, ārstēšanas centrs Bjargey (*angl. Bjargey treatment center*) nodrošina ilgstošu ārstēšanu bērniem, kuri ir pabeiguši īslaicīgu ārstēšanu, bet vēl aizvien nepieciešama palīdzība. Atbalsts tiek sniegts 6 bērniem, uzturēšanās līdz pusgadam. Savukārt, “**Atbalsta māja**” (*angl. Support homes*) pakalpojums piemērots bērniem, kuri ir izgājuši ārstēšanu centrā, bet joprojām nepieciešams papildus atbalsts.²⁰

- **Multisistēmiskā terapija** (*angl. Multisystemic Therapy*, turpmāk - MST) - intensīva ģimenes un kopienas terapijas programma, kas koncentrējas uz visu vides sistēmu izmaiņšanu, ja tā negatīvi ietekmē nepilngadīgos likumpārkāpējus. MST atzīst, ka katrai sistēmai ir izšķiroša nozīme bērna dzīvē un katrā sistēmā ir jāveic izmaiņas, lai uzlabotu dzīves kvalitāti bērniem un viņu ģimenēm. MST strādā ar vissmagākajiem likumpārkāpējiem vecumā no 12 līdz 17 gadiem. Islandē ir divas MST komandas (īpaši apmācīti speciālisti – psihologi, psihoterapeiti, sociālie darbinieki, ārstniecības speciālisti), tās atrodas Reikjavīkā, bet nodrošina pakalpojumu ģimenēm ar bērniem visā Islandē. MST ir piemērota bērniem, kuri saskaras ar nopietnām uzvedības problēmām, kas izpaužas kā likumpārkāpumi, grūtības skolā, vardarbīga uzvedība un vielu lietošana. Visi Islandes bērnu aizsardzības dienesti var nosūtīt ģimenes uz šo programmu. Terapijas mērķi: Bērns dzīvo savās mājās un apmeklē izglītības iestādi. Bērns nenonāk policijas redzeslokā par jauniem pārkāpumiem, nelieto apreibinošas vielas un nav vardarbīga uzvedība. Terapijas process: Terapija ilgst vidēji 3 – 5 mēnešus un galvenokārt ir vērsta uz vecāku spēju palielināšanu iesaistīties bērnu problēmas risināšanā. Mērķis ir uzlabot ģimenes komunikāciju un saliedētību, kā arī sadarbību starp vecākiem, skolu, bērna draugiem, paziņām. Terapija notiek ģimenes dzīvesvietā. Vecākiem 24 stundas diennaktī ir pieejama terapeita konsultācija pa tālruni. Pielāgošanās katras ģimenes vajadzībām: terapijas mērķi, ņemot vērā katra bērna vajadzības, ir mazināt bērna problēmas un stiprināt viņa vecāku spējas, lai problēmas risinātu. Terapija tiek pielāgota ģimenes vajadzībām, uzsverot risinājumus, kas atbilst konkrētās vides stiprajām pusēm. Katru nedēļu tiek analizēta bērna situācija un progress, ja nepieciešams, tiek pārskatīti izvirzītie mērķi un uzdevumi darbā ar bērnu. Kvalitātes kontrole: MST metode ir izstrādāta, balstoties uz pētījumiem par efektīvām uzvedības problēmu ārstēšanas metodēm. Terapeiti un komandu vadītāji regulāri tiek apmācīti MST metodēs. Komandas vadītājs nodrošina terapeitiem profesionālu vadību, sadarbojoties ar ārēju MST speciālistu. Šajās sesijās tiek veikta terapijas progressa un intervences analīze. Rezultātu izvērtēšana: speciālistu individuālie mērķi var atšķirties, bet

²⁰ Treatment homes. Pieejams: <https://island.is/en/o/bofs/treatment-homes> (skatīts 18.03.2025.)

tie balstīti uz kopējiem mērķiem: lai bērns varētu dzīvot mājās, apmeklēt izglītības iestādi, izvairītos no likumpārkāpumu veikšanas, nelietotu alkoholu, narkotikas un nebūtu vardarbīgs. Terapijas rezultāti tiek izvērtēti, salīdzinot sākotnējo un noslēguma stāvokli, kā arī bērna stāvokli pēc 6, 12 un 18 mēnešiem.

- **Vecāku vadības mācības — Oregonas modelis (PMTO™)** (angl. *Parent Management Training - Oregon model (PMTO™)*) Šī metode ir uz pierādījumiem balstīta strukturēta intervence, lai palīdzētu vecākiem un aprūpētājiem bērna uzvedības problēmu risināšanā. PMTO metode ir izstrādāta, lai veicinātu sociālās prasmes un sadarbību, kā arī novērstu vai samazinātu vieglu līdz vidēji smagu vai smagu uzvedības problēmu attīstību bērniem vecumā no 4 līdz 12 gadiem. PMTO dod iespēju vecākiem pašiem veicināt un uzturēt pozitīvas pārmaiņas ģimenēs. Šis modelis Islandē tiek izmantots no 2013.gada. Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra nodrošina izglītību profesionāļiem, kuri vēlas izmantot šo modeli darbā. Ar modeli strādā sociālie darbinieki, psihologi, terapeiti.

Turpmākajās nodaļās tiks sniegta plašāka informācija par pakalpojumu koordinatoru, gadījuma vadītāju (angl. *Case manager of services in the interest of a child's prosperity*) un personīgo padomdevēju (angl. *Personal advisor*), jo minēto speciālistu pienākumi un darba specifika satura ziņā ir līdzīga BAS pienākumiem.

1.2. Somija

Sociālo lietu un veselības ministrija (angl. *Ministry of Social Affairs and Health*) ir atbildīga par Somijas sociālo politiku un sagatavo tiesību aktus sociālās labklājības jomā. Bērnu labklājības profilaktisko pasākumu mērķis ir sniegt palīdzību un atbalstu pietiekami agrīnā stadijā, kad problēmu rašanos vai to saasināšanos vēl var novērst. Svarīga loma profilaktiskajā bērnu labklājības darbā ir dzemdību un bērnu veselības klīnikām, bērnu dienas centriem un skolām.

Bērnu Labklājības likums²¹ (angl. *Child Welfare Act*) aizsargā bērnu tiesības. Noteikumi par bērnu tiesībām ir minēti Somijas konstitūcijā (angl. *Constitution of Finland*). Turklāt Somijai ir saistoša arī Eiropas Cilvēktiesību konvencija (angl. *European Convention on Human Rights*) un ANO

²¹ Bērnu Labklājības likums. Pieejams: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2007/en20070417_20131292.pdf (skatīts 10.10.2024.)

Konvencija par bērna tiesībām (angl. *UN Convention on the Rights of the Child*). Šīs konvencijas uzliek valstīm pienākumu visās varas iestāžu darbībās par prioritāti uzskatīt bērna intereses.²²

Valsts labklājības un veselības uzraudzības iestāde (*Valvira*) ir valsts mēroga uzraudzības un kontroles iestāde sociālās aprūpes jomā. Valvira uzdevums ir vadīt reģionālās valsts pārvaldes aģentūru darbību, lai nodrošinātu vienotas vadlīnijas, darbības principus, procedūras un lēmumu pieņemšanas praksi sociālās aprūpes uzraudzības un kontroles jomā, kā arī Valvira piešķir tiesības praktizēt sociālās labklājības profesijā kā licencētam sociālās labklājības speciālistam, kas ieguvis maģistra līmeņa universitātes grādu. Valvira vada un uzrauga bērnu aizsardzības jomu gadījumos, kad tie ir būtiski vai plaša mēroga jautājumi, kas skar vairāku reģionālo valsts pārvaldes aģentūru darbības teritorijas vai visu valsti, kā arī gadījumos, kad reģionālā valsts pārvaldes iestāde nav kompetenta attiecīgā jautājuma risināšanai. Valvira uztur nacionālo sociālās un veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju un pakalpojumu vienību reģistru, kas tiek izmantots pakalpojumu sniedzēju reģistrācijai, uzraudzībai, statistikai, kā arī citu iestāžu likumā noteikto uzdevumu veikšanai.²³

Sociālās labklājības speciālista darbs tiek iedalīts: sociālais darbs, sociālās konsultācijas un sociālā aprūpe²⁴.

Somijā ģimenes ar bērniem var saņemt atbalstu un palīdzību dažādās dzīves situācijās. Atbalsts sākotnēji var tikt sniegts dienas centros, bērnu izglītības iestādēs, veselības aprūpes centros, labdarības organizācijās, nevalstiskajās organizācijās, valsts iestādēs. Informāciju par atbalsta nepieciešamību bērnam iepriekš minētās iestādes var saņemt dažādos veidos, tajā skaitā arī no pašas ģimenes. Sociālās labklājības speciālisti vienmēr sadarbojas ar bērna vecākiem vai to likumiskajiem pārstāvjiem. Ir daudzas metodes, kas tiek pielietotas darbā ar ģimenēm. Galvenais mērķis ir panākt, ka bērns var dzīvot savā ģimenē.²⁵

Bērnu tiesību īstenošanas uzraudzību veic **Bērnu tiesībsargs (ombuds)**²⁶ (angl. *Ombudsman for Children*). Somijā Bērnu tiesībsargs veicina, uzrauga un novērtē ANO Bērnu tiesību konvencijas īstenošanu. Bērnu tiesībsargs ir autonoma un neatkarīga valsts iestāde. Bērnu tiesībsargs veicina un

²²Ministry of social affairs and Health. Child welfare. Pieejams: <https://stm.fi/en/social-services/child-welfare> (skatīts 20.08.2024.)

²³ Regional State Administrative Agencies and Valvira in child welfare supervision. Pieejams: <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-valvonta> (skatīts 18.02.2025.)

²⁴Social Work Education in Finland: Courses for Competency. Pieejams: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/c247700c-83e6-46e3-b147-bf449116480d/content> (skatīts 20.08.2024.)

²⁵ InfoFinland.fi. Child welfare. Pieejams: <https://www.infofinland.fi/en/family/children/child-welfare> (skatīts 23.10.2024.)

²⁶ Ombudsman for Children. Pieejams: <https://lapsiasia.fi/en/our-work> (skatīts 23.10.2024.)

izvērtē ANO Bērnu tiesību konvencijas ieviešanu Somijā. Tiesībsarga pienākums ir iestāties par bērnu stāvokļa uzlabošanu un tiesību ievērošanu likumdošanā un sociālo lēmumu pieņemšanā.

Bērnu tiesībsarga uzdevums ir sadarbībā ar citām iestādēm, organizācijām un citiem pilsoniskās sabiedrības dalībniekiem veicināt bērnu tiesību un interešu īstenošanu. Bērnu tiesībsarga pienākumi ir vērsti uz bērnu tiesību un interešu uzraudzību vispārējā līmenī un proaktīvu interešu aizstāvību. Bērnu tiesībsargam saskaņā ar Bērnu Labklājības likumu ir noteikti šādi **pienākumi**:

- bērnu tiesību un interešu īstenošanas izvērtēšana un jauniešu situācijas uzraudzība;
- sekot līdzi likumdošanai un lēmumu pieņemšanai un izvērtēt to ietekmi uz bērnu labklājību;
- kontaktu uzturēšana ar bērniem un jauniešiem un informācijas nodošana lēmumu pieņēmējiem;
- jaunu sadarbības formu attīstīšana;
- sekot līdzi, lai informācija par bērnu situāciju un tiesībām sasniegtu bērnus, pieaugušos, kas ar viņiem strādā, valsts iestādes un sabiedrību kopumā.

Somijā **Ģimeņu centri** (angl. *family centres*) sniedz atbalstu un pakalpojumus ģimenēm. Ģimeņu centros piedāvā dažādus pakalpojumus bērniem un ģimenēm, tostarp sociālos un veselības pakalpojumus, izglītības pakalpojumus, kā arī nevalstisko organizāciju, draudžu un citu reliģisko kopienu organizētas aktivitātes. Ģimenes centra darbinieki strādā kopā, lai ģimenēm būtu viegli atrast vajadzīgo palīdzību – meklē resursus, kādus var piesaistīt ģimenēm, kā arī sniedz informāciju par atbalsta iespējām ģimenes centrā. Ģimenes centri veicina ģimeņu savstarpējo socializēšanos, ģimenes var iegūt draugus, saņemt padomu, kur vajadzības gadījumā saņemt palīdzību. Ģimeņu centrā strādā dažādi profesionāļi: psihologi, sociālie darbinieki, ārsti, logopēdi, ģimenes darbinieki, sociālie konsultanti un ģimenes terapeiti.²⁷

Atbalsta un pakalpojumu pieejamība bērniem ar uzvedības un atkarību problēmām Somijā

Bērniem ar uzvedības vai atkarības problēmām Somijā pieejami dažādi atbalsta veidi, kuru intensitāte atkarīga no problemātikas. Ar bērniem strādā sociālās, veselības aprūpes un izglītības jomu profesionāļi, piemēram, sociālie darbinieki, ģimenes darbinieki, medicīnas māsas, sociālie konsultanti, profesionāla atbalsta personas, psihologi, neiropsihiatrijas treneri, skolu konsultanti un speciālisti bērnu aizsardzības jomā. Ārpusģimenes aprūpes centros tiek nodrošināta sadarbība starp

²⁷ Family centres. Pieejams: <https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/family-centres> (skatīts 18.02.2025.)

dažādiem profesionāļiem, kas sniedz atbalstu bērniem un ģimenēm, nodrošinot integrētus pakalpojumus, kas atbilst bērnu vajadzībām.

Atkarību problēmu risināšanā atbalstu un palīdzību nodrošina vietējie dienesti, iesaistot sociālos darbiniekus, medicīnas māsas un ārstus. Kopā ar bērnu, vecākiem un atbalsta tīklu tiek izstrādāts aprūpes plāns, kas ietver individuālas un grupu tikšanās, kā arī vienaudžu atbalstu. Ja ar iepriekš minēto atbalstu nav pietiekoši, tad tiek piedāvāta ārstēšana ārpus mājas bērnu aizsardzības iestādēs, kā arī iespējama sociālo un veselības pakalpojumu apvienošana, nodrošinot kompleksu pieeju bērna atbalstam un rehabilitācijai.

Ja bērnam ir uzvedības problēmas, pakalpojumu pamatlīmenī tiek veikts visaptverošs viņa situācijas novērtējums un stresa faktori tiek mazināti vai novērsti. Pamatlīmenī tiek nodrošināta strukturēta vecāku vadība, atbalsts bērnam pirmsskolas izglītības iestādē vai skolā un viņa atbalsta tīklam. Prioritāte tiek dota psihosociālai terapijai/ārstēšanai. Aprūpe tiek individuāli izvērtēta (kādi pakalpojumi un atbalsts ir piemērotāks), sadarbojoties bērnam un ģimenei, sociālajam dienestam, veselības aprūpes speciālistiem, pirmsskolas izglītības iestādei vai skolai.

Zemāk nosaukti dažādi resursi, kas Somijā tiek izmantoti bērnu uzvedības vai atkarību problēmu risināšanā:

- **Multidimensionālā ģimeņu terapija** (*Multidimensional Family Therapy, MDFT*)²⁸

Multidimensionālā ģimenes terapija (MDFT) ir paredzēta bērniem vecumā no 11 līdz 17 gadiem ar uzvedības vai vielu lietošanas problēmām, kā arī grūtībām dažādās dzīves jomās. Terapijā tiek iesaistīti arī ģimenes locekļi un citi bērna atbalsta tīkla pārstāvji, piemēram, skolotāji vai citi speciālisti. Terapija ilgst aptuveni sešus mēnešus. Tikšanās notiek 2 – 3 reizes nedēļā, iesaistot dažādus dalībniekus. MDFT fokusējas uz darbu gan ar katru ģimenes locekli individuāli, gan uz visas ģimenes mijiedarbības modeļiem. Vismaz vienam no vecākiem jāapņemas piedalīties terapijā, taču bērna motivācijas trūkums nav šķērslis terapijas uzsākšanai. Mērķis ir izveidot funkcionējošus ģimenes darbības modeļus. Terapija ir īpaši piemērota, ja:

- bērnam ir ilgstošas (vismaz 6 mēnešu) uzvedības vai vielu lietošanas problēmas;
- problēmas ietekmē vairākas dzīves jomas;
- bērnam ir augsts risks nonākt ārpusģimenes aprūpē.

²⁸ Multidimensional Family Therapy. Pieejams: <https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/child-welfare-services/being-a-child-welfare-client/multidimensional-family-therapy> (skatīts 01.11.2024.)

Terapija nav piemērota, ja bērnam ir akūti psihiskās veselības vai vielu lietošanas traucējumi un ir nepieciešama ārstēšana vai bērns saņem citu terapiju.

- **Neiropsihiatriskās ģimenes mācības**

Atbalsta veids, kura mērķis ir stiprināt bērna un ģimenes ikdienu, kad bērna neiropsihiskie simptomi un aktivitāte nodara kaitējumu bērnam un ģimenes spējai funkcionēt ikdienā. Būtiska pakalpojuma sastāvdaļa ir bērna vecāku atbalstīšana. Vecākiem ir jābūt pietiekamām funkcionālām spējām strādāt un ieviest mācībās iegūtās metodes savā ikdienā. Neiropsihiatriskās ģimenes mācības vienmēr tiek īstenota kā daļa no bērna un ģimenes ārstēšanas un pakalpojuma. Bērni vecumā no 6-17 gadiem un viņu ģimenes.²⁹

- **Toivo pakalpojums** (angl. *Toivo service*)

Piemērots bērniem, vecumā no 12-17 gadiem, kuriem ir atkarības vielu lietošana, uzvedības problēmas, likumpārkāpumi. Īpaši strādā ar ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem. Pakalpojums tiek nodrošināts 6 – 12 mēnešus un dažos gadījumos 18 mēnešus. Komandā ir sociālais darbinieks, sociālie konsultanti un medicīnas māsas, parasti darbs tiek veikts kopā. Tiek veikts rūpīgs bērna individuālo vajadzību izvērtējums, ko veic sociālais darbinieks. Pakalpojuma pamatā ir bērna un viņa aizbildņu motivācija mainīties, būšana līdzās, situācijas stabilizēšana un pielāgota rehabilitācija. Toivo pakalpojumi iesaista ne tikai bērnu, bet arī viņa ģimeni un atbalsta tīklu. Sadarbības laikā notiek koncentrēšanās uz bērna stiprajām pusēm un pozitīvā paštēla stiprināšanu.³⁰

- **Pastiprinātais darbs ar ģimeni** (angl. *Enhanced family work*)

Darbs ar ģimeni var notikt mājās, izglītības iestādē vai sociālā pakalpojuma sniedzēja telpās. Šī pieeja darbā ar bērniem un viņu ģimenēm ir noderīga, ja ģimene saskaras ar bērna uzvedības problēmām vecumā no 10 līdz 17 gadiem. Šo pieeju darbā ar bērniem izmanto, ja nepieciešams nodrošināt bērna izaugsmi un attīstību, stiprināt ģimenes savstarpējo mijiedarbību, kā arī atbalstīt vecākus. Šīs pieejas ietvaros darbu ar ģimeni veic divi sociālie konsultanti. Tiek iesaistīta visa ģimene. Tikšanās var notikt tikai ar bērnu, visu ģimeni vai tikai ar bērna vecākiem.

²⁹Neuropsychiatric family coaching. Pieejams: <https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/support-for-children-young-people-and-families/early-support-social-services/social-guidance-for-families-with-children/neuropsychiatric-family-coaching> (skatīts 18.03.2025.)

³⁰Toivo services. Pieejams: <https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/child-welfare-services/being-a-child-welfare-client/toivo-services> (skatīts 18.10.2024.)

Pastiprinātais darbs ar bērniem un viņu ģimenēm parasti ilgst 8 - 12 mēnešus, un darba rezultāti tiek izvērtēti ik pēc trim mēnešiem. Darba mērķi tiek veidoti kopā ar bērnu labklājības sociālo darbinieku, bērnu un viņa ģimeni. Tiek rīkotas regulāras sapulces katru nedēļu un tās parasti notiek bērna dzīvesvietā vai tās tuvākajā apkārtnē. Par sadarbības rezultātiem un progresu tiek veikti regulāri ieraksti informācijas sistēmā.

Šī pieeja ir piemērota:

- Bērniem no 10 līdz 12 gadiem ar deviantu, izaicinošu, opozicionāru un agresīvu uzvedību. Tas var izpausties kā bērna pretošanās autoritātei, apdraudējums savai vai citu drošībai, nekontrolētas dusmu lēkmes. Uzvedība var būt vardarbīga arī citos veidos. Bērns var melot, zagāt, lauzt lietas vai neievērot sabiedrības noteikumus, likumus un citu tiesības.
- Bērniem no 12-17 gadiem, kuri saskaras ar izaicinājumiem daudzās savas dzīves jomās. Viņiem var būt garīgās veselības problēmas, grūtības skolā, vielu atkarība, kā arī var rasties sociālās atstumtības risks. Vardarbība, iebiedēšana vai kautiņi var būt arī daļa no viņu uzvedības.³¹

- **Ģimenes grupas konference** (angl. *family group conference*) u.c.

Ģimenes grupas konference ir vadīta ģimenes sanāksme, kurā bērna ģimenes locekļi un draugi tiek, lai izveidotu atbalsta plānu bērnam. Ģimenes grupas konferences veicina ģimenes locekļu un citu tuvinieku iesaisti bērna dzīvē. Sociālais darbinieks un citi speciālisti, kas iesaistīti bērna situācijas risināšanā, arī piedalās ģimenes grupas konferencē. Ģimenes grupas konferences pieeja nodrošina, ka tiek ņemtas vērā bērna vajadzības. Tās mērķis ir izstrādāt vienprātīgu un praktisku plānu, kas balstīts uz bērna labākajām interesēm. Ģimenes grupas konference ietver trīs posmus: sagatavošanās posmu, ģimenes grupas konferenci un atkārtotu tikšanos (angl. *follow up meeting*).

- Sagatavošanās posms – ģimene un sociālais darbinieks vienojas par ģimenes grupas konferenci, nosakot apspriežamos jautājumus un dalībniekus. Piesaistīts konferences koordinators palīdz sagatavoties, kartē bērna tīklu un vada tikšanos. Ģimene izvēlas, ko apspriest ar tuviniekiem, un tiek izraudzīts aizstāvis, kas atbalsta bērnu.

³¹Enhanced family work for young people. Pieejams: <https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/child-welfare-services/being-a-child-welfare-client/enhanced-family-work-for-young-people> (skatīts 10.10.2024.)

- Ģimenes grupas konference – piesaistītais konferences koordinators vada ģimenes grupas konferenci, nodrošinot visu uzklaušīšanu. Darbinieki dalās pieredzē, bērns vai aizstāvis pauž vēlmes, un ģimene ar tuviniekiem vienojas par bērna dzīves uzlabošanas plānu. Plāns tiek prezentēts un apspriests ar sociālo darbinieku, nosakot atbalstu un uzraudzību. Sanāksme ilgst 3–6 stundas.
- Atkārtota tikšanās - pēc ģimenes grupas konferences dalībnieki izvērtē plāna īstenošanu un veic nepieciešamās izmaiņas. Vajadzības gadījumā tiek rīkotas papildu sanāksmes. Sanāksmes ilgums parasti ir 2–4 stundas.³²

Darbs ar vecākiem ir galvenais faktors uzvedības un atkarību problēmu risināšanā bērnam. Tas ietver mācības, vecāku atbalsta grupas un tikšanās ar profesionāļiem. Programma "Brīnumainie gadi" (angl. *The Incredible Years*) (turpmāk - programma) sniedz strukturētu atbalstu vecākiem un bērniem. Pētījumi apliecina, ka vecāku iesaiste būtiski uzlabo rezultātus bērnu rehabilitācijā. Vecākiem tiek sniegts atbalsts bērnu audzināšanā un informācija par bērnu īpašajām vajadzībām, ieteikumi, kā atbilstoši bērna vajadzībām organizēt aktivitātes ikdienā. Programma Somijā tiek izmantota jau vairāk nekā 15 gadus. Tā ir grupās balstīta programma, kas sniedz atbalstu bērniem ar uzvedības grūtībām, viņu ģimenēm, kā arī sociālās, veselības un izglītības jomu profesionāļiem, kuri strādā ar bērniem un ģimenēm. Programma ir izstrādāta un pētīta visā pasaulē vairāk nekā 30 gadus, un tā ir atzīta par ļoti efektīvu intervences metodi. Programmas komplekss ietver preventīvās un ārstniecības programmas vecākiem, grupu vadības metodi pirmsskolas skolotājiem un pamatskolas skolotājiem, kā arī īpašas programmas sadaļas bērniem. Piemēram, bērnu programmas sadaļa veicina bērnu sociālo un emocionālo prasmju pilnveidi pastiprinātā veidā. Programmā tiek likts uzsvars uz to, lai bērni apgūtu efektīvas problēmu risināšanas stratēģijas, spētu kontrolēt dusmas, ievērotu noteikumus un attīstītu draudzēšanās, sadarbības un grupas piederības prasmes.

Bērna labākās intereses ir jāņem vērā visos lēmumos. Veiksmīga bērnu uzvedības traucējumu ārstēšana un problēmu novēršana prasa labu sadarbību starp sociālajiem dienestiem, veselības aprūpes iestādēm un citām bērna dzīvē iesaistītajām institūcijām, piemēram, skolu/pirmsskolu. Sociālo pakalpojumu mērķis ģimenēm ar bērniem ir veicināt un uzturēt bērnu un ģimeņu funkcionēšanu, sociālo labklājību, drošību un iekļaušanos sabiedrībā.

Sociālās aprūpes ietvaros bērnu aizsardzības īpašais uzdevums ir nodrošināt bērna tiesības uz līdzsvarotu un daudzpusīgu attīstību, drošu vidi un īpašu aizsardzību. Sociālo aprūpi detalizēti

³²Being a child welfare client. Pieejams: <https://www.hel.fi/en/health-and-social-services/child-and-family-services/child-welfare-services/being-a-child-welfare-client> (skatīts 16.10.2024.)

reglamentē tiesību akti. Bērniem ar uzvedības problēmām vai to attīstības risku būtiskākais tiesiskais regulējums attiecībā uz pakalpojumu struktūru Somijā ir Sociālās Labklājības likums³³ (angl. *Social Welfare Act*) un Bērnu aizsardzības likums. Bērniem, kuri atrodas bērnu aizsardzībā, nepieciešams pastiprināts atbalsts.

Gadu gaitā ir izstrādāti dažādi modeļi profesionāļu sadarbībai. Izaicinājumi bieži rodas, ja bērnam vienlaikus ir nepieciešami sociālās aprūpes vai veselības aprūpes pakalpojumi. Tomēr pastāv stingrs tiesiskais regulējums dažādu profesionāļu sadarbībai un ir izveidota arī vienota dokumentēšanas prakse. Dažādu pakalpojumu sniegšanai ģimenēm ar bērniem ir izveidotas multidisciplināras komandas.

Veselības un sociālās nozares sadarbība, tīklu veidošana un kopīgu mērķu noteikšana starp dažādiem sadarbības partneriem vienmēr ir problēma. Dažādiem profesionāļiem ir kopīgas pieejas/rīki, kas ne vienmēr ir pieejami valsts līmenī, bet tikai vietējā līmenī. Somijā daudznozaru pieeja joprojām ir jāattīsta.

Visiem veselības aprūpes speciālistiem neatkarīgi no tā, vai viņi strādā, piemēram, privātajā vai publiskajā sektorā, ir pienākums nekavējoties ziņot sociālās jomas speciālistiem, ja viņi ir uzzinājuši par bērnu, kuram, iespējams, nepieciešams atbalsts vai aizsardzība. Par rīcību, pamatojoties uz saņemto ziņojumu, ir atbildīga sociālās labklājības iestāde. Ieteicams, ka ziņojumu sniedz persona, kura pirmā uzzināja iemeslu ziņojumam, piemēram, speciālists, kurš personīgi tikās ar bērnu vai vecāku. Ieteicams, cik vien iespējams, ziņojumu sniegt sadarbībā ar bērnu un viņa ģimeni. Saņemot ziņojumu, sociālās jomas speciālistiem nekavējoties jānovērtē, vai bērnam ir steidzami jāsniedz palīdzība vai nodrošināma aizsardzība. Lielākoties ziņojumi neprasa steidzamu rīcību, bet, pamatojoties uz tiem, tiek sākti pakalpojumu nepieciešamības vai bērnu aizsardzības nepieciešamības izvērtēšana.³⁴

Turpmākajās nodaļās tiks sniegta plašāka informācija par sociālo konsultantu (angl. *social counsellor*) un profesionālo atbalsta personu (angl. *professional support person*) pienākumiem un darba specifiku, jo šo speciālistu pienākumi satur ziņā ir līdzīgāki BAS pienākumiem.

³³ Sociālās Labklājības likums, Pieejams: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> (skatīts 10.10.2024.)

³⁴ Social welfare, child protection and family support. Pieejams: <https://www.kaypahoito.fi/nix02616> (skatīts 22.11.2024.)

1.3. ASV

ASV valsts, štatu un pilsētu līmenī ir ļoti plašs speciālistu un institūciju skaits, kas iesaistītas darbā ar bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām. Turklāt darbs ar bērniem ar uzvedības problēmām, kā arī atkarību problēmām nav atsevišķu speciālistu atbildība, tā ir sistēmiska atbildība. Atbalsta sistēmas izveide darbam ar uzvedības problēmām pamatā ir katra ASV štata Izglītības departamenta pārziņā. Savukārt, pakalpojumi bērnu un jauniešu atkarību problēmu gadījumā galvenokārt ir katra ASV štata Veselības departamenta pārziņā. ASV valsts līmeņa departamenti (attiecīgi angl. *U.S. Department of Health and Human services* un *U.S. Department of Education*, kas ir analogs ministrijai Latvijas gadījumā) nosaka attiecīgās veselības un izglītības politikas vadlīnijas un izvirza finansējuma piešķiršanas nosacījumus, kas jāņem vērā katram štatam, ja viņi vēlas saņemt finansiālo valsts atbalstu (valsts līmenī finansiālais atbalsts tiek piešķirts štatiem grantu veidā) attiecīgi izglītības un veselības jomā, tai skaitā, arī bērnu ar uzvedības un atkarības problēmu risināšanai.

Jāmin, ka ASV bērnu uzvedības problēmas pamatā tiek skatītas kopā ar mentālās veselības problēmām, skaidrojot terminus šādi - mentālās veselības problēmas ir tas, kā personas fizioloģiskais stāvoklis ietekmē tās labbūtību, savukārt, uzvedības problēmas ir tas, kā personas rīcība ietekmē tās labbūtību. Mentālā veselība iekļauj mūsu emocionālo, psiholoģisko un sociālo labbūtību, tā ietekmē mūsu domāšanu, sajūtas un rīcību un nosaka mūsu spēju tikt galā ar stresa situācijām, mūsu attiecības ar apkārtējiem un mūsu lēmumu pieņemšanas spējas³⁵. Profesionāļi savā ikdienas darbā ir novērojuši, ka mentālās veselības problēmas un uzvedības problēmas bieži izriet viena no otras un profesionāļiem jāspēj savā ikdienas darbā atrast vispiemērotākie problēmu identificēšanas un atbalsta instrumenti.

Katrā ASV štatā darbs ar bērniem ar uzvedības problēmām var nedaudz atšķirties, tāpat kā prasības speciālistiem. Visbiežāk uzvedības un mentālās veselības problēmu risināšanas jautājumi ir attiecīgā štata Speciālās izglītības biroja pārziņā, kas izstrādā rokasgrāmatas un vadlīnijas izglītības iestādēm un vecākiem, kam ir bērni ar minētajām problēmām.

Viena no pirmajām institūcijām, kas identificē bērna uzvedības problēmas, ir pirmsskolas izglītības iestādes. Pašvaldības izglītības iestādes piedāvā pirmsskolas izglītību bērniem no 3 gadu vecuma. Bērniem ar mentālās veselības problēmām un uzvedības problēmām ir priekšroka uzņemšanā

³⁵ Substance Abuse and Mental Health Services Administration, USA, Meriland, 2025. Pieejams: <https://www.samhsa.gov/>

pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē. Paralēli vispārējai pirmsskolas izglītības programmai, šiem bērniem tiek piedāvāti speciālās izglītības pakalpojumi, t.sk., speciālās izglītības skolotājs, skolotāja palīgs, logopēds, psihologs, sociālais darbinieks. Vēlāk sākumskolā, pamatskolā un vidusskolā šim speciālistu uzskaitījumam vēl pievienojas arī bērnu un jauniešu konsultanti un citi speciālisti, atkarībā no attiecīgās pašvaldības izglītības iestādes finansiālajām iespējām.

Attiecīgās pašvaldības Sociālo pakalpojumu departamenta sociālā darbinieka funkcijās ir veikt darbu ar ģimeni ar dažādām sociālām problēmām, bet viņš nestrādā konkrēti ar bērnu uzvedības problēmu risināšanu, jo tas ir skolas sociālā darbinieka funkcijās.

Ja bērnam konstatētas atkarību problēmas, par to tiek informēts pašvaldības Sociālo pakalpojumu departaments, kas uzsāk darbu ar bērnu un ģimeni.

Iepazīstoties padziļinātāk, piemēram, ar ASV Konektikutas štata praksi, redzams, ka skolās bērniem ar uzvedības problēmām pakalpojumu plānošana un piešķiršana ir īpaši šim nolūkam izveidotas **speciālas plānošanas komandas** (*angl. Planning and placement team (PPT)*) kompetencē. Komandas sastāvā ir skolas administrācijas pārstāvis, speciālās izglītības skolotājs, bērna klases audzinātājs, psihiatrs un sociālais darbinieks, kā arī papildus speciālisti, kuri tiek piesaistīti atkarībā no konkrētā bērna vajadzībām (piemēram, ergotapeits, logopēds u.c.).

Bērnam, kuram ir novērotas uzvedības problēmas, skola veic **uzvedības analīzi**³⁶ (*angl. Applied Behavior Analysis (ABA)*), kas ir specifiska intervences metode, ar kuras palīdzību tiek ievākti visaptveroši dati par bērna uzvedības problēmām un to specifisko raksturu un tiek analizētas specifiskas intervences stratēģijas un to iespējamā ietekme uz bērna uzvedības maiņu.

Papildus tiek veikts **funkcionālais uzvedības novērtējums**³⁷ (*Functional Behavior Assessment (FBA)*), kas novērtē cēloņus, kas ir pamatā konkrētajai bērna uzvedībai – skolas un bērna ģimenes vidē. Mērķis ir identificēt piemērotākās stratēģijas uzvedības problēmu risināšanai.

Balstoties uz uzvedības analīzi un funkcionālo uzvedības novērtējumu, tiek pieņemts lēmums, vai bērnam pienākas speciālās izglītības pakalpojums vai speciālā atbalsta pakalpojumi. Novērtējums ar noteiktu regularitāti tiek veikts atkārtoti, lai novērtētu, vai skolas sniegtais atbalsts ir pietiekams, vai progress ir vērojams (vidēji 1 reizi 3 gados, bet var būt arī biežāk).

³⁶ Sīkāka informācija par ABA metodi pieejama šeit: <https://blog.sevitahealth.com/13-applied-behavior-analysis-examples>

³⁷ Sīkāka informācija par funkcionālo uzvedības novērtējumu pieejama šeit: https://www.cde.state.co.us/cdesped/ta_fba-bip

Vecākiem jebkurā posmā ir tiesības arī pašiem doties pie attiecīgiem speciālistiem ārpus skolu sistēmas un veikt neatkarīgu bērna izglītības novērtējumu³⁸ (*Independent Educational Evaluation (IEE)*), kuru var veikt īpaši šim nolūkam sertificēti vai licencēti profesionāļi.

Balstoties uz uzvedības analīzi un funkcionālo uzvedības novērtējumu, tiek izstrādāts **Uzvedības intervences plāns**³⁹ (angl. *Behavior Intervention Plan (BIP)*), kas palīdz pielāgot mācību procesu un programmu konkrētajam bērnam ar uzvedības problēmām, tai skaitā noteikt, kādi papildus speciālisti, pakalpojumi un atbalsts piesaistāms. Uzvedības intervences plānu izstrādā speciālā plānošanas komanda. Plāna mērķis ir iemācīt bērnam vecumam atbilstošu uzvedību, atrisināt nevēlamo uzvedību un novērst tās konkrētās uzvedības problēmas, kas bērnam traucē apgūt skolas programmu, vai kas bērna uzvedības rezultātā citiem bērniem traucē apgūt izglītības programmu. Uzvedības intervences plānam ir pozitīvs raksturs, tas nav kā sods.

Skolas sniegtais atbalsts turpmāk tiek iedalīts divos veidos: 1 - bērniem ar invaliditāti un bērniem, kuriem nav invaliditāte, bet ir medicīniska diagnoze, un 2 - bērniem, kuriem nav medicīniska diagnoze, bet ir uzvedības problēmas vai mācību grūtības.

Bērniem ar invaliditāti tiek piedāvāts pakalpojumu un atbalsta klāsts atbilstoši **Rehabilitācijas likuma 504. nodaļā noteiktajam plānam**⁴⁰ (*Section 504 Plan*), tai skaitā, bērniem ar vidēji smagiem funkcionālajiem traucējumiem tiek piedāvāts speciālās izglītības skolotājs - asistents, kas pastāvīgi ir kopā ar bērnu un palīdz bērnam apgūt mācību vielu klasē ar visiem pārējiem bērniem. Bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem tiek piedāvāts individuāli apgūt mācību vielu tajā pašā mācību iestādē, bet atsevišķi no klases, 1:1 ar speciālās izglītības skolotāju.

Bērniem ar viegliem funkcionāliem traucējumiem, bērniem, kuriem ir uzvedības problēmas ar medicīniskām diagnozēm vai bērniem, kuriem ir būtiskas uzvedības problēmas, bez medicīniskas diagnozes, bet kas būtiski ietekmē paša bērna vai pārējo klases biedru mācīšanos klasē, tiek piedāvāts plašs atbalsts un pakalpojumi **Individualizētās Izglītības programmas**⁴¹ (angl., *Individualized Education Program (IEP)*) ietvaros. Programmu izstrādā attiecīgajā skolā izveidotā

³⁸ Konektikutas štatā izstrādātas vadlīnijas un veidlapa bērna izglītības novērtējumam pieejamas šeit: <https://portal.ct.gov/sde/special-education/guidance-for-independent-educational-evaluations-and-in-school-observations/documents>

³⁹ Kalifornijas štatā ir izstrādāts efektīvs tiešsaistē pieejams metodiskais materiāls uzvedības problēmu novērtēšanai, klasifikācijai un interencei, kas pieejams šeit: <https://www.pbisworld.com/>

⁴⁰ U.S. Department of Education Office for Civil Rights, 2016. Parent and Educator Resource Guide to Section 504 in Public Elementary and Secondary Schools. Pieejams: <https://www.ed.gov/media/document/504-resource-guide-201612pdf> Papildus avots: David Bateman, 2011. 504 ACCOMMODATIONS GUIDE. Pieejams: <https://www.psea.org/contentassets/ac6695903bd94d27aa14e85c3a12d90e/504-accommodations-guide.pdf>

⁴¹ Office of Special Education and Rehabilitative Services U.S. Department of Education, 2020. A Guide to the Individualized Education Program. Pieejams: <https://www.ed.gov/sites/ed/files/parents/needs/speced/iepguide/iepguide.pdf>

speciālā plānošanas komanda sadarbībā ar bērna vecākiem, bērna klases audzinātāju un speciālistiem, kuru iesaiste nepieciešama konkrētā bērna atbalsta un pakalpojumu nodrošināšanai. Programma tiek regulāri izvērtēta, ne retāk kā vienu reizi gadā. Programmā iekļauj bērna vajadzībām atbilstošus atbalsta pasākumus, nosaka pasākumu veikšanas termiņus, kā arī identificē speciālistus, kas nodrošinās šos pasākumus.

Visi iepriekš minētie izvērtējumi, plāni, programmas, pakalpojumi un atbalsts tiek finansēts no federālā jeb valsts budžeta un katra attiecīgās skolas pašvaldība nodrošina līdzfinansējumu.

Ja bērnam ir samērā vieglas uzvedības problēmas, kas neapgrūtina mācību procesu pašam bērnam vai klases biedriem, klases audzinātājs individuāli strādā ar bērnu, veicinot vēlamu uzvedības maiņu, un aicina vecākus uz regulārām pārrunām. Vecāki tiek aicināti arī paši meklēt dažādu speciālistu pakalpojumus ārpus skolas, kas attiecīgi arī pašiem jāfinansē.

Ar uzvedības problēmām strādā psihiatri, psihologi, terapeiti, bērnu/jauniešu konsultanti (padomdevēji), mentālās veselības konsultanti, klīniskie sociālie darbinieki privātpraksēs un nevalstiskajās organizācijās.⁴²

Nodevuma 2.-4.nodaļā tiks sniegta plašāka informācija par skolas sociālā darbinieka (angl. *School social worker*) funkciju aprakstu, jo tieši viņš ir gadījuma vadītājs bērnu ar uzvedības problēmām gadījumos. ASV izpētē netika padziļināti skatītas pārējās skolas sociālā darbinieka funkcijas, kas tieši neattiecas uz uzvedības problēmām.

Savukārt atbalsts un pakalpojumi, kas tiek sniegti bērniem ar atkarību problēmām, primāri tiek finansēti no attiecīgā ASV štata veselības budžeta. Tāpēc speciālisti, kas identificē bērna vai jaunieša atkarības problēmas ir ģimenes ārsti – pediatri, kas attiecīgi novirza bērnu pie nepieciešamā pakalpojuma sniedzēja, kurš nodrošina dažādus rehabilitācijas pakalpojumus bērniem ar atkarību problēmām, kuru izmaksas sedz attiecīgās veselības apdrošināšanas kompānijas.

Izšķir rehabilitācijas pakalpojumus institūcijā un kopienā. Starp visbiežāk sastopamajiem pakalpojumiem minami – dažādu licencētu profesionāļu individuālās konsultācijas (psihoanalītiķi, mentālās veselības konsultanti, psihologi, klīniskie sociālie darbinieki, atkarību konsultanti (angl. *addiction counselor*) u.c., krīzes intervences pakalpojumi, kopienas psihiatriskā atbalsta un ārstniecības pakalpojumi (angl. *Community Psychiatric Supports and Treatment (CPST)*), psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumi, ģimenes līdzinieku atbalsta pakalpojumi (angl. *Family*

⁴² Nodaļas pamatā izmantoti tādi avoti kā: Intervija ar Weston pilsētas publisko skolu sociālo darbinieci, Konektikutas štats, USA, 2024; A Parent's Guide to Special Education in Connecticut. Connecticut State Department of Education: 2021. Pieejams: https://portal.ct.gov/-/media/sde/special-education/parents_guide_se.pdf

Peer Support Services), jauniešu līdzinieku atbalsta un mācību pakalpojumi (angl. *Youth Peer Advocacy and Training*).⁴³

Rehabilitācijas pakalpojumi institūcijās var būt tādi, kur jaunietis dzīvo uz vietas un saņem 24 stundu aprūpi un pakalpojumus, bet var būt arī tādi, kur jaunietis katru dienu atnāk uz rehabilitācijas institūciju, lai saņemtu pakalpojumus, bet pēc tam dodas uz savu patstāvīgo dzīvesvietu. Atsevišķām rehabilitācijas institūcijām var būt arī specifiski darbības virzieni, piemēram, fokuss uz reliģiju vai visu dabisko un ekoloģisko u.tml.⁴⁴

Klīniskie sociālie darbinieki darbā ar bērniem ar atkarību problēmām pamatā ir sagatavoti darbam ar specifiskām metodēm, ilgstošai psihosociālai konsultēšanai un terapijai. Tomēr turpmākajās nodaļās tiks sniegta plašāka informācija par atkarību konsultanta (angl. *addiction counselor*) pienākumiem un darba specifiku, jo viņu pienākumi satur ziņā ir līdzīgāki BAS pienākumiem attiecībā uz bērnu un jauniešu atkarību problēmu risināšanu.

⁴³ New Yourk State Department of Health, 2025. Pieejams: <https://www.health.ny.gov/>

⁴⁴ Cleveland Clinic, Ohio State, USA, 2025. Pieejams: <https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/25165-substance-abuse-counselor>

2. BĒRNA ATBALSTA SPECIĀLISTA AMATAM LĪDŽĪGO SPECIĀLISTU AMATU, FUNKCIJU UN NEPIECIEŠAMO KOMPETENČU APRAKSTS

Šajā nodaļā ir apkopota informācija par Islandes, Somijas un ASV identificētajiem BAS amatam līdzīgo speciālistu amatiem, to funkcijām un nepieciešamajām kompetencēm darbā ar bērnu ar uzvedības vai atkarību problēmām, vai to attīstības risku. Nodaļa sadalīta apakšnodaļās, kurās tiks apskatīti speciālistu, kas iesaistīti bērnu labklājības un atbalsta nodrošināšanā, lomas un pienākumi, kā arī viņu tiesības. Tiks analizētas speciālistu izglītības prasības, profesionālo kompetenču pilnveides nosacījumi. Informācija šīs nodaļas izstrādei iegūta, izmantojot dažādus avotus - interneta resursus, normatīvos aktus, kas regulē bērnu labklājību un speciālistu pienākumus, kā arī ārvalstu ekspertu intervijas (skatīt 1.pielikumu), kurās atspoguļoti speciālistu darba aspekti.

2.1. Islandē identificētie speciālisti

Izpildītājs Islandē ir identificējis trīs speciālistus, kuru darbības joma un darba pienākumi ir līdzīgi BAS darba pienākumiem:

- **pakalpojumu koordinators;**
- **gadījuma vadītājs;**
- **personīgais padomdevējs.**⁴⁵

Turpmākajā aprakstā ir izmantota informācija, kas iegūta intervijās ar ārvalstu ekspertiem - Hulda Sólrun Guðmundsdóttir (*Head of Department of Children and Family Affairs City of Reykjavík*), Páll Ólafsson (*Director, Department of Prosperity, The National Agency for Children and Families*).

2.1.1. Speciālistu amata nosaukums, pienākumi un tiesības

Pakalpojumu koordinators

Pakalpojumu koordinators ir speciālists, kurš Islandē sniedz atbalstu ģimenēm ar bērniem un piesaista pakalpojumus primārajā līmenī. Labbūtības likums nosaka, ka pakalpojumu koordinators

⁴⁵Bērnu tiesību aizsardzības rokasgrāmata. Pieejams: <https://assets.ctfassets.net/8k0h54kbe6bj/1VIQNhPCh5FSlt0fJAqDIK/aa2ddf505fa87b80f7ae964723d7e37/Handbok-um-vinnslu-barnaverndarmala-2020-utgafa-4.pdf> (skatīts 20.08.2024.)

ir pieejams visiem bērniem un vecākiem pēc vajadzības. Pie šī speciālista var vērsties ģimene pēc savas iniciatīvas vai arī, ja pakalpojuma koordinators tiek sniegta informācija par bērnu, kuram nepieciešams atbalsts, tad pakalpojuma koordinators var pats sazināties ar ģimeni. Pakalpojumu koordinators lomu no bērna dzimšanas brīža līdz pirmsskolas vai sākumskolas vecumam īsteno veselības aprūpes centra vai veselības aprūpes iestādes darbinieks, kurš papildus savam amatam pilda arī pakalpojumu koordinators pienākumus. Savukārt, bērna pirmsskolas, sākumskolas, pamatskolas vai vidusskolas vecumposmā pakalpojumu koordinators funkciju pilda skolas, kurā bērns mācās, darbinieks. Pakalpojumu koordinators funkcijas var veikt arī pašvaldības sociālā dienesta darbinieks, ja iepriekš minētais nav bērnam piemērojams, bet tie ir izņēmuma gadījumi.⁴⁶ Attiecīgās institūcijas, kurā strādā pakalpojumu koordinators, atbildīgajai personai ir jāinformē Islandes Valsts bērnu un ģimeņu aģentūru par to, kas ieņem pakalpojumu koordinators amatu. Pašvaldību sociālajiem dienestiem jābūt pieejamiem pakalpojumu koordinators kontaktiem. Pakalpojumu koordinators nav noteikts konkrēts ģimeņu/bērnu skaits, kāds var būt redzeslokā. Tas ir atkarīgs no pakalpojumu koordinators iespējām (savienojot sava amata pienākumus ar pakalpojuma koordinators pienākumiem) un esošo ģimeņu skaita, kas jau ir redzeslokā. Tas var būt ļoti atšķirīgs starp pakalpojumu koordinators.

Pakalpojumu koordinators **pienākumi** ir:

1. sniegt informāciju par atbalstu un pakalpojumiem, kas atbilst bērna labākajām interesēm;
2. veikt bērna vajadzību sākotnējo novērtējumu;
3. organizēt un sekot līdzi pakalpojumu integrācijai primārajā līmenī;
4. sniegt pašvaldībai informāciju par gadījuma vadītāja norīkošanas nepieciešamību, ja ir pamats domāt, ka nepieciešami daudzpusīgāki pakalpojumi, kas pieejami sekundārā un/vai terciārā līmenī;
5. nepieciešamības gadījumā pakalpojumu koordinators var piedalīties atbalsta komandas pasākumos, ja bērnam ir nepieciešams atbalsts sekundārā vai terciārā līmenī;
6. ievērot konfidencialitāti.

Pakalpojumu koordinators **tiesības** ir:

1. sniegt bērna likumiskajiem pārstāvjiem informāciju par pakalpojumiem, kas ir bērna labākajās interesēs;
2. piekļūt bērna vajadzību sākotnējam novērtējumam, ja kāds cits to iepriekš jau ir veicis.

⁴⁶Children and Family Clinic Manuals. Pieejams: <https://island.is/s/bofs/tengilidir-farsaeldar> (skatīts 18.03.2025.)

Gadījuma vadītājs

Gadījuma vadītājs ir speciālists (pašvaldības sociālā dienesta darbinieks), kurš Islandē nodrošina nepieciešamo pakalpojumu pieejamību bērna labākajās interesēs, ja bērnam ir nepieciešami sekundārā vai terciārā līmeņa pakalpojumi.⁴⁷ Gadījuma vadītājam maksimālais ģimeņu skaits, ar kādu var veikt vienlaicīgi darbu, ir 30 ģimenes⁴⁸.

Gadījuma vadītāja **pienākumi** ir:

1. sniegt rekomendācijas un informāciju ģimenei, speciālistiem, kas iesaistīti darbā ar ģimeni par pieejamajiem pakalpojumiem bērna labākajās interesēs;
2. veikt jaunu bērna vajadzību novērtējumu un/vai analīzi (balstoties uz iepriekš pieejamajiem novērtējumiem, ja tādi ir pieejami);
3. izstrādāt atbalsta plānu un vadīt komandu, lai koordinētu visus pakalpojumus, kas tiek sniegti bērna labākajās interesēs;
4. sekot līdzi pakalpojumiem, kas tiek sniegti saskaņā ar atbalsta plānu;
5. sniegt atbalsta komandas locekļiem rekomendācijas un informāciju par to, kādi pakalpojumi būtu bērna interesēs;
6. ievērot konfidencialitāti.⁴⁹

Gadījuma vadītāja **tiesības** ir:

1. pieprasīt un apkopot informāciju par bērna situāciju no pakalpojumu sniedzējiem, lai veicinātu vajadzību identificēšanu un pakalpojumu integrāciju;
2. organizēt un vadīt komandu, kas nodrošina bērnam nepieciešamos pakalpojumus, un nepieciešamības gadījumā atjaunot vai pielāgot atbalsta plānu;
3. veikt bērnam sniegto pakalpojumu uzraudzību, lai nodrošinātu, ka atbalsts tiek sniegts atbilstoši plānam;
4. konsultēt un sniegt informāciju atbalsta komandas locekļiem par pakalpojumu integrāciju;
5. veikt pienākumus ciešā sadarbībā ar vecākiem un bērnu, ņemot vērā bērna labākās intereses.

⁴⁷ Case managers in services for children's prosperity. Pieejams: <https://island.is/en/o/bofs/case-managers-for-childrens-prosperity> (skatīts 12.11.2024.)

⁴⁸ Informācija iegūta no intervijas ar Páll Ólafsson.

⁴⁹ Island.is. Pieejams: <https://island.is/reglugerdir/nr/1180-2022> (skatīts 18.08.2024.)

Personīgais padomdevējs

Personīgais padomdevējs ir speciālists, kuru galvenokārt iecel, lai sniegtu bērnam padomus un atbalstu, kā arī lai sociāli un emocionāli stiprinātu. Personīgo padomdevēju var iecelt Bērnu aizsardzības komiteja vai arī gadījuma vadītājs. Bērnu aizsardzības komiteja tiesīga pieņemt lēmumu par personīgā padomdevēja nepieciešamību pēc bērna situācijas izvērtēšanas. Attiecības starp personīgo padomdevēju un bērnu tiek balstītas uz abpusēju uzticību un draudzīgumu.⁵⁰ Islandē personīgais padomdevējs ir speciālists, kurš darbojas sociālo pakalpojumu jomā, sniedz individuālu atbalstu un padomus bērniem un ģimenēm, kuri saskaras ar dažādām dzīves problēmām un ir nepieciešamība pēc palīdzības. Personīgā padomdevēja loma ir būt par tiešo kontaktpersonu starp bērnu un dažādu sociālo pakalpojumu sniedzējiem un citiem resursiem, palīdzot bērnam labāk izprast un izmantot pieejamos atbalsta mehānismus, kā arī veicināt viņu spēju risināt personīgās un sociālās problēmas.⁵¹

Personīgā padomdevēja loma ir daudzveidīga, tā tiek pielāgota bērna un ģimenes vajadzībām. Personīgā padomdevēja darba galvenie mērķi ir atbalstīt ģimeni un palīdzēt tai uzlabot apstākļus, kā arī novērst un mazināt esošās problēmas. Padomdevēji atbalsta bērna attīstību un vecāku audzināšanas prasmes, nodrošinot ikdienas palīdzību un veicinot lietderīgu brīvā laika pavadīšanu.

Ir novērojamas dzimumu atšķirības padomdevēju lomā, jo meitenēm biežāk nepieciešama padomdevēja - sieviete, bet zēniem – vīrietis.

Personīgā padomdevēja **pienākumi** ir:

1. Atbalstīt bērnu, sociāli un emocionāli stiprināt.
2. Sniegt Bērnu aizsardzības komitejai vai gadījuma vadītājam svarīgu informāciju, kas viņa ieskatā ir būtiska un ir bērna interesēs.
3. Ņemt vērā Bērnu aizsardzības komitejas, gadījuma vadītāja norādījumus sadarbības īstenošanai ar bērnu, vecākiem un citām iesaistītajām pusēm.
4. Saglabāt konfidencialitāti attiecībā pret bērnu, neizpaust saņemto informāciju.
5. Ņemt vērā bērna fiziskās un emocionālās vajadzības, kā arī veicināt bērna attīstību.

Personīgā padomdevēja **tiesības** ir:

⁵⁰Pieejams:<https://www.bofs.is/media/forsida/Child-Protection-in-Iceland-and-the-role-of-the-Government-Agency-for-Child-Protection.pdf> (skatīts 20.08.2024.)

⁵¹Island.is. Pieejams:<https://island.is/en/permission-to-become-a-personal-advisor-for-a-child> (skatīts 17.08.2024.)

1. Saņemt Bērnu aizsardzības komitejas vai gadījuma vadītāja norādījumus/atbalstu.
2. Darboties kā starpniekam starp bērnu, ģimeni un institūcijām, nodrošinot, ka bērnam tiek sniegts koordinēts un nepārtraukts atbalsts.
3. Organizēt individuālas tikšanās ar bērnu bez vecāku klātbūtnes, ja tas ir nepieciešams bērna atklātības un drošības veicināšanai, lai labāk izprastu bērna vajadzības, bažas un emocijas.
4. Sniegt gadījuma vadītājam, bērnam vai bērna ģimenei ieteikumus par papildu atbalsta pasākumiem, kas būtu nepieciešami bērna situācijas uzlabošanai.
5. Saņemt no Bērnu aizsardzības komitejas vai gadījuma vadītāja nepieciešamo informāciju par bērna ģimenes situāciju, lai darbu ar bērnu varētu veikt pēc iespējas efektīvāk un tas atbilstu bērna vislabākajām interesēm.⁵²

2.1.2. Speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas, tai skaitā, iegūtā izglītība, profesionālās kompetences pilnveides nosacījumi un to saturs

Islandē speciālistu, kuri strādā ar bērniem un ģimenēm, profesionālās zināšanas, prasmes un spējas ir izšķiroši svarīgas, lai nodrošinātu efektīvu un kvalitatīvu atbalstu. Šīs kompetences tiek noteiktas un regulētas, lai atbilstu Labbūtības likumam un citu normatīvo aktu prasībām. Labbūtības likums definē specifiskas prasības zināšanām un prasmēm, kas nepieciešamas, lai pakalpojuma koordinators un gadījuma vadītājs efektīvi veiktu koordinēšanas un vadības pienākumus bērnu labklājības pakalpojumu ietvaros.

Būtiska nozīme ir ne tikai sākotnējai izglītībai, bet arī pastāvīgai profesionālās kvalifikācijas celšanai, kas ietver tālākizglītības programmas, specifiskas mācības un kompetenču pilnveidi. Islandes pieeja apliecina, ka daudzozaru zināšanu un prasmju apvienošana ir būtiska efektīvai bērnu labklājības sistēmas darbībai. Islandē atbalsta komandas speciālistiem tiek rekomendēti apmeklēt kursus, kuros tiek izglītots par bērnu līdzdalību un iesaisti lēmumu pieņemšanā (piemēram, UNICEF Academy).

Pakalpojumu koordinators

Galvenie nosacījumi, lai pildītu pakalpojuma koordinators lomu Labbūtības likumā ir noteikti šādi:

⁵²Personīgais padomdevējs bērnu tiesību jautājumos. Pieejams: <https://skemman.is/bitstream/1946/17222/1/Kristj%C3%BAn%20Kristj%C3%A1nsd%C3%B3ttir%20lokalayfirfer%C3%B0%20KK.pdf> (skatīts 20.08.2024.)

- pakalpojumu koordinatoram ir jābūt zināšanām par pakalpojumiem, kas ir bērna labākajās interesēs;
- pakalpojumu koordinatori, veicot savus darba pienākumus, rīkojas atbilstoši bērna labākajām interesēm un sadarbojas ar bērna vecākiem vai citiem likumiskajiem pārstāvjiem, ņemot vērā ģimenes individuālās vajadzības;
- pakalpojumu koordinatori nedrīkst būt saistīti ar bērnu vai bērna vecākiem tādā veidā, kas liktu apšaubīt viņa piemērotību ieņemamajam amatam, pienēram, radnieciskās saites vai cita veida interešu konflikti.⁵³

Profesionālajai darbībai izvirzītās prasības:

Kompetences un izglītības prasības pakalpojumu koordinatoriem nosaka vietējo pašvaldību normatīvie akti. Pakalpojumu koordinatora izglītības prasības:

- augstākā izglītība sociālo, veselības vai izglītības zinātņu jomā;
- uzsākot darbu pakalpojumu koordinatora amatā, obligāti jāapmeklē Valsts bērnu un ģimeņu aģentūras organizētās ievadmācības.

Pakalpojuma koordinatoriem ir izstrādāti speciāli kursi (pamata un padziļināti) par tēmām - sociālās labklājības likumdošanas pamati, pakalpojuma koordinatora un gadījuma vadītāja lomu nošķiršana, kā arī tiek sniegtas norādes par atbalsta un konsultāciju saņemšanas iespējām, kā arī metodēm darbā ar bērniem un ģimenēm.⁵⁴ Pieteikšanās kursiem notiek elektroniski izglītības platformā.⁵⁵ Tāpat iespējams apmeklēt profesionālās pilnveides pasākumus pēc savas iniciatīvas.

Nepieciešamās prasmes, spējas un zināšanas:

- zināšanas par pašvaldībā pieejamajiem pakalpojumiem bērniem un viņu ģimenēm;
- labas komunikācijas prasmes;
- spēja veidot sadarbību dažādos līmeņos;
- labas organizatoriskās prasmes.

Gadījuma vadītājs

⁵³ Contact for services for the benefit of children's success. Pieejams: <https://www.bofs.is/farsaeld/tengilidir/> (skatīts 14.08.2024.)

⁵⁴ BOFS annual report 2022.-2023.

Pieejams: https://assets.ctfassets.net/8k0h54kbe6bj/6CBjVRU3zmnEfgumcFtboG/7cf85c28046afabdb6d333e8fbb8a0d5/A_rssky_rsla_BOFS_2022_-_2023.pdf (skatīts 18.03.2025.)

⁵⁵ Basic Course for Success Contacts. Pieejams: <https://farsaeldarskolinn.teachable.com/p/grunnamskeid> (skatīts 18.03.2025.)

Saskaņā ar Labbūtības likumā noteikto, galvenie nosacījumi, lai veiktu gadījuma vadītāja amata pienākumus, ir šādi:

- gadījuma vadītājam, veicot savus tiešos darba pienākumus, jārikojas atbilstoši bērna labākajām interesēm;
- gadījuma vadītājam sadarbība notiek ar vecākiem un bērnu, ņemot vērā ģimenes individuālās vajadzības;
- gadījuma vadītājam jābūt neatkarīgam un brīvam no jebkādam personīgām vai juridiskām saiknēm ar bērnu vai bērna vecākiem, kas varētu radīt interešu konfliktu vai apdraudēt viņa objektivitāti un piemērotību šī amata pienākumu veikšanai. Šis princips tiek īstenots saskaņā ar vietējo pašvaldību normatīvajiem aktiem, kas regulē amatpersonu atbilstību.⁵⁶

Profesionālajai darbībai izvirzītās prasības:

Augstākā izglītība sociālo, veselības vai izglītības zinātņu jomā.

Gadījumu vadītāji var pilnveidot zināšanas par dažādām tēmām izglītības platformā, ko uztur Bērnu un ģimeņu birojs (angl. The Children and Family Office). Katru gadu tiek izstrādāti apmācību plāni. Piemēram, iespēja pilnveidot zināšanas par motivējošām sarunas tehnikām, apgūt padziļinātas zināšanas juridiskos jautājumos, par bērnu aizsardzības jautājumiem, pieejamajiem resursiem u.c. tēmas. Bērnu un ģimeņu biroja izstrādātajā izglītības platformā pieejamas apmācību tēmas, piemēram, par bērnu tiesību aizsardzību Islandē, atbalsta plāna izstrādi u.c. tēmas.⁵⁷ Tāpat iespējams apmeklēt profesionālās pilnveides pasākumus pēc savas iniciatīvas.

Nepieciešamās prasmes, spējas un zināšanas:

- padziļinātas zināšanas par sociālajiem pakalpojumiem ģimenēm un bērniem;
- pieredze komandas veidošanā un koordinēšanā;
- teicamas komunikācijas un starppersonu saskarsmes prasmes;
- spēja uzklaut un ar empātiju izturēties pret klienta vajadzībām;
- visaptveroša izpratne par valsts likumdošanu un sociālās sistēmas darbību;
- attīstītas analītiskās prasmes situācijas analīzē;
- spēja profesionāli novērtēt ģimenes situāciju un identificēt tās vajadzības un atbilstoši tām izstrādāt atbalsta plānu;

⁵⁶ Contact for services for the benefit of children's success. Pieejams: <https://www.bofs.is/farsaeld/tengilidir/> (skatīts 14.08.2024.)

⁵⁷ Education square. Pieejams: <https://bofs.teachable.com/p/grunnur-fyrir-starfsfolk-i-barnavernd> (skatīts 18.03.2025.)

- efektīvas prasmes profesionāla kontakta un uzticēšanās attiecību veidošanā.

Personīgais padomdevējs

Personīgajam padomdevējam nav noteiktas obligātas izglītības prasības. Personīgajam padomdevējam, piesakoties darbā, ir jāiesniedz informācija par iepriekšējo darba pieredzi, t.sk. darbā ar bērniem. Lai arī nav noteiktas konkrētas izglītības prasības, tiek novērtēts, vai potenciālais personīgais padomdevējs ir apguvis nepieciešamās zināšanas un prasmes darbā ar bērniem (skat. sadaļu par nepieciešamajām prasmēm, spējām un zināšanām).

Profesionālajai darbībai izvirzītās prasības:

- Vēlama sociālā darba vai saistīto jomu izglītība. Lielākā daļa personīgo padomdevēju Islandē ir ieguvuši bakalaura vai maģistra grādu sociālajā darbā, psiholoģijā, sociālajā pedagogijā vai līdzīgās disciplīnās. Šīs studiju programmas nodrošina teorētisko bāzi un praktiskās iemaņas, kas nepieciešamas efektīvam darbam sociālajā jomā. Sociālā darba studijas parasti ietver tādus mācību kursus kā, piemēram, cilvēka attīstība, sociālā politika, ētika un normatīvie akti, kas ir būtiski personīgā padomdevēja darbam.
- Personīgajiem padomdevējiem un visiem viņu ģimenes locekļiem, kuri ir vecāki par 15 gadiem, obligāti tiek veikta sodāmības pārbaude (angl. *Authorisation for obtaining a criminal record certificate*). Personai nav tiesību strādāt par personīgo padomdevēju, ja potenciālais personīgais padomdevējs vai viņa ģimenes loceklis ir sodīts krimināllietā par dzimumnoziegumu pret nepilngadīgu personu (jaunāku par 18 gadiem).
- Uzsākot pildīt personīgā padomdevēja amata pienākumus, jāiesniedz ģimenes ārsta izziņa, kas apliecina pretendenta fiziskās un garīgās veselības atbilstību veicamā amata pienākumiem.
- Pašvaldībām ir jānodrošina, ka personīgie padomdevēji ir noklausījušies seminārus, apmācības par bērnu aizsardzību Islandē un ir atbilstoši kvalificēti, lai pienācīgi pildītu amata pienākumus.
- Izvēloties personīgo padomdevēju, Bērnu aizsardzības komiteja novērtē personīgā padomdevēja piemērotību darbam ar konkrētu bērnu, lai nodrošinātu, ka izvēlētais personīgais padomdevējs vislabāk atbilst bērna individuālajām vajadzībām.

Daudzi personīgie padomdevēji regulāri piedalās papildu mācībās un kvalifikācijas paaugstināšanasursos par specifiskām tēmām, piemēram, bērnu aizsardzībā, psiholoģiskajā konsultēšanā, konfliktu

vadībā, atkarību ārstēšanā u.c. Kvalifikācijas paaugstināšanas kursus parasti apmaksā pašvaldība, bet atsevišķos gadījumos, to dara arī paši personīgie padomdevēji.

Nepieciešamās **prasmes, spējas un zināšanas:**

- **Komunikācijas prasmes** - efektīvas verbālās un neverbālās komunikācijas prasmes, lai personīgais padomdevējs spētu skaidri izteikties, klausīties un veidot uzticības pilnas attiecības ar bērnu. Prasme būt laipnam, spēt klausīties un ieklausīties, lai bērns justos droši un vēlētos pārrunāt viņam svarīgus, nozīmīgus jautājumus.
- **Empātija un emocionālā inteliģence** - spēja izprast un sajust bērna emocijas un pieredzi, lai sniegtu atbalstu un izveidotu ciešas, uzticības pilnas attiecības. Emocionālās inteliģences prasmes ietver arī spēju pārvaldīt savas emocijas un saglabāt profesionālo attieksmi sarežģītās situācijās.
- **Problēmu risināšanas prasmes** - spēja identificēt problēmas, izstrādāt iespējamus risinājumus un palīdzēt bērnam izstrādāt plānus šo risinājumu īstenošanai. Spēja pielāgot pieejas un stratēģijas atbilstoši mainīgajām vajadzībām un situācijām.
- **Organizatoriskās un laika plānošanas prasmes** - efektīva laika plānošana un spēja prioritizēt uzdevumus, spēja veikt administratīvus pienākumus, piemēram, dokumentēt gadījumus, sagatavot atskaides.
- **Zināšanas par sociālajiem pakalpojumiem un resursiem** - padziļinātas zināšanas par sociālajiem pakalpojumiem, resursiem un atbalsta mehānismiem, kas pieejami Islandē, tostarp veselības aprūpi, izglītību, mājokļiem un nodarbinātību. Izpratne par likumdošanu un politiku, kas attiecas uz sociālo darbu un bērnu aizsardzību.
- **Multikulturāla izpratne un tolerance** - spēja strādāt ar cilvēkiem no dažādām kultūras, etniskajām un reliģiskajām grupām, izrādot cieņu un sapratni pret dažādām vērtībām un uzskatiem.
- **Konfidencialitāte un profesionālā ētika** - augsti ētikas standarti un spēja uzturēt konfidencialitāti.

2.2. Somijā identificētie speciālisti

Izpildītājs Somijā ir identificējis divus speciālistus, kuru darbības joma un darba pienākumi ir līdzīgi BAS amata pienākumiem:

- **Sociālais konsultants**
- **Profesionāla atbalsta persona**

Nodaļas aprakstā ir izmantota informācija, kas iegūta intervijās ar ārvalstu ekspertiem - Emilia Hokkanen (*Manager of Home services and Social counselling for families with children, Helsinki*), Jonna Vanhanen (*Manager of child welfare social work, Helsinki*) un Susanna Kalliola (*Special advisor in SOILA-coordination project Social innovations in Child Protection Finnish Institute of Health and Welfare*).

2.2.1. Speciālistu amata nosaukums, pienākumi un tiesības

Sociālais konsultants

Sociālais konsultants strādā sociālā atbalsta, konsultēšanas jomā un kā sociālo darbinieku partneris sociālās labklājības jomā. Darba vieta var būt pašvaldības iestāde, aprūpes iestāde personām ar invaliditāti, privāta organizācija, kā arī var strādāt ar bērniem, kuriem ir vielu atkarības vai uzvedības problēmas. Klientu skaits uz vienu sociālo konsultantu var būt atšķirīgs, vidēji tie var būt vienlaicīgi līdz 15 klientiem.

Sociālā konsultanta **pienākumi** ir:

1. Strādāt ar indivīdiem, ģimenēm un dažādām sabiedrības grupām, lai nodrošinātu sociālos pakalpojumus un sniegtu nepieciešamās konsultācijas. Tas ietver gan emocionālo, gan praktisko atbalstu, lai risinātu sociālās problēmas.
2. Piedāvāt atbalstu un konsultācijas ģimenēm un bērniem, lai tās varētu saņemt nepieciešamos pakalpojumus.
3. Veikt darbu ar ģimeni un bērniem, lai palīdzētu tikt galā ar ikdienas izaicinājumiem, palīdzētu orientēties veselības, sociālās, izglītības sistēmās.
4. Trenēt ģimenes prasmes risināt ikdienas izaicinājumus, atrast nepieciešamo atbalstu.
5. Sadarboties ar sociālo darbinieku, lai pārliecinātos, ka sadarbība ar ģimeni tiek īstenota atbilstoši ģimenes vajadzībām.
6. Ievērot konfidencialitāti.

Sociālā konsultanta **tiesības** ir:

1. Pieklūt informācijai, kas ir nepieciešama, lai novērtētu ģimenes situāciju un izstrādātu piemērotus atbalsta plānus.
2. Sadarboties ar citiem speciālistiem un institūcijām, piemēram, skolām, medicīnas iestādēm un tiesībsargājošām iestādēm, lai nodrošinātu visaptverošu palīdzību ģimenei.
3. Pieņemt lēmumus, kas attiecas uz atbalsta un pakalpojumu sniegšanu ģimenei, piemēram, izvēlēties atbilstošas intervences metodes un īstenot atbalsta plānus.

Profesionāla atbalsta persona

Profesionāla atbalsta persona sniedz atbalstu un palīdz 12-17 gadus veciem bērniem, kuri saskaras ar dažādām grūtībām savā dzīvē un kuriem nepieciešams drošs un uzticams pieaugušais, lai atrastu savas stiprās puses. Atbalsts tiek sniegts saskaņā ar Bērnu labklājības likumu. Profesionāla atbalsta persona regulāri tiekas ar bērnu, palīdzot un atbalstot viņu iepriekš saskaņotu mērķu sasniegšanā. Profesionālā atbalsta personas darbības mērķis ir piedāvāt konstruktīvus rīcības modeļus un stiprināt bērna pašcieņu. Mērķi vienmēr tiek izvirzīti individuāli kopā ar bērnu un viņa sociālo darbinieku, un tiek uzraudzīta to īstenošana.⁵⁸

Viena profesionāla atbalsta persona vidēji strādā ar četriem bērniem vienlaikus, taču faktiskā bērnu skaita attiecība var atšķirties atkarībā no katra bērna individuālajām vajadzībām un nepieciešamā atbalsta intensitātes.⁵⁹

Profesionālas atbalsta personas **pienākumi** ir:

1. Sniegt emocionālu un praktisku atbalstu bērnam, piemēram, palīdzēt tikt galā ar ikdienas uzdevumiem, plānošanu un problēmu risināšanu.
2. Realizēt individuāli pielāgotus atbalsta plānus, kas tiek izstrādāti sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem un citiem iesaistītajiem speciālistiem.
3. Uzturēt regulāru saziņu ar bērnu un uz klausīt viņa vajadzības, nodrošinot, ka viņa atbalsts ir efektīvs un atbilstošs.

⁵⁸Support persons and families. Pieejams: <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/tukihenkilot-ja-perheet> (skatīts 3.11.2024.)

⁵⁹Tukihenkilötoiminnan periaatteet. Pieejams: <https://www.keusote.fi/wp-content/uploads/2023/02/Tukihenkilotoiminnan-periaatteet-Perhehoitoyksikko-Pihlaja.pdf> (skatīts 20.02.2025.)

4. Veikt bērna situācijas uzraudzību un regulāri ziņot sociālajam darbiniekam par progresu vai nepieciešamajām izmaiņām atbalsta plānā.
5. Spēt reaģēt un sniegt palīdzību krīzes situācijās, piemēram, kad bērns saskaras ar emocionālu krīzi.
6. Veikt nepieciešamo dokumentācijas un ziņojumu sagatavošanu, kas saistīti ar bērna atbalsta procesu un progresu.
7. Veicināt bērna līdzdalību sabiedriskajā dzīvē, iesaistoties aktivitātēs un pasākumos, kas palīdz bērnam veidot kontaktus un attīstīt sociālās prasmes.
8. Ievērot profesionālo ētiku un konfidencialitāti.

Profesionālas atbalsta personas **tiesības** ir:

1. Piedalīties profesionālās mācībās un semināros, lai attīstītu nepieciešamās prasmes un zināšanas.
2. Saņemt nepieciešamo atbalstu no darba devēja, piemēram, supervīziju, konsultācijas vai citu profesionālo palīdzību.
3. Pieņemt lēmumus, kas saistīti ar klienta ikdienas atbalstu, tomēr bieži vien galvenie lēmumi tiek pieņemti kopā ar sociālajiem darbiniekiem un citiem speciālistiem.
4. Profesionāla atbalsta persona, saskaroties ar situācijām, kuras apdraud tās drošību vai kurām nepieciešama specializētāka pieeja, ir tiesīga atteikties no uzdevumu veikšanas vai lūgt papildu palīdzību.

2.2.2. Speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas, tai skaitā, iegūtā izglītība, profesionālās kompetences pilnveides nosacījumi un to saturs

Somijā speciālistu profesionālās zināšanas, prasmes un spējas tiek rūpīgi definētas un reglamentētas, lai nodrošinātu kvalitatīvus pakalpojumus bērniem un ģimenēm. Šīs prasības ietver augstāko izglītību sociālajā, veselības vai izglītības jomā, kā arī nozīmīgu praktisko pieredzi darbā ar bērniem un ģimenēm. Būtiska nozīme ir ne tikai profesionālajai kvalifikācijai, bet arī pastāvīgai kompetenču pilnveidei, kas vērsta uz jaunu darba metožu apgūšanu un adaptēšanos mainīgām situācijām, lai nodrošinātu koordinētu un efektīvu atbalstu bērniem un ģimenēm dažādās dzīves situācijās.

Sociālais konsultants

Profesionālajai darbībai izvirzītās prasības:

Nepieciešams bakalaura grāds sociālajās zinībās, lai strādātu par sociālo konsultantu Somijā. Šo grādu piedāvā Somijas lietišķo zinātņu universitātes, un tās ietver studijas sociālajā darbā, sociālajā pedagogijā, psiholoģijā un praktiskajās mācībās. Vēlamas zināšanas psiholoģijā/psihoterapijā. Papildus var apgūt specializētas mācības, piemēram, neiropsihisko traucējumu un atkarību problēmu risināšana. Vēlams apmeklēt profesionālās pilnveides pasākumus pēc savas iniciatīvas.

Prasmes, spējas un zināšanas:

- Zināšanas par bērna vecumposmiem un attīstības psiholoģiju. Zināšanas par bērna attīstības posmiem un uzvedības problēmām, kas ir būtiskas, lai atbalstītu ģimenes, nodrošinātu piemērotu sadarbību ar audžuģimenēm vai citiem atbalsta sniedzējiem bērniem ar specifiskām vajadzībām.
- Spēja izveidot un uzturēt uzticamas un uz sadarbību vērstas attiecības ar ģimeni, veicinot empātisku un konstruktīvu komunikāciju.
- Prasme veidot kontaktu ar bērniem un viņa vecākiem.
- Prasme strādāt ar dažādiem cilvēkiem un ģimeņu mainīgajām situācijām.
- Prasme izmantot dažādas darba metodes bērnu un ģimeņu konsultēšanā.
- Spēja efektīvi sadarboties ar ģimeni un bērniem, kolēģiem un citām iesaistītajām pusēm, veicinot koordinētu ģimenes atbalstu.
- Prasme precīzi novērtēt ģimenē pieejamos resursus un individuālās spējas, lai plānotu un sniegtu atbilstošu atbalstu.
- Augsta emocionālā inteliģence, kas izpaužas empātiskā un pacietīgā pieejā darbā, īpaši grūtās dzīves situācijās.
- Spēja runāt par sarežģītiem jautājumiem.
- Zināšanas par sociālo pakalpojumu likumdošanu, drošības sistēmām un pieejamajiem atbalsta resursiem ģimenes efektīvai informēšanai un atbalstam.
- Spēja efektīvi risināt konfliktus un veidot konstruktīvu sadarbību starp visām iesaistītajām pusēm — institūcijām, vecākiem, aizbildņiem, atbalsta ģimenēm u.c.

Profesionāla atbalsta persona

Profesionālajai darbībai izvirzītās prasības:

Nepieciešams bakalaura grāds sociālajā vai veselības jomā vai iepriekšējs līdzvērtīgs augstskolas grāds vai grāds sabiedrības pedagogijā humanitāro zinātņu jomā. Turklāt ir jābūt vismaz divu gadu

pilnas slodzes darba pieredzei (nav jābūt nepārtrauktai) sociālajos un veselības aprūpes pakalpojumos ģimenēm ar bērniem pēdējo 8 (astoņu) gadu laikā, var būt bakalaura grāds sociālajā, veselības vai izglītības jomā un kopā 5 (piecu) gadu pilnas slodzes darba pieredze (nav jābūt nepārtrauktai) bērna aizsardzības darbā vai sociālās un veselības aprūpes pakalpojumu darbā ar ģimenēm un bērniem pēdējo 8 (astoņu) gadu laikā.⁶⁰ Profesionālajai atbalsta personai ir iespējams apmeklēt profesionālās pilnveides pasākumus pēc savas iniciatīvas, izglītojošos seminārus, mācības. Piemēram, motivējošas sarunas ar jauniešu, interaktīvas metodes, kā iesaistīt jauniešu dažādās aktivitātēs, konflikta vadīšanas un saskarsmes termiņi, līderības prasmju treniņi, neformālās izglītības pieejas darbā ar jauniešiem, piemēram, koučings u.c.

Prasmes, spējas un zināšanas:

- Empātija un emocionāla inteliģence.
- Pacietība un spēja adaptēties dažādām situācijām.
- Prasme risināt situācijas, kurās bērns piedzīvo stresu, un atbilstoši reaģēt uz emocionāli sarežģītām situācijām.
- Spēja sagatavot atbilstošu dokumentāciju par bērna progresu un atbalsta stratēģijām pakalpojuma sniegšanas laikā.
- Gatavība piedalīties profesionālās attīstības programmās un mācībās.
- Augsta saskarsmes kultūra.
- Zināšanas un izpratne par sociālo atbalsta sistēmu, pieejamajiem sociālajiem pakalpojumiem.

⁶⁰ Professional support staff activities. Pieejams: <https://ymcatampere.fi/ammattillinen-tukihenkilotoiminta/> (skatīts 16.11.2024.)

2.3. ASV identificētie speciālisti

Izpildītājs ASV ir identificējis virkni speciālistu, kuru darbības joma, mērķi un atsevišķi darba pienākumi ir samērā līdzīgi BAS darba pienākumiem, piemēram, bērnu/jauniešu konsultants (padomdevējs), bērna atbalsta speciālists, konsultanti u.c., tomēr viņu pienākumi ir samērā specifiski un šauri. Izpildītāja ieskatā tomēr vistuvāk bērna atbalsta speciālista pienākumiem attiecībā uz bērnu un jauniešu uzvedības problēmu risināšanu, atbilst skolu sociālo darbinieku, bet attiecībā uz bērnu un jauniešu atkarību problēmu risināšanu - atkarību konsultanta, pienākumi. Informācija šīs nodaļas izstrādei iegūta, izmantojot dažādus avotus - interneta resursus, normatīvos aktus, kā arī ārvalstu eksperta interviju – *Jillian Desidero (School social worker Weston Public Schools, USA)*, kurā atspoguļoti speciālista darba aspekti.

2.3.1. Speciālistu amata nosaukums, pienākumi un tiesības

Skolas sociālais darbinieks

Skolas sociālā darbinieka galvenie pienākumi:

- Sniegt skolas sociālā darba pakalpojumus skolēniem, kuri ir pakļauti nesekmības riskam un/vai kuriem ir sociālas/emocionālas/uzvedības problēmas skolas vidē, t.sk.:
 - Sniegt skolas sociālā darba pakalpojumus saskaņā ar Individualizētās Izglītības programmu.
 - Sadarboties ar pārējiem attiecīgajā izglītības iestādē izveidotās speciālās plānošanas komandas speciālistiem, izstrādājot un īstenojot sociālo prasmju treniņu programmas, dusmu vadības, stresa mazināšanas vai citas līdzīgas treniņu programmas.
 - Palīdzēt skolas personālam izstrādāt un īstenot intervences pasākumus, lai skolēni ar speciālām vajadzībām (angl. *special needs*) varētu veiksmīgāk integrēties izglītības iestādē un pēcāk sabiedrībā.
 - Sniegt informāciju un atbalstu ģimenēm, lai palīdzētu tām izprast bērna uzvedības problēmas un nodrošinātu viņus ar praktiskiem instrumentiem, kas nepieciešami, lai atbalstītu bērna izglītības un/vai uzvedības maiņas progresu. Nodrošināt vecākiem mācības un atbalstu pēc nepieciešamības.
 - Sniegt informāciju vecākiem par bērna vajadzību novērtēšanas procesu, pieejamajiem speciālās izglītības pakalpojumiem un viņu tiesībām attiecībā uz speciālo izglītību.
 - Veikt skolēnu ar speciālām vajadzībām novērtēšanu un piedalīties lēmuma pieņemšanā par individuālā atbalsta veidiem un pakalpojumiem.

- Nodrošināt īstermiņa individuālas vai grupu konsultācijas skolēniem dažādu uzvedības problēmu, ievērojamu pārmaiņu un krīzes situācijās.
- Darboties kā starpniekam starp bērna ģimeni, pakalpojuma sniedzējiem skolā un pašvaldībā, ar mērķi sekmēt un koordinēt bērnam piekļuvi pakalpojumiem, t.sk.:
 - Informēt skolas personālu, administrāciju un vecākus par skolēnu sociālo, emocionālo un uzvedības progresu.
 - Sniegt informāciju skolēniem un vecākiem par kopienā pieejamajiem pakalpojumiem. Ja nepieciešams, sadarboties ar kopienas pakalpojumu sniedzējiem efektīvākā atbalsta nodrošināšanai bērnam.
 - Konsultēties un sadarboties ar sociālajiem dienestiem, garīgās veselības un citiem kopienas pakalpojumu sniedzējiem.
- Nodrošināt krīzes intervenci pēc nepieciešamības, t.sk.:
 - Veikt risku novērtējumu.
 - Nodrošināt un koordinēt bērna, ģimenes, skolas un kopienas resursu piesaisti krīzes situācijas efektīvam risinājumam.
 - Veikt sniegtā atbalsta novērtēšanu.⁶¹

Papildus visu skolas sociālo darbinieku pienākums ir ievērot Nacionālās sociālo darbinieku asociācijas (*National Association of Social Workers (NASW)*) ētikas kodeksu⁶².

Gadījumos, kad skolas sociālais darbinieks ir identificējis bērna tiesību pārkāpumus, viņam ir obligāts pienākums ziņot par šiem gadījumiem saskaņā ar katrā izglītības iestādē noteikto kārtību attiecīgā štata Ģimeņu un bērnu departamentam (sākotnēji var ziņot telefoniski - zvanot uz īpaši šim nolūkam izveidotu telefona numuru, pēc tam iesniedzams arī rakstisks ziņojums, izmantojot minētā departamenta izstrādātu speciālu veidlapu). Informācija vienlaikus jānodod arī skolas vadītājam vai atbildīgajam speciālistam. Sociālajam darbiniekam, ziņojot par šādiem gadījumiem, ir pienākums ievērot konfidencialitāti. Sociālajam darbiniekam ir pienākums arī pārzināt turpmākās rīcības un sekot, lai bērnam tiek sniegts atbilstošs atbalsts un aizsardzība.

Skolas sociālā darbinieka darba laiks parasti ir vienāds ar skolas darba laiku, tomēr var būt situācijas, kad nepieciešams strādāt ārpus skolas noteiktā darba laika.

Amerikas Skolas Sociālo Darbinieku Asociācija (angl. *The School Social Work Association of America*) iesaka, ka uz vienu skolas sociālo darbinieku ar sociālā darba maģistra (MSW) izglītību

⁶¹ Skolas sociālā darbinieka amata apraksts, Northfield publiskās skolas, Minesota, USA, 2022.

⁶² The NASW Code of Ethics. National Association of Social Workers, 2021 (pēdējā atjaunotā versija). Pieejams: <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>

maksimums var būt 250 skolēni vispārējās izglītības iestādēs. Tomēr, ja skolēniem ir nepieciešami intensīvāki pakalpojumi, piemēram, skolēniem ar invaliditāti vai mentālās veselības problēmām, skolu sociālo darbinieku attiecība pret skolēniem ir jāpielāgo, tādējādi nodrošinot, ka skolas sociālajiem darbiniekiem ir atbilstoša darba slodze, lai apmierinātu skolēnu sociālās vajadzības. Piemēram, skolēnu ar intensīvām uzvedības problēmām attiecībai pret skolas sociālo darbinieku jābūt ievērojami zemākai, lai nodrošinātu sociālā darba pakalpojumu līmeni, kas nepieciešams šo vajadzību apmierināšanai.

Pētījumi liecina, ka 18-20 procentiem skolēnu ir garīgās veselības problēmas, kas ir pietiekami nozīmīgas, lai radītu traucējumus viņu galvenajām dzīves funkcijām.⁶³

Tādējādi Nacionālā sociālo darbinieku asociācija noteikusi, ka gadījumos, kad skolas sociālie darbinieki nodrošina pakalpojumus skolēniem ar intensīvām vajadzībām, ieteicamā skolas sociālā darbinieka un klienta attiecība ir 1:50.⁶⁴

Atkarību konsultants

Atkarību konsultanta (*angl. addiction counselor*) galvenie pienākumi:

- Veikt sākotnējo novērtējumu: atkarību konsultants novērtē bērna vai jaunieša garīgo un fizisko veselību un atkarību izraisošo vielu lietošanas problēmas. Diskusiju laikā viņi nosaka atkarības smagumu, gatavību pārmaiņām un to, vai klientam (šeit un turpmāk šajā nodaļā ar terminu “atkarību speciālista klients” tiek saprasts “persona ar atkarības problēmām, ar ko strādā atkarību speciālists” ir citi mentālās veselības traucējumi vai problēmas (divkārsa diagnoze).
- Intervences plānošana: atkarības konsultanti izstrādā individuālus intervences plānus dažādu atkarības problēmu risināšanai. Intervences plāni var ietvert medicīnisko aprūpi (arī medikamentu izrakstīšanu), terapiju, rehabilitācijas programmas, atbalsta grupas un daudz ko citu. Konsultanti bieži izveido intervences plānus sadarbībā ar citiem veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem. Viņi pielāgo katru plānu atbilstoši attiecīgā klienta vajadzībām un mērķiem.

⁶³ School Social Work Association of America Resolution Statement “School social workers helping students succeed: recommended school social worker to student ratios”. Pieejams: https://aab82939-3e7b-497d-8f30-a85373757e29.filesusr.com/ugd/426a18_4050422b3c41478f9ee0db83d1bc1f75.pdf

⁶⁴ The NASW Code of Ethics. National Association of Social Workers, 2021 (pēdējā atjaunotā versija). Pieejams: <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>

- Resursu piesaiste: atkarību konsultants darbojas kā starpnieks starp klientu un ārējiem resursiem, kas var būt nepieciešami klienta intervences plānam. Piemēram, konsultants var klientu nosūtīt uz atbalsta grupu, medicīniskās aprūpes vai darbā iekārtošanas dienestiem.
- Iejaukšanās/intervence: atkarību konsultantam var nākties iejaukties krīzēs, kad kāds apdraud savu vai citu dzīvību. Viņi arī iejaucas nekrīzes situācijās, mudinot klientu saņemt palīdzību. Draugi un ģimenes locekļi bieži pieprasa “nekrīzes” iejaukšanos.
- Konsultēšana/padomdošana (angl. *counseling*): Atkarību konsultanti bieži sniedz konsultācijas indivīdiem vai cilvēku grupām ar atkarību izraisošo vielu traucējumiem. Viņi var arī nodrošināt terapiju klienta ģimenes locekļiem un draugiem.
- Izglītošana: Atkarību konsultanti izglīto klienta ģimenes locekļus un draugus par atkarību izraisošo vielu traucējumiem, par to, kā sniegt atbalstu personai ar atkarību problēmām visā atkarību ārstēšanas laikā. Atkarību konsultanti arī izveido informēšanas programmas kopienām, lai izglītotu sabiedrību par to, kā atpazīt atkarības un uzvedības problēmas.
- Gadījumu vadības dokumentēšana: dokumentācija ir būtiska, lai palīdzētu pašiem atkarību konsultantiem, citiem veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem un pašiem klientiem, kas saņem aprūpi, un viņu ģimenēm izsekot ārstēšanas progresam. Dažos gadījumos atkarības konsultantiem var būt nepieciešams sniegt progresu ziņojumus tiesībsargājošām iestādēm.

Atkarību konsultanti strādā rehabilitācijas iestādēs, slimnīcās, privātpraksēs, sociālās korekcijas iestādēs.⁶⁵

Klientu skaits uz vienu atkarību speciālistu ir līdz 15 klientiem vienlaicīgi. Gadījumos, kad atkarību speciālists nodarbināts ārstniecības iestādē, šī attiecība parasti ir 1:50.⁶⁶

2.3.2. Speciālistiem nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas, tai skaitā, iegūtā izglītība, profesionālās kompetences pilnveides nosacījumi un to saturs

Skolas sociālais darbinieks

Skolas sociālajam darbiniekam nepieciešams vismaz bakalaura grāds sociālajā darbā, bet vēlams maģistra grāds sociālajā darbā, kā arī jābūt licencei par tiesībām praktizēt skolas sociālā darbinieka amatā attiecīgajā ASV štatā. Skolas sociālie darbinieki skaitās kā vieni no mentālās veselības

⁶⁵ Cleveland Clinic, Ohio State, USA, 2025. Pieejams: <https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/25165-substance-abuse-counselor>

⁶⁶ Substance Abuse and Mental Health Services Administration. 2006. TIP 47: Substance Abuse: Clinical Issues in Intensive Outpatient Treatment.

speciālistiem un viņiem ir obligāta speciāla apmācība skolnieku sociāli emocionālo vajadzību apmierināšanā.

Skolas sociālajam darbiniekam nepieciešamās zināšanas, prasmes un spējas:

- Specifiskas zināšanas un izpratne par skolu izglītības sistēmu un speciālo izglītību, t.sk. zināšanas un izpratne par publisko skolu izglītības aktuālajām tendencēm vietējā un valsts līmenī, ieskaitot izglītības reformas un štata un federālo likumdošanu.
- Zināšanas par pierādījumos balstītām mācīšanas un mācīšanās pieejām, kas veicina pozitīvus akadēmiskos rezultātus visiem skolēniem.
- Zināšanas par skolas sociālā darba principiem, praksi un ētikas standartiem.
- Zināšanas par kopienas resursiem un atbalsta sistēmām, kas pieejamas, lai spētu piesaistīt resursus skolēniem un viņu ģimenēm.
- Spēja efektīvi sadarboties ar skolēniem, vecākiem un citiem speciālistiem skolēnu problēmsituāciju risināšanas ietvaros.
- Spēja skaidri un kodolīgi sniegt priekšlikumus gan mutiski, gan rakstiski.
- Spēja konsultēties ar skolas personālu, izstrādājot un īstenojot efektīvas sociālās un uzvedības intervences skolēniem.
- Spēja būt elastīgam un prioritizēt savas darbības.⁶⁷

Papildus sociālā darba izglītībai skolu sociālajiem darbiniekiem jāiesaistās nepārtrauktā profesionālajā attīstībā, lai būtu informēti par jaunākajiem pētījumiem, par jaunu metožu pilotēšanu, projektiem, labo praksi un efektīviem intervences pasākumiem, kas var noderēt ikdienas darbā.

Skolu vadītāji regulāri nosūta arī skolas sociālos darbiniekus uz dažādām lekcijām, semināriem, kā arī skolas pašas regulāri organizē visam personālam profesionālās pilnveides dienas. Tāpat iespējams apmeklēt profesionālās pilnveides pasākumus pēc savas iniciatīvas.

Atkarību konsultants

Prasības, lai kļūtu par atkarības konsultantu, var atšķirties atkarībā no darba devēja un tā, kurā ASV štatā attiecīgais atkarību konsultants strādā. Lai speciālists praktizētu kā atkarību konsultants, viņam nepieciešams vismaz bakalaura grāds. Daudzi štati pieprasa, lai būtu maģistra grāds atkarību konsultāciju jomā, licence un sertifikāts. Pēc maģistra grāda iegūšanas nepieciešams nokārtot papildus eksāmenu, lai iegūtu tiesības praktizēt atkarību konsultanta amatā. Piemēram,

⁶⁷ The NASW Code of Ethics. National Association of Social Workers, 2021 (pēdējā atjaunotā versija). Pieejams: <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>

Starptautiskās sertifikācijas un savstarpīguma konsorcijs (IC&RC) alkohola un narkotiku konsultantu eksāmens (*angl. International Certification & Reciprocity Consortium's (IC&RC) Alcohol and Drug Counselor Examination*) vai augstākā līmeņa alkohola un narkotiku konsultantu eksāmens (*angl. Alcohol and Drug Counselor Examination or Advanced*), vai arī tas varētu būt Nacionālās atkarības speciālistu sertifikācijas komisijas (*angl. National Certification Commission for Addiction Professionals (NCCAP)*) eksāmens. Atkarībā no štata, kurā speciālists strādā, un licences veida, kuru speciālists plāno izmantot, iespējams, būs jāpabeidz arī profesionālā prakse supervizora uzraudzībā.⁶⁸

Atkarību speciālistam nepieciešamās specifiskās **zināšanas**:

- Izpratne par atkarības stadijām un abstinences sekām.
- Efektīvas komunikācijas metodes darbam ar personām ar atkarību problēmām un viņu ģimenēm.
- Konsultēšanas prakse darbā ar dažādu kultūru pārstāvjiem.
- Recidīvu profilakses un pārvarēšanas stratēģijas.

Atkarību speciālistam nepieciešamās **spējas un prasmes**:

- Interese par cilvēka uzvedību - interese par psiholoģiju, socioloģiju un atkarību modeļiem, kas var palīdzēt sazināties ar klientiem, pielāgot savu pieeju viņu unikālajām vajadzībām.
- Empātija – saprasties ar klientiem bez aizspriedumiem. Šī prasme ir būtiska, lai veidotu uzticēšanos un veicinātu drošu, atbalstošu vidi.
- Grupas vadības prasmes – atkarību konsultanti bieži vada grupu terapijas sesijas, kas ietver arī:
 - Spēju efektīvi vadīt diskusijas.
 - Publiskās runas prasmes, lai pārliecinoši uzrunātu grupas.
 - Emocionālās inteliģences prasmes, lai orientētos sensitīvās sarunās.
 - Spēju piesaistīt resursus - klientiem bieži nepietiek tikai ar konsultācijām un ir nepieciešams papildu atbalsts. Konsultantiem jāpārzina vietējie resursi, piemēram, pusceļa mājas un kopienas programmas, lai izveidotu visaptverošus intervences plānus.
 - Spēju būt līdzjūtīgam un patiesa vēlme palīdzēt - būtiski, lai gūtu ilgtermiņa panākumus.⁶⁹

⁶⁸ Cleveland Clinic, Ohio State, USA, 2025. Pieejams: <https://my.clevelandclinic.org/health/treatments/25165-substance-abuse-counselor>

⁶⁹ InterCoast Colleges, USA, 2025. Pieejams: <https://intercoast.edu/articles/counselor-skills/>

Atkarību speciālista prakses sertifikātam vai licencei nav derīguma termiņš, tomēr iestādes, kurās atkarību speciālists strādā, var individuāli izvirzīt prasību speciālistam iziet papildu mācību vai atkārtotas mācības darbā ar klientiem ar atkarību problēmām jomā. Galvenie temati, kas atkarību speciālistu apmācības programmās tiek iekļauti ir tādi kā, piemēram, atkarības problēmu novērtēšanas un intervences plānošana, ētika, HIV/AIDS problemātika, farmakoloģija, etnisko grupu specifiskā problemātika, konsultēšanas metodes un teorija.

3. SPECIĀLISTU SADARBĪBA AR BĒRNU UN VIŅA ĢIMENI, TAI SKAITĀ AUDŽUĢIMENI UN AIZBILDŅIEM

Šajā nodaļā apkopota informācija par speciālistu sadarbību ar bērnu un viņa ģimeni, t.sk. audžuģimeni un aizbildeņiem. Apakšnodaļās tiks aprakstīts, kā tiek veidota, uzturēta un noslēgta sadarbība, īpašu uzmanību pievēršot efektīvu metožu un instrumentu izmantošanai. Šīs nodaļas struktūra ir veidota tā, lai soli pa solim aplūkotu visu sadarbības ciklu - sadarbības pirmos soļus, tostarp kontakta izveidi un ģimenes vajadzību novērtēšanu līdz sadarbības pārtraukšanai vai izbeigšanai un intervences rezultātu izvērtēšanai. Informācija šīs nodaļas izstrādei iegūta, izmantojot dažādus informācijas avotus - interneta resursus, normatīvos aktus, kā arī ārvalstu ekspertu intervijas, kurās atklāti speciālistu darba aspekti.

3.1. Islandes speciālistu prakse

3.1.1. Sadarbības uzsākšana

Pakalpojumu koordinators

Pakalpojumu koordinators sadarbojas ar bērnu pēc vecāku un/vai bērna pieprasījuma, kā arī pakalpojuma sniedzēja pieprasījuma. Pakalpojumu koordinators pilda savu lomu, sadarbojoties un konsultējoties ar vecākiem un bērnu, nepieciešamības gadījumā sazinās ar pakalpojuma sniedzējiem. Pakalpojumu koordinators uzsāk kontaktu ar ģimeni jau no bērna piedzimšanas brīža.

Kad ir iesniegts vecāku un/vai bērna pieprasījums uzsākt pakalpojumu integrāciju, koordinators var iegūt informāciju par bērna apstākļiem no pakalpojuma sniedzējiem. Sarunās ar ģimeni un bērnu (ja bērns ir sasniedzis atbilstošu vecumu) pakalpojumu koordinators informē par iespējamajiem pakalpojumiem, speciālistiem, iestādēm, kas var tikt iesaistītas ģimenes problēmas risināšanā, piemēram, sadarbojoties ar skolas atbalsta personālu, sociālo dienestu u.tml.

Gadījuma vadītājs

Gadījumu vadītāju redzeslokā ģimenes ar bērniem var nonākt vairākos veidos:

- pakalpojumu koordinators sniedz informāciju sociālajam dienestam, kā rezultātā tiek iesaistīts gadījuma vadītājs ģimenes ar bērniem atbalsta sniegšanā;
- tiek saņemta informācija no izglītības iestādēm vai veselības aprūpes speciālistiem, ja ir bažas par bērna veselību, attīstību, drošību vai vispārējo labklājību;
- vecāki paši lūdz gadījuma vadītāja atbalstu;

- lūgums no tiesas, piemēram, gadījumos, kad notiek strīdi par aizbildnību u.c. gadījumos.

Ja par bērnu Islandē jau ir ierosināta lieta, kas attiecas uz bērnu aizsardzības jautājumiem, tad pakalpojumu piesaiste notiek saskaņā ar Bērnu aizsardzības likuma noteikumiem.⁷⁰

Personīgais padomdevējs

Sadarbība ar ģimeni tiek uzsākta tad, kad ģimene nonāk vietējās pašvaldības (Bērnu aizsardzības komitejas) vai sociālo dienestu redzeslokā, tad gadījuma vadītājs veic sākotnējo novērtējumu, lai noteiktu bērna vajadzības un problēmas. Šis novērtējums palīdz noteikt, vai nepieciešams iecelt personīgo padomdevēju. Ja tiek atzīts, ka bērnam ir nepieciešams individuāls un pastāvīgs atbalsts, Bērnu aizsardzības komiteja vai sociālie dienesti ieceļ personīgo padomdevēju.

Sociālie dienesti, kas darbojas pašvaldību ietvaros, tieši pārrauga personīgo padomdevēju darbu un nodrošina, ka bērns saņem nepieciešamo atbalstu. Sociālais dienests izvērtē situācijas un pieņem lēmumus par personīgo padomdevēju iecelšanu, pamatojoties uz konkrētā bērna vajadzībām.

Tādējādi personīgais padomdevējs Islandē var efektīvi strādāt ar bērniem, nodrošinot individuālu un pielāgotu atbalstu, kas atbilst viņu vajadzībām un situācijai.

Visbiežāk kritērijs personīgā padomdevēja noteikšanai ir bērna izolācija. Ja bērnam nav draugu, hobiju, interešu, personīgais padomdevējs palīdz bērnam socializēties.

Islandē bērniem piešķir personīgo padomdevēju, pamatojoties uz vairākiem kritērijiem, kas ir saistīti ar bērna sociālo, emocionālo vai uzvedības problēmu smagumu, kā arī ģimenes apstākļiem. Galvenie kritēriji, pēc kuriem tiek piešķirts personīgais padomdevējs, ir:

1. **Sociālās un emocionālās problēmas** - personīgo padomdevēju piešķir bērniem vai pusaudžiem, kuri piedzīvo grūtības emocionālajā vai sociālajā dzīvē. Tas var ietvert sociālo izolāciju, grūtības attiecībās ar vienaudžiem, zemu pašvērtējumu vai citus emocionālus izaicinājumus.
2. **Uzvedības problēmas** - ja bērnam ir problēmas ar uzvedību, piemēram, konflikti skolā, agresīva uzvedība, nepaklausība vai likumpārkāpumi.

⁷⁰Child Protection Act, No. 80/2002. Pieejams:<https://www.bofs.is/media/verklagsreglur/Child-Protection-Act-as-amended-jan2018.pdf> (skatīts 20.08.2024.)

3. **Vecāku atbalsta trūkums** - bērniem no ģimenēm, kurās vecāki nespēj nodrošināt pietiekamu emocionālo vai praktisko atbalstu bērna audzināšanā, biežāk piešķir personīgo padomdevēju. Tas var notikt gadījumos, kad vecākiem pašiem ir grūtības vai viņi nevar izprast bērna vajadzības.
4. **Nepietiekami sociālie kontakti** - ja bērnam trūkst piekļuves pozitīviem sociālajiem kontaktiem vai viņš nepiedalās sabiedriskās aktivitātēs, personīgais padomdevējs tiek piešķirts, lai palīdzētu paplašināt bērna pieaugušo atbalsta tīklu un veicinātu viņa iesaisti sabiedrībā.
5. **Bērnu aizsardzības komitejas ieteikums** - Bērnu aizsardzības komitejas lemj par personīgā padomdevēja iesaisti bērna situācijas risināšanā. Šo lēmumu bieži pieņem pēc rūpīgas izvērtēšanas, ja tiek secināts, ka tas palīdzēs uzlabot bērna labklājību un dzīves apstākļus.

Personīgie padomdevēji tiek piešķirti, lai palīdzētu bērnam uzlabot viņa sociālās prasmes, celtu pašapziņu un veicinātu viņa līdzdalību sabiedrībā. Personīgais padomdevējs visbiežāk ir kā papildus resurss. Islandē katru gadu personīgā padomdevēja atbalstu saņem 5 - 6 tūkstoši bērnu.

3.1.2. Intervence

Pakalpojumu koordinators

Pakalpojumu koordinators un pakalpojumu sniedzējiem bērna labklājības interesēs ir atļauts savā starpā apmainīties ar informāciju par bērna apstākļiem.⁷¹ Pakalpojumu koordinators primāri sniedz ģimenēm informāciju par pieejamajiem pakalpojumiem un organizē integrētu atbalsta pakalpojumu piešķiršanu, ja bērnam nepieciešams specializētāks atbalsts, nekā pieejams primārajā līmenī. Pakalpojumu koordinators kopā ar vecākiem un, ja nepieciešams, bērnu, izskata iespēju saņemt valsts un pašvaldību resursus, kas var dot labumu bērnam un ģimenei.⁷² Intervence ietver arī pakalpojuma koordinators pienākumu pārliecināties, sazinoties ar ģimeni un pakalpojuma sniedzēju, ka piesaistītie pakalpojumi atbilst bērna individuālajām vajadzībām. Ja bērnam un ģimenei nepieciešams intensīvāks atbalsts, pakalpojumu koordinators ir uzdevums veikt nepieciešamās darbības, lai tiktu sniegti sociālie pakalpojumi sekundārajā un terciārajā līmenī,

⁷¹ The National Agency for Children and Families. Pieejams: <https://www.bofs.is/media/verklagsreglur/Child-Protection-Act-as-amended-jan2018.pdf> (skatīts 28.08.2024.)

⁷² Bērna labklājības pakalpojumu integrācijas nepieciešamības novērtējums. Pieejams: https://assets.ctfassets.net/8k0h54kbe6bj/7a7PRIjR2xBkFhKNXfqYyy/ccbb4160e8f21d0fd9ebef9537c3bc43/Ga_tlist_i_1.1.1_Mat_a_o_r_f_fyrir_sam_ttingu_jo_nustu_i_a_gu_fars_ldar_barns_1.pdf (skatīts 21.02.2025.)

iekļaujot atbalsta plānu izveidi un sekošanu tam.⁷³ Pakalpojumu koordinators un gadījuma vadītājs sadarbojas ar ģimeni un visiem pakalpojumu sniedzējiem, lai nodrošinātu efektīvu informācijas apmaiņu un pielāgotu pakalpojumus atbilstoši bērna vajadzībām. Tas veicina strukturētu un savlaicīgu atbalsta sniegšanu ģimenēm.⁷⁴ Pakalpojumu koordinatoram nav pieejami finanšu līdzekļi vai citi materiālie motivatori sadarbības veicināšanai ar ģimeni un bērnu vai darba pienākumu izpildei.

Gadījuma vadītājs

Gadījuma vadītājs izveido atbalsta komandu, kurā var būt pakalpojuma sniedzēju, kas nodrošina pakalpojumu bērnam, pārstāvji. Visiem komandas dalībniekiem ir jāvadās pēc bērna labākajām interesēm, sniedzot savus pakalpojumus un atbalstu bērnam un viņa ģimenei. Pēc iespējas ātrāk atbalsta komandai ir jāizstrādā atbalsta plāns bērnam.

Atbalsta plānā ir jāiekļauj bērna vajadzību novērtējums, pakalpojumi un atbalsts, kas nepieciešami bērnam, jānorāda katra pakalpojuma sniedzēja loma un uzdevumi. Jāapraksta, kā tiks novērtēti sasniegumi, kā arī jānorāda termiņš, cik ilgi plānots īstenot atbalstu. Atbalsta komanda sadarbības laikā tiekas regulāri, lai pārliecinātos, kā atbalsta plāns tiek īstenots. Šajās tikšanās tiek noskaidrots, kas atbalsta plānā ir jāuzlabo, jāmaina. Mēdz būt gadījumi, kad atbalsta komanda neizveido atbalsta plānu, ja atbalsta komandas ieskatā tas nav nepieciešams. Šādos gadījumos obligāti tiek informēta ģimene. Ja ģimeni tas neapmierina, tā ir tiesīga vērsties pie atbildīgās iestādes un šo lēmumu pārsūdzēt. Gadījuma vadītājam nav pieejami finanšu līdzekļi vai citi materiālie motivatori sadarbības veicināšanai vai darba pienākumu izpildei ar ģimeni un bērniem.

Personīgais padomdevējs

Personīgais padomdevējs strādā primāri ar tām problēmām, kas satrauc pašu bērnu. Liela nozīme ir savstarpējai mijiedarbībai starp personīgo padomdevēju un bērnu. Personīgajam padomdevējam jāspēj ieklausīties bērņā, jābūt laipnam, lai bērnam rastos vēlme uzticēties personīgajam padomdevējam. Turklāt personīgajam padomdevējam ir jāveicina bērna vēlme izmēģināt daudzveidīgu un konstruktīvu brīvā laika pavadīšanu.

Personīgie padomdevēji tiek pozitīvi novērtēti no sociālo darbinieku, vecāku un bērnu puses. Pozitīvu rezultātu pamatā ir savstarpēja uzticēšanās, laba saziņa starp vecākiem un personīgo

⁷³Children and Family Clinic Manual. Prosperity forms. <https://island.is/s/bofs/eydubloed-barna-og-fjoelskyldustofu> (skatīts 18.03.2025.)

⁷⁴Coordinator of services. Pieejams: <https://www.farsaeldbarna.is/en/coordinator-of-services> (skatīts 10.11.2024.)

padomdevēju, kā arī personīgā padomdevēja atbalsta pieejamība. Īpaši pozitīvi rezultāti tiek sasniegti gadījumos, kad mērķis ir paplašināt pusaudža pieaugušo personu kontaktu loku vai nodrošināt atbalstu gadījumos, kad vecāki nesniedz pietiekamu palīdzību.

Personīgajam padomdevējam ir tiesības saņemt norādījumus darbam ar bērnu no Bērnu aizsardzības komitejas, kas iecēlusi viņu amatā.⁷⁵ Personīgajam padomdevējam ir pieejami papildu finanšu resursi, lai veicinātu sadarbību ar bērnu, taču šo līdzekļu izmantošanas mērķi un nosacījumi tiek detalizēti saskaņoti ar gadījuma vadītāju. Tiek precizēts, kādiem konkrētiem mērķiem finansējums ir paredzēts, parasti tas ir brīvā laikā kopīgai pavadīšanai, piemēram, pasākumu apmeklēšanai. Tas tiek atsevišķi atrunāts pie līguma slēgšanas, ņemot vērā katru konkrēto gadījumu un sadarbības ilgumu/intensitāti.

3.1.3. Metodes un instrumenti

Pakalpojumu koordinators

Saskaņā ar Labbūtības likumā minēto, pakalpojumu koordinators izmanto vairākas metodes un instrumentus, lai efektīvi sadarbotos ar ģimeni un nodrošinātu integrētu atbalstu bērna labklājībai:

- Individuāls atbalsta plāns⁷⁶ - pakalpojuma koordinators veido un īsteno individualizētu atbalsta plānu, kas ir pielāgots bērna un ģimenes vajadzībām. Šis plāns nosaka konkrētus mērķus, pakalpojumus un atbalsta pasākumus, ko ģimenei nepieciešams saņemt, lai veicinātu bērna labklājību.
- Regulāra komunikācija un konsultācijas - pakalpojuma koordinators regulāri sadarbojas ar ģimeni, informē par pieejamiem pakalpojumiem un sniedz atbildes uz jautājumiem, lai nodrošinātu, ka ģimene ir pilnībā informēta par atbalsta iespējām. Tiek uzturēts dialogs ar vecākiem un bērnu, ja nepieciešams, lai iegūtu atgriezenisko saiti un pielāgotu sniegto atbalstu.
- Atbalsta komandas darbs (plašāka informācija nodaļā par speciālistu sadarbību).
- Vajadzību un risku novērtēšana - pakalpojumu koordinators veic sākotnējo vajadzību novērtēšanu, lai noteiktu bērna un ģimenes situāciju, kā arī novērtē iespējamos riskus, kas

⁷⁵ Personīgais padomdevējs bērnu aizsardzības jautājumos. Pieejams: <https://skemman.is/bitstream/1946/17222/1/Krist%C3%BAn%20Kristj%C3%A1nsd%C3%B3ttir%20lokayfirfer%C3%B0%20KK.pdf> (skatīts 05.09.2024.)

⁷⁶ Advocates of success. Success support plan. Pieejams: <https://island.is/s/bofs/eydubloed-barna-og-fjoelskyldustofu> (skatīts 18.03.2025.)

varētu apdraudēt bērna labklājību. Šis novērtējums palīdz precīzi noteikt nepieciešamos pakalpojumus un atbalsta līmeni.

- Dinamikas novērtēšana un individuāla atbalsta plāna pielāgošana - pakalpojumu koordinators seko līdzi atbalsta plāna īstenošanai un regulāri novērtē panākto progresu. Ja nepieciešams, viņš pielāgo individuāla atbalsta plānu atbilstoši jaunajiem apstākļiem vai bērna vajadzībām, lai nodrošinātu atbalsta nepārtrauktību un efektivitāti.

Šo metožu mērķis ir nodrošināt sistemātisku un visaptverošu atbalstu, kas veicina bērna labklājību un nodrošina ģimenes aktīvu iesaisti visā procesā.

Gadījuma vadītājs

Analizējot pakalpojuma koordinatora un gadījuma vadītāja metodes un instrumentus, var secināt, ka tie ir līdzīgi, jo abi speciālisti nodrošina atbalstu bērna labklājībai, bet ir dažas būtiskas atšķirības viņu darba fokusā un atbildības līmenī. Šīs atšķirības izriet no darba mēroga un iesaistes pakāpes atkarībā no pakalpojuma līmeņa. Saskaņā ar Labbūtības likumu, galvenās gadījuma vadītāja izmantotās metodes un instrumenti ir:

- Atbalsta komandas koordinēšana. Plašāks apraksts par šo metodi tiks sniegts nodaļā par speciālistu sadarbību.
- Vajadzību un risku novērtēšana - pirms plāna izstrādes gadījuma vadītājs rūpīgi novērtē bērna vajadzības un ģimenes situāciju, lai noteiktu piemērotākos pakalpojumus. Šis novērtējums palīdz izprast konkrētās problēmas, riskus un atbalsta prioritātes.
- Dinamikas novērtēšana - gadījuma vadītājs regulāri seko līdzi atbalsta plāna īstenošanai un bērna progresam, novērtējot, vai plāns sasniedz izvirzītos mērķus. Nepieciešamības gadījumā plāns tiek pielāgots atbilstoši bērna attīstībai vai jauniem apstākļiem. Tiek izmantota SMART metode⁷⁷.
- Ģimenes iesaistīšana un konsultēšana - gadījuma vadītājs sadarbojas ar vecākiem, sniedzot informāciju par pieejamajiem pakalpojumiem un konsultējot ģimeni par atbalsta iespējām. Viņš aktīvi iesaista ģimeni visā procesa gaitā, lai nodrošinātu atbalsta ilgtspēju un atbilstību bērna interesēm.
- Bērna sagatavošana pārejai uz pieaugušo pakalpojumiem - vismaz 6 mēnešus pirms bērna pilngadības sasniegšanas, gadījuma vadītājs izstrādā plānu, lai nodrošinātu nepārtrauktību

⁷⁷Support material for children's prosperity case managers. Pieejams: <https://island.is/en/manuals/childrens-prosperity-handbook/forms-and-published-support-material?selectedItemId=7yP82cI9vcnSPXaGWV1t32> (skatīts 18.10.2024.)

starp bērnu un pieaugušo pakalpojumiem, ja nepieciešams turpināt atbalstu arī pēc bērna pilngadības sasniegšanas.

Kaut arī metodes un instrumenti ir līdzīgi (piemēram, vajadzību novērtēšana, individuālā atbalsta plāna izstrāde un komunikācija ar ģimeni), gadījuma vadītāja iesaiste ir dziļāka, risinot daudz sarežģītākas situācijas, kur nepieciešama plašāka starpinstitūciju sadarbība un pastāvīga uzraudzība.

Holistiskā pieeja – gadījuma vadītājs izvērtē bērna vajadzības visos dzīves aspektos, tostarp emocionālajā, sociālajā, fiziskajā un izglītības jomā. Tas palīdz veidot individuālu atbalsta plānu, kas ir pielāgots bērna unikālajai situācijai.

Bērns ir tiesīgs piedalīties atbalsta komandas tikšanās reizēs. Pirms bērna iesaistīšanas atbalsta komandas darbā ir svarīgi informēt bērnu par viņa tiesībām paust savu viedokli un parādīt, ka pieaugušie vēlas uz klausīt un pēc iespējas vairāk ņemt vērā bērna viedokli. Bērna līdzdalība atbalsta komandas darbā ir atkarīga no bērna un ģimenes apstākļiem un vecuma. Bērnu iesaistīšana atbalsta komandas darbā var notikt šādos veidos (atbilstoši bērna situācijai un gatavībai iesaistīties):

- bērns piedalās visās tikšanās, kas tiek organizētas kopā ar citiem speciālistiem. Bērns var piedalīties tikšanās no sākuma līdz beigām vai pievienoties uz kādu no tikšanās daļām;
- bērns piedalās tikai dažās tikšanās;
- bērnam atbalsta komandā ir persona, kas sniedz atbalstu, skaidro dzirdēto tikšanās laikā (šo uzdevumu var pildīt arī gadījuma vadītājs vai pakalpojuma koordinators);
- bērns tikšanās laikā var uzrakstīt vēstuli komandai;
- bērns var paust savas vēlmes un idejas, kādā veidā vēlas piedalīties komandas darbā.

Vecākiem sadarbības ietvaros tiek piedāvāti vecāku kursi un iespējas saņemt konsultācijas par audzināšanas metodēm (robežu noteikšana, atbildības sistēmas, rutīnas nozīme utt.).

Personīgais padomdevējs

Personīgajam padomdevējam, uzsākot veikt darbu ar bērnu, sadarbībā ar gadījuma vadītāju ir jāizstrādā individuālais atbalsta plāns. Bērns tiek iesaistīts individuālā plāna izstrādē. Tiek ņemts vērā viņa viedoklis un redzējums par to, ko viņš vēlas mainīt savā dzīvē un kā viņš vēlas veicināt šīs izmaiņas. Personīgais padomdevējs slēdz rakstisku vienošanos ar Bērnu aizsardzības komiteju vai pašvaldības sociālo dienestu, kurā tiek atrunāti nosacījumi par atbalsta sniegšanu attiecīgajam bērnam. Vienošanās ir norādīta informācija par sadarbības ilgumu, pienākumiem, atbildību darbā

ar bērnu, kā arī sadarbības atspoguļošanas nosacījumi un tiek iekļauta informācija par sadarbības laikā piešķirtajiem finanšu līdzekļiem sadarbības veidošanā ar bērnu. Ja personīgais padomdevējs tiek piešķirts atbilstoši Bērnu aizsardzības komitejas norādījumiem tad Bērnu aizsardzības komiteja seko līdzi vai personīgā padomdevēja sadarbība ar bērnu sasniedz vajadzīgo rezultātu (piemēram, veicot pārrunas ar bērnu, vērtējot ziņojumus utt.). Laba sadarbība starp personīgo padomdevēju un Bērnu aizsardzības komiteju ir īpaši svarīgs rādītājs, lai sasniegtu pozitīvu rezultātu.⁷⁸

Metodes darbā ar bērnu:

- Tiešs darbs ar bērnu - personīgais padomdevējs strādā tieši ar bērnu, palīdzot viņam risināt emocionālas, uzvedības vai sociālas problēmas. Darbs var ietvert individuālas konsultācijas, uzvedības terapiju, konfliktu risināšanas prasmju attīstīšanu vai palīdzību sociālo prasmju uzlabošanā.
- Sadarbība ar ģimeni un citām iestādēm - darbs ar bērniem bieži ietver ciešu sadarbību ar bērna ģimeni, lai nodrošinātu konsekventu un holistisku pieeju bērna atbalstam. Personīgais padomdevējs var sadarboties ar izglītības iestādēm, bērnu aizsardzības dienestiem un citām iestādēm, lai koordinētu pakalpojumus un nodrošinātu visaptverošu atbalstu.
- Ilgtermiņa uzraudzība un atbalsts - personīgais padomdevējs var piedāvāt ilgtermiņa atbalstu, lai palīdzētu bērnam pārvarēt grūtības un uzlabot viņa dzīves kvalitāti. Tas var ietvert regulāru progresu uzraudzību un plāna pielāgošanu, lai tas atbilstu mainīgajām bērna vajadzībām.

3.1.4. Sadarbības pārtraukšana vai izbeigšana

Pakalpojumu koordinators

Labbūtības likumā noteikts, ka situācijā, ja tiek pieņemts lēmums pārtraukt atbalsta sniegšanu bērnam, pakalpojuma koordinators vai atbalsta komanda informē bērna vecākus par pieņemto lēmumu, skaidrojot tā iemeslus. Ja bērna vecāki šim lēmumam nepiekrīt, viņiem ir iespēja vērsties **Labklājības darba kvalitātes uzraudzības inspekcijā** (angl. *Quality Inspectorate for Welfare Work*).

⁷⁸ Regulations on remedies under the responsibility of local authorities according to the provisions of the Child Protection Act. Pieejams: <https://www.reglugerd.is/reglugerdir/eftir-raduneytum/mbr/nr/1826> (skatīts 26.08.2024.)

Ja pēdējo sešu mēnešu laikā ģimene nav pieprasījusi atbalstu, tad lieta sistēmā tiek slēgta automātiski.

Gadījuma vadītājs

Sadarbība ar gadījuma vadītāju tiek izbeigta, kad atbalsta komanda ir vienojusies, ka bērnam un ģimenei vairs nav nepieciešams ilgstošs un specializēts atbalsts. Gadījuma vadītājs noslēdz atbalsta plānu, kad tiek uzskatīts, ka bērna vajadzības ir pietiekami apmierinātas, un vairs nav nepieciešams intensīvs atbalsts, kas nodrošināms sekundārajā vai terciārajā līmenī. Vecāki tiek informēti par šo lēmumu, un, ja viņi tam nepiekrīt, ir iespēja vērsties ar sūdzību Labklājības darba kvalitātes uzraudzības inspekcijā.

Ja ģimene (vecāki vai bērns) nesadarbojas ar atbalsta komandu, tad gadījuma vadītājs var izlemt turpināt sadarbību bez ģimenes piekrišanas, ja tas ir bērnu interesēs vai tas apdraud bērna labklājību. Gadījumos, kur jārisina problēmas, kas saistītas ar bērnu uzvedību vai atkarības vielu lietošanu, un ģimene jau ir sociālā dienesta redzeslokā, tad gadījuma vadītājs var strādāt ar šāda veida problemātiku, izstrādājot individuālo atbalsta plānu un piesaistot atbalsta komandu. Pakalpojumu saņēmušajiem vecākiem pēc pakalpojuma saņemšanas vienreiz nosūta aptaujas anketu, kurā tiek lūgts sniegt atsauksmi par saņemto pakalpojumu, t.sk. kvalitātes novērtējums.

Personīgais padomdevējs

Sadarbība ar bērnu un viņa ģimeni tiek noslēgta, ja tiek sasniegts plānotais rezultāts, to kopīgi pārrunājot ar gadījuma vadītāju, bērnu un/vai viņa ģimeni. Atsevišķos gadījumos bērns norāda uz kopējās labsajūtas paaugstināšanos, un bērns var izteikt vēlmi pārtraukt intervenci, jo jūtas pietiekoši stabils.

3.1.5. Intervences rezultātu novērtēšana

Pakalpojumu koordinators

Pakalpojumu koordinators regulāri novērtē intervences efektivitāti, strādājot ar ģimeni, izmantojot individuālu atbalsta plānu, kas tiek pielāgots bērna un ģimenes specifiskajām vajadzībām. Šis novērtēšanas process ietver sekošanu līdz sākotnēji noteiktajiem mērķiem un veiktajiem soļiem, kā arī to, vai plānotie pakalpojumi un atbalsts sniedz gaidītos rezultātus. Pakalpojumu koordinators regulāri konsultējas ar ģimeni un pakalpojumu sniedzējiem, lai veiktu vajadzīgos uzlabojumus un pielāgojumus atbalsta plānā. Novērtēšana notiek arī sadarbībā ar atbalsta komandu, ja tāda ir iesaistīta, lai pārskatītu gan īstermiņa, gan ilgtermiņa rezultātus, un nepieciešamības gadījumā

mainītu pieeju atbalsta sniegšanai (sīkāk aprakstīts 3.13. apakšnodaļā par speciālistu metodēm un instrumentiem).

Gadījuma vadītājs

Gadījuma vadītāja intervences novērtēšana balstās uz izveidoto atbalsta plānu un tā mērķiem, kas tiek izstrādāti, lai nodrošinātu bērna labklājību, īpaši, ja bērnam nepieciešami otrā vai trešā līmeņa pakalpojumi. Gadījuma vadītājs regulāri seko līdzi sniegto pakalpojumu efektivitātei un to atbilstībai bērna un ģimenes mainīgajām vajadzībām, iesaistot atbalsta komandu novērtēšanas procesā. Intervences novērtēšana tiek veikta regulāri (ik pēc 6-8 nedēļām), pārskatot plānā noteiktos mērķus, rezultātus un plāna īstenošanas termiņu, lai pārliecinātos, ka pakalpojumi ir atbilstoši un sniedz sagaidāmos rezultātus. Ja nepieciešams, gadījuma vadītājs kopā ar atbalsta komandu veic izmaiņas individuālajā atbalsta plānā, lai tas labāk atbilstu bērna interesēm un nodrošinātu turpmāku uzlabojumu sasniegšanu.

Personīgais padomdevējs

Vidēji darbs ar bērnu tiek veikts sākot no dažām nedēļām līdz vairākiem mēnešiem. Tas tiek regulāri novērtēts, konkrētāk vērtējot, cik aktuāla ir personīgā padomdevēja iesaiste un vajadzība konkrētajam bērnam. Izvērtējot intervences rezultātus personīgā padomdevēja darbā ar bērniem, tiek regulāri vērtēta sadarbības efektivitāte un ietekme uz bērna situāciju. Pieredze rāda, ka vairākos gadījumos bērna sadarbība ar personīgo padomdevēju liecina par pozitīvu ietekmi - bērni sāk piedalīties sabiedriskās aktivitātēs, piemēram, apmeklēja pulciņus, kurus iepriekš nebija apmeklējuši. Tāpat tiek vērtēta arī ģimenes apmierinātība.

3.2. Somijas speciālistu prakse

3.2.1. Sadarbības uzsākšana

Sociālais konsultants

Sociālais konsultants savu sadarbību ar ģimeni uzsāk, ja ģimene tam brīvprātīgi piekrīt. Sadarbība parasti ir strukturēta un mērķtiecīga, darbs ar ģimeni ir vērsts uz pārmaiņām. Lai sadarbība notiktu, nepieciešams, lai vecākiem ir pietiekamas funkcionālās spējas un resursi iesaistei, kā arī ģimenes situācija ir pietiekami stabila uz pārmaiņām vērstam darbam. Sadarbības mērķi, ilgums un izmantotās metodes tiek saskaņotas kopā ar ģimeni. Galvenais sadarbības mērķis ir veicināt ģimenes labklājību un iekļaušanu, stiprinot dzīves pārvaldību un funkcionālās spējas. Atbalsts tiek

piedāvāts ģimenēm ar bērniem vecumā no 0 līdz 17 gadiem un grūtniecēm. Darbs tiek veikts darba dienās, nevis brīvdienās. Ja ģimene atrodas Bērnu aizsardzības dienesta uzraudzībā vai ir ģimenes sociālā darbinieka klients, tad ģimene saņems nepieciešamos pakalpojumus Bērnu aizsardzības dienesta vai ģimenes sociālā darba ietvaros. Šajā gadījumā sociālais konsultants neveiks darbu ar ģimenēm un bērniem.

Profesionāla atbalsta persona

Profesionālas atbalsta personas atbalsts tiek organizēts uz sociālās aprūpes, bērnu aizsardzības un pēcaprūpes pamata un par to lemj bērna atbildīgais sociālais darbinieks. Par sadarbības uzsākšanu sociālais darbinieks vienojas ar bērna likumisko pārstāvi. Sākotnējās sadarbības fāzē var tikt veikts motivējošs darbs (sociālais darbinieks, profesionālā atbalsta persona un ģimene savstarpēji sadarbojas), lai veicinātu bērna vēlmi sadarboties ar profesionālo atbalsta personu.

Profesionālās atbalsta personas darbība ir īslaicīga un tās ilgums un mērķi tiek precizēti sadarbībā ar bērnu/ģimeni. Sadarbība parasti sākas ar kopīgu tikšanos starp sociālo darbinieku, profesionālo atbalsta personu un bērnu/ģimeni.⁷⁹

3.2.2. Intervence

Sociālais konsultants

Darbs ietver atbalsta sniegšanu ģimenes ikdienas dzīvē, lai stiprinātu vecāku audzināšanas prasmes un visas ģimenes resursus, koncentrējoties uz ģimenes situācijas strukturēšanu un stabilizēšanu, centrā ir bērna vajadzības. Visā darbā uzsvars tiek likts uz diskusijām un ģimenes iesaistīšanu, izmantojot uz risinājumu vērstu pieeju. Ģimene galvenokārt tiek apmeklēta dzīvesvietā, taču tikšanās var tikt organizēta arī citās saskaņotās vietās vai nepieciešamības gadījumā, attālināti. Mērķis ir iesaistīt visu ģimeni, mudinot piedalīties abus vecākus, kā arī bērnu, ja bērna vecums to pieļauj.

Somijā Sociālās labklājības likums nosaka, ka sociālā konsultanta atbalsts tiek sniegts uz noteiktu laiku - 3 – 4 mēnešus. Sadarbība tiek uzsākta, pirms tam tiek veikts sagatavošanās darbs – tās parasti ir 1 - 3 sanāksmes, kuru laikā tiek kartēta ģimenes situācija un atbalsta nepieciešamība. Strādājot kopā ar ģimeni, tiek sastādīts individuāls atbalsta plāns, kurā tiek fiksēta atbalsta nepieciešamība un darba mērķi. Individuālā atbalsta plāna izpilde tiek uzraudzīta sadarbībā ar ģimeni un pēc

⁷⁹ Par profesionālo atbalsta personu. Pieejams: <https://www.valitunti.fi/ammattilinen-tukihenkilotyo/> (skatīts 11.11.2024.)

nepieciešamības individuālais atbalsta plāns tiek aktualizēts. Ģimenes situācija tiek izvērtēta kopā ar klientu un, ja nepieciešams, ar pārējo ģimenes tīklu. Sociālajam konsultantam nav pieejami finanšu līdzekļi vai citi materiālie motivatori sadarbības veicināšanai ar ģimeni un bērnu vai darba pienākumu izpildei.

Profesionāla atbalsta persona

Somijā bērnu labklājības un sociālās aizsardzības sistēma ir labi attīstīta, un interence, ko veic profesionāla atbalsta persona, balstās uz bērna interesēm un labākajām praksēm. Sākotnēji procesu sāk ar bērna situācijas izvērtēšanu. Darba saturu primāri nosaka bērna pašsajūta un individuālās vajadzības, kā arī darba saturs tiek veidots atbilstoši bērna vecumam un attīstībai. Izvirzīto mērķu sasniegšana un sadarbības turpināšana tiek regulāri izvērtēta tiekoties ar sociālo darbinieku un bērnu/ģimeni. Profesionālās atbalsta personas darbība vienmēr ir mērķtiecīga, plānota un tiek dokumentēta. Vidējais pakalpojuma sniegšanas ilgums ir aptuveni 1 gads. Parasti tikšanās ar bērnu notiek apmēram 1-2 reizes nedēļā, un tikšanās parasti ilgst aptuveni 1,5-2 stundas vienā reizē.

Sociālais darbinieks kopā ar ģimenes locekļiem un profesionālo atbalsta personu analizē bērna vajadzības, problēmas un potenciālos riskus. Balstoties uz identificētajām bērna vajadzībām, tiek kopīgi izstrādāts individuāls atbalsta plāns, kas iekļauj konkrētas aktivitātes. Individuālajā atbalsta plānā tiek aprakstīti darba mērķi, definētas aktivitātes mērķu sasniegšanai, saskaņotas darba novērtēšanas metodes un darba intensitāte (stundas, tikšanās biežums). Plānā ietver arī aktivitātes bērna vecākiem, lai veicinātu sadarbību un sekmētu pozitīvas pārmaiņas. Profesionālā atbalsta persona veido dienas pierakstus (apraksta, kas darīts, kādās aktivitātēs ņemta dalība, laiks, kas pavadīts kopā ar bērnu, profesionālas atbalsta personas novērojumi par sadarbību ar bērnu u.c.), kā arī sagatavo mēneša kopsavilkumu par darbu (tiek norādīts datums, laiks, kas pavadīts kopā ar bērnu, izvirzītie darba mērķi, bērna situācijas novērtējums, darba gaita un atbilstība izvirzītajam mērķim, mērķu sasniegšanas rezultāti, realizētais un atceltais darba laiks, kas tiek izmantots pakalpojuma apmaksai).

Intervences procesā speciālisti regulāri tiekas ar bērnu, lai sekotu viņa attīstībai un atbalsta efektivitātei. Papildus darbam ar bērnu bieži vien tiek sniegts atbalsts un izglītojoši pasākumi vecākiem, lai viņi spētu sniegt nepieciešamo palīdzību dzīvesvietā un saprastu, kā vislabāk palīdzēt bērnam.

Profesionālai atbalsta personai var būt pieejami papildu finanšu resursi (ja par to ir vienošanās ar konkrēto pašvaldību, kas pērk profesionālas atbalsta personas pakalpojumu), lai veicinātu sadarbību

ar bērnu, taču šo līdzekļu izmantošanas mērķi un nosacījumi tiek detalizēti saskaņoti ar sociālo darbinieku. Tiek precizēts, kādiem konkrētiem mērķiem finansējums ir paredzēts, piemēram, kopīga brīvā laika pavadīšanas aktivitātēm, izglītojošām nodarbībām u.c.

3.2.3. Metodes un instrumenti

Sociālais konsultants

Savā darbā pamatā izmanto sistēmisko pieeju, šī pieeja koncentrējas uz ģimenes un bērna pieredzi un visu viņa dzīves ciklu. Bērnu un ģimeņu dzīve tiek skatīta kā veselums, kurā visas daļas viena otru ietekmē. Tāpēc ir svarīgi koncentrēties uz bērnu kā daļu no viņa ģimenes un viņu radnieku un tuvinieku tīkla.

Vissvarīgākā metode sadarbībā ar ģimeni ir saruna, kurā tiek akcentēta dialoga veidošana ar ģimeni. Darbā tiek izmantotas arī dažādas metodes, lai rūpīgāk izprastu ģimenes situāciju, tiek izmantotas, piemēram, spēles, situāciju modelēšana, emociju kārtis, lomu spēles, mājas darbu uzdošana u.c. Metodes var atšķirties starp sociālajiem konsultantiem, ņemot vērā viņu zināšanas, pieredzi, papildus apgūtās zināšanas.

Profesionāla atbalsta persona

Darba metodes, ko profesionāla atbalsta personas bieži izmanto sadarbībā ar bērnu, ir:

- Individuāla pieeja - katra bērna situācija tiek vērtēta individuāli, lai izprastu vajadzības, intereses un spējas. Tas palīdz veidot personīgi pielāgotu atbalsta plānu, kas atbilst konkrētā bērna situācijai un mērķiem.
- Motivējošas sarunas, diskusijas - šīs metodes tiek izmantota, lai veicinātu bērna iekšējo motivāciju mainīt uzvedību vai sasniegt konkrētus mērķus. Tas palīdz bērnam labāk izprast savas vērtības un motivācijas, kā arī attīstīt pašpārliecinātību un spēju pieņemt lēmumus.
- Līdzdarbība un sadarbība - profesionāla atbalsta persona palīdz bērnam sasniegt mērķus un risināt problēmas. Tas var ietvert palīdzību ar ikdienas uzdevumiem, plānošanu un emocionālo atbalstu.
- Sociālo prasmju trenēšana - palīdz bērnam attīstīt prasmes, kas ir nepieciešamas veiksmīgai sadarbībai ar citiem, piemēram, konfliktu risināšana, komunikācijas prasmes un spēja pieņemt lēmumus.
- Mērķu izvirzīšana un izvērtēšana - darbs tiek plānots un pielāgots atbilstoši bērna attīstībai un vajadzībām.

- Praktiska atbalsta sniegšana - palīdz bērnam ar dažādām praktiskām darbībām, piemēram, pavadīšanu uz konsultācijām, skolu, brīvā laika lietderīgu pavadīšanu u.c.
- Ikdienas darba gaitas uzskaitē - regulāra novērojumu reģistrēšana, lai nodrošinātu skaidru un pārskatāmu darba gaitu.

Šo metožu izmantošanas lietderība tiek izvērtēta un pielāgota katra bērna vajadzībām individuāli.⁸⁰

3.2.4. Sadarbības pārtraukšana vai izbeigšana

Sociālais konsultants

Atbalsta ilgums ir atkarīgs no ģimenes situācijas un atbalsta nepieciešamības. Ja bērna vajadzības mainās un nepieciešama cita veida vai līmeņa atbalsts, tad sadarbībā ar sociālo darbinieku, sociālais konsultants var pārtraukt sniegt pakalpojumu. Ja ģimene no sadarbības atsakās, pakalpojums tiek pārtraukts. Sadarbības noslēgumā ģimenei tiek nosūtīta saite uz sadarbības novērtējuma aptauju.

Profesionāla atbalsta persona

Sadarbība tiek izbeigta, ja ir sasniegts izvirzītais mērķis darbā ar bērnu. Bērns un/vai bērna ģimene var arī atteikties no profesionālās atbalsta personas pakalpojuma.

Profesionālai atbalsta personai ir pienākums informēt par bērnu atbildīgo sociālo darbinieku gadījumos, ja divas secīgas tikšanās ir atceltas vai citās situācijās, kad pakalpojuma sniegšana nav iespējama saskaņā ar iepriekšējo vienošanos. Profesionālai atbalsta personai nekavējoties, bet ne vēlāk kā trīs darba dienu laikā, ir jāziņo atbildīgajam sociālajam darbiniekam par izmaiņām bērna un viņa ģimenes situācijā, kā arī par bažām vai jautājumiem, kas būtiski ietekmē darbu.

Darba noslēguma posms tiek īstenots plānveidīgi, ņemot vērā bērna vajadzības. Piemēram, tikšanos skaits var tikt pakāpeniski samazināts pirms darba beigām. Darba noslēgumā tiek organizēta kopīga sanāksme, kurā piedalās pakalpojuma sniedzējs, gadījuma vadītājs, bērns un viņa ģimene. Šīs sanāksmes laikā tiek izvērtēta izvirzīto mērķu izpilde un pieņemti lēmumi par turpmāko rīcību.

Pēc pakalpojuma sniegšanas beigām profesionālajai atbalsta personai ir pienākums divu nedēļu laikā par bērnu iesniegt atbildīgajam sociālajam darbiniekam gala darba kopsavilkumu un visus

⁸⁰ Pieejams: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/53665/Lindgren_Jarmo.pdf?sequence=1 (skatīts 20.02.2025.)

dokumentus. Šie dokumenti ietver individuālo atbalsta plānu, dienas pierakstus, mēneša kopsavilkumus par veikto darbu.

3.2.5. Intervences rezultātu novērtēšana

Sociālais konsultants

Sociālais konsultants sadarbībā ar iesaistītajiem speciālistiem novērtē sasniegto rezultātu un lemj par tālākās intervences nepieciešamību. Sasniegto rezultātu novērtēšana var tikt veikta pēc nepieciešamības, bet parasti to veic individuālā atbalsta plāna īstenošanas noslēgumā. Intervences rezultātu novērtēšanā var tikt izmantota FIT metode (angl. *Feedback Informed Treatment*). FIT ir uz pierādījumiem balstīta pieeja psihoterapijas jomā, kas sistemātiski un regulāri ievāc atgriezenisko saiti no ģimenes gan par terapeitisko sadarbību, gan par ģimenes progresu.⁸¹

Profesionāla atbalsta persona

Sadarbības progress tiek regulāri izvērtēts un nepieciešamības gadījumā individuālais atbalsta plāns tiek pārskatīts kopā ar bērnu, viņa ģimeni un sociālo darbinieku. Starpposma novērtējumi tiek organizēti ik pēc trim mēnešiem, lai izvērtētu individuālo mērķu īstenošanu. Novērtējumā tiek analizēta sadarbības dinamika, noteikti jauni mērķi un pielāgota atbalsta intensitāte, ja tas nepieciešams. Atbalsta sniegšanu var pārtraukt, ja mērķi ir sasniegti, tas vairs neatbilst bērna vajadzībām vai bērns neiesaistās. Īpašu apstākļu gadījumā lēmumu par pakalpojuma izbeigšanu pieņem atbildīgais sociālais darbinieks.⁸²

3.3. ASV speciālistu prakse

3.3.1. Sadarbības uzsākšana

Skolas sociālais darbinieks

Sadarbība parasti uzsākas brīdī, kad bērnam, kuram identificētas uzvedības problēmas, skola uzsāk bērna uzvedības analīzi⁸³ un funkcionālo uzvedības novērtējumu⁸⁴, kā arī izstrādā uzvedības

⁸¹ Pieejams: <https://blogs.helsinki.fi/psykoterapeuttikoulutuksen-opinnayteikkuna/2021/10/31/palautetietoinen-hoitomalli-feedback-informed-treatment-fit-tapaustutkimus-kognitiivis-integratiivisessa-lyhytterapiassa/> (skatīts 17.02.2025.)

⁸² Profesionālā atbalsta personāla darba pakalpojuma apraksts. Ammatillisen tukihenkilötyön palvelukuvaus, Helsinki.

⁸³ Sīkāka informācija par ABA metodi pieejama šeit: <https://blog.sevitahealth.com/13-applied-behavior-analysis-examples>

⁸⁴ Sīkāka informācija par funkcionālo uzvedības novērtējumu pieejama šeit: https://www.cde.state.co.us/cdesped/ta_fba-bip

intervences plānu⁸⁵. Šīs darbības nodrošina izglītības iestādes speciālās plānošanas komanda. Skolu sociālais darbinieks ir kā viens no minētās komandas dalībniekiem. Šo komandu vada skolas administrācijas pārstāvis.

Sadarbības sākotnējā posmā skolas sociālais darbinieks kā speciālās plānošanas komandas loceklis vairākkārtīgi tiekas gan ar konkrēto mērķa grupas bērnu, gan viņa vecākiem. Skolas sociālajam darbiniekam ir pieejami visi augstāk minētie dokumenti par bērnu pilnvērtīgam turpmākam darbam ar bērnu.

Konkrētu pakalpojumu plānošana, ko nodrošinās speciālistu komanda, tai skaitā skolas sociālais darbinieks, notiek brīdī, kad bērnam tiek izstrādāta Individualizētās Izglītības programma.

Sociālais darbinieks uzsāk pasākumu nodrošināšanu saskaņā ar minētajā programmā noteiktajiem termiņiem. Praktiski tas nozīmē, ka bērni ar uzvedības problēmām atsevišķu mācību stundu laikā vai garāko pārtraukumu laikā dodas pie skolas sociālā darbinieka, lai saņemtu konsultatīvo atbalstu.

Iemesli, kādēļ bērniem nepieciešams skolas sociālā darbinieka un citu skolas speciālistu atbalsts, parasti ir uzvedības problēmas, kas apgrūtina bērnam apgūt mācību vielu vai arī viņa uzvedības problēmas apgrūtina mācību procesu klases biedriem.

Attiecīgā štata Izglītības departaments nosaka galvenos kritērijus, kuri bērni var saņemt šos atbalsta pasākumus, skola tos var interpretēt (paskaidrot un papildināt) sīkāk savos iekšējos noteikumos.

Atbalsta un pakalpojumu veidi atkarīgi no izglītības iestādes finansiālajām iespējām. Tomēr, ja bērnam pakalpojumi nepieciešami un skola tos nevar nodrošināt, tai jānodrošina pakalpojumu piesaiste ārpus skolas, veicot arī attiecīgos norēķinus. Ja bērns kvalificējas atbalstam Individualizētās Izglītības programmas ietvaros, tad viņa ģimenei tas ir bezmaksas, to sedz no federālā jeb valsts budžeta.

Skolas sociālā darbinieka darbs ar bērnu ar uzvedības problēmām noris saskaņā ar Individualizēto Izglītības programmu, kas tiek plānots uz gadu. Reizi gadā tas tiek pārskatīts un nepieciešamības gadījumā atbalsts tiek pielāgots, turpināts vai pārtraukts.

Atkarību konsultants

Strādājot ar bērniem un jauniešiem ar atkarību problēmām, atkarību konsultanti sāk ar novērtējumu, lai noteiktu, vai (a) klienta stāvoklis ir klasificējams kā atkarību izraisošu vielu lietošanas problēmas

⁸⁵ Kalifornijas štatā ir izstrādāts efektīvs tiešsaistē pieejams metodiskais materiāls uzvedības problēmu novērtēšanai, klasifikācijai un intervencei, kas pieejams šeit: <https://www.pbisworld.com/>

(t.sk., pārmērīga vai neatbilstoša alkohola, nelegālu vielu vai recepšu medikamentu lietošana) vai (b) hroniska atkarība kā slimība, kas radusies tādu vielu lietošanas rezultātā, kas izraisījušas ķīmiskas izmaiņas smadzenēs.

Pēc tam atkarībā no identificētās atkarību problemātikas, tiek izstrādāts atšķirīgs intervences plāns un Recidīva prevences plāns.

Atkarību speciālistiem jāreķinās, ka bieži jaunieši ar atkarību problēmām tiek atvesti pret viņu gribu. Šobrīd ASV lielākajā daļā štatu ir piespiedu saistību likumi (angl. *involuntary commitment laws*) saistībā ar atkarību izraisīto vielu lietošanu. Dažos štatos ir piespiedu saistību likumi tikai attiecībā uz personām ar alkohola atkarību. Tie štati, kur pašlaik nav šāda veida likumu, šobrīd apsver iespēju šādus likumus pieņemt, reaģējot uz pieaugošo cilvēku, kuri mirst no alkohola vai narkotiku pārdozēšanas, skaitu.

Lai gan prasības dažādos štatos ievērojami atšķiras, kopumā minētie piespiedu saistību likumi faktiski nozīmē, ka personu ar atkarības problēmām ģimenes locekļiem, likumiskajiem pārstāvjiem vai citai iesaistītajai pusei (piemēram, šīs personas speciālistam), ir tiesības iesniegt iesniegumu pirmās instances rajona tiesā⁸⁶ pilngadīgo personu gadījumā vai Bāriņtiesā nepilngadīgo personu gadījumā, par atkarīgās personas piespiedu ārstēšanas uzsākšanu vai rehabilitāciju, ja šī persona ir draudējusi kaitēt sev vai kādam citam vai ja viņa vairs nevar nodrošināt savas pamatvajadzības.⁸⁷

Tādēļ šādos gadījumos vēl pirms intervences plāna izstrādes ir jāvelta laiks terapeitiskās sadarbības uzsākšanai (angl. *Therapeutic Alliance*). Jaunieši nereti ir viegli ievainojami, ar izteikti augstu kauna sajūtu. Atkarību speciālistam ir jāveido uzticību raisoša vide un jāveido ciešas attiecības, lai klienti varētu komfortablāk justies un pēc iespējas vairāk brīvi komunicēt sesiju laikā, kā arī lai viņi justu atvieglojumu pēc sesijām un vēlētos atgriezties. Terapeitiskās sadarbības aspekti:

- Savstarpējās saiknes sajūta - atkarību konsultantam un klientam jājūt saikne vienam ar otru. Lai gan viņiem ir profesionālas attiecības, viņiem vajadzētu cienīt vienam otru un apņemties sasniegt kopīgu mērķi. Klientam ir jāzina, ka konsultants ir ieinteresēts viņa atkarības problēmu mazināšanā.
- Sadarbība - atkarību konsultantam un klientam intervences procesā ir jāstrādā kopā, abiem piedaloties lēmumu pieņemšanā.

⁸⁶ ASV štatos šādai tiesai lieto atšķirīgus nosaukumus angļu valodā, piemēram, *Probate Court*, *Surrogate's court*, *Orphan's court*, *Chancery court* u.c., bet pēc būtības tie atbilst Latvijā zināmajai pirmās instances rajona tiesai pilngadīgo personu gadījumā vai Bāriņtiesai nepilngadīgo personu gadījumā.

⁸⁷ Recovery in Tune, Florida State, 2025. Pieejams: <https://www.recoveryintune.com/blog/in-what-states-can-you-force-someone-into-rehab/>

- Uzticība - atkarību konsultantam un klientam vajadzīga savstarpēja uzticēšanās. Klientam nevajadzētu būt skeptiskam pret procesu, un atkarību konsultantam vajadzētu uzticēties klienta emocionālajam ieguldījumam intervences plāna īstenošanas laikā.⁸⁸

Sadarbības uzsākšanas posmā atkarību konsultanti arī izvērtē, vai un cik lielā mērā nepieciešams atbalsts klienta ar atkarību problēmām ģimenei, jo tieši ģimenes iesaiste ir ļoti būtiska atkarību ārstēšanas procesā.

Sadarbība tiek noformēta rakstiski kā formāla piekrišana atkarību konsultanta pakalpojumu saņemšanai, t.sk:

- Informētā piekrišana (angl. *Informed Consent*) – dokuments, kurā klients vai viņa likumiskais pārstāvis piekrīt ārstēšanai/intervencei⁸⁹;
- Sadarbības uzsākšanas veidlapas (angl. *Intake Forms*) - dažādi dokumenti, kas tiek aizpildīti brīdī, kad klients uzsāk ārstēšanos/intervenci. Tie ietver tādu informāciju kā klienta vārds, uzvārds, dzīvesvietas adrese, vecums, ārkārtas kontaktinformācija un maksājuma veida informācija.
- Informācijas publiskošana – klientam jānorāda personas (ģimenes locekļi un citi nozīmīgas personas klienta dzīvē, klienta ģimenes ārsts, psihiatrs, vai tiesībsargājošo institūciju pārstāvji, piemēram, klienta probācijas darbinieks un citi speciālisti), kuras atkarību konsultants drīkst informēt par intervences procesu. Bez klienta rakstiskas piekrišanas par informācijas izpaušanu, atkarību konsultants nevar apspriest klienta iesaistīšanos ārstēšanā vai progresu tajā.⁹⁰

3.3.2. Intervence

Skolas sociālais darbinieks

Skolas sociālā darbinieka intervences mērķis darbā ar bērnu ar uzvedības problēmām ir iemācīt bērna vecumam atbilstošu uzvedību, mazināt nevēlamo uzvedību un novērst tās konkrētās uzvedības problēmas, kas bērnam traucē apgūt skolas mācību programmu vai kas bērna uzvedības

⁸⁸ Wake Forest University, North Carolina State, 2025. Pieejams: <https://counseling.online.wfu.edu/blog/the-role-of-substance-abuse-counselors-in-addiction-recovery/>

⁸⁹ Informētās piekrišanas standartizētas veidlapas parasti izstrādā attiecīgā iestāde, kurā atkarību speciālists ir nodarbināts, uz visiem saviem pakalpojumiem. Piemēram var apskatīt ASV Floridas štata EPIC Biheiviorālās veselības centra (angl. *EPIC Behavioral Healthcare*) izstrādāto informētās piekrišanas formu, kas sniedz dažāda veida pakalpojumus pilngadīgām personām, bērniem un senioriem ar atkarību problēmām un mentālās veselības problēmām.

⁹⁰ Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

rezultātā citiem bērniem traucē apgūt izglītības programmu. Uzvedības intervences pasākumiem ir pozitīvs raksturs, tas nav kā sods.

Bērna tikšanās ar darbinieku parasti notiek skolas sociālā darbinieka kabinetā. Pirmā tikšanās parasti norisinās viens pret viens, turpmākās var notikt arī grupā, nereti grupā līdz trīs bērniem, kad konkrētajam bērnam, kuram ir uzvedības problēmas, līdzī nāk bērni, kas ir viņa uzticības personas. Skolas sociālais darbinieks ar bērna uzticības personu palīdzību modelē vēlamo bērna uzvedību un testē iespējamās uzvedības modeļus. Turklāt šo uzticības personu klātbūtne nereti kalpo kā “ledlauzis”, lai bērns ieklausītos skolas sociālā darbinieka teiktajā.

Tikšanās ar bērnu parasti notiek vienu reizi nedēļā, uzrunas forma un valoda parasti ir neformāla, draudzīga.

Bērni daļēji tiek iesaistīti lēmumu pieņemšanas procesā, pamatā tiek iesaistīti bērna vecāki.

Skolas sociālajam darbiniekam nav pieejami finanšu līdzekļi vai citi materiālie motivatori sadarbības stiprināšanai ar bērnu.

Sadarbība ar klientu tiek dokumentēta klienta lietā.⁹¹

Intervences procesā skolu sociālais darbinieks strādā ne tikai ar bērnu, bet arī ar viņa ģimeni, aicinot vecākus uz skolu, uz pārrunām, sniedzot praktiskus ieteikumus, kā rīkoties, lai veicinātu bērna uzvedības maiņu mājās, kā vecākiem uzlabot bērnu audzināšanas prasmes u.tml.

Atkarību speciālists

*Īstenotā intervence, kad novērtēšanas rezultātā tiek konstatētas bērna vajadzības, atbilstoši 3.1. apakšpunktā minētajam (a) variantam (klienta stāvoklis ir klasificējams kā atkarību izraisošu vielu lietošanas problēmas), kad ir izstrādāts Intervences plāns.*⁹²

Pēc klienta sākotnējās problēmsituācijas novērtējuma, atkarību konsultants kopā ar klientu izstrādā intervences plānu, iekļaujot tajā konkrētu problēmu definīcijas, ranžējot tās prioritāros līmeņos, sasniedzamo īstermiņa un ilgtermiņa mērķi, uzdevumus un katras puses pienākumus mērķa sasniegšanai. Plāna soļi arī kalpo kā pastāvīgs klienta progresu izvērtēšanas instruments.

Galvenie kritēriji intervences plāna izstrādei:

⁹¹ https://dpi.wi.gov/sites/default/files/imce/sped/pdf/SSW_Documentation_Examples.pdf

⁹² Intervences plāna paraugs pieejams šeit: Southwest Michigan Behavioral Health Centre, 2026. Treatment Planning for Substance Use Disorders. Pieejams: https://www.swmbh.org/wp-content/uploads/Tx_Planning_for_SUD_v3.0.pdf

- Intervences plānā ir izskaidroti sākotnējā problēmsituācijas novērtējuma rezultāti klientam saprotamā valodā;
- Ir identificētas un prioritārā secībā sarakstītas klienta problēmas, ar kurām tiks strādāts intervences plāna ietvaros;
- Iekļauta vienošanās par īstermiņa un ilgtermiņa mērķu sasniegšanu;
- Intervences plānā iekļautas metodes un resursi, kas tiks izmantoti intervences gaitā.

Starp identificētajām problēmām visbiežāk tiek izšķirtas šādas:

- Akūta intoksikācija un/vai abstinence;
- Medicīniskie apstākļi un komplikācijas;
- Emocionālie, uzvedības vai kognitīvie stāvokļi un komplikācijas;
- Gatavība mainīties;
- Recidīvs, lietošanas turpināšanās vai ilgstošas problēmas iespējamība;
- Dzīves vide atkarību ārstniecības laikā u.c.⁹³

Atkarību speciālista īstenotā intervence, kad novērtēšanas rezultātā tiek konstatētas bērna vajadzības, atbilstoši 3.1. punktā minētajam (b) variantam (hroniska atkarība kā slimība), kad ir izstrādāts Recidīva prevences plāns (angl. *Relapse Prevention Plan*).⁹⁴

Hroniska atkarība liecina par to, ka lielai atkarīgo klientu daļai būs recidīvi intervences laikā. Tāpēc jau intervences sākumposmā gan pašam klientam ar atkarību problēmām, gan viņa ģimenei ir jābūt skaidrām rīcībām recidīva stadijas laikā. Šādas rīcības atkarību speciālists iekļauj recidīva prevences plānā. Plāna saturā visbiežāk tiek iekļauti šādi aspekti:

- Detalizēts pārskats par klienta pieredzi ar vielu lietošanu, ieskaitot iepriekšējos recidīvus;
- Brīdinājuma zīmes un veidi, kā klienti tos vislabāk var pārvaldīt;
- Detalizēts ģimenes, draugu un konsultantu saraksts, ko var izmantot kā atbalsta tīklu;
- Ieteikumi ārkārtas recidīvu pasākumiem;
- Konkrēti nosacījumi dzīvesveida maiņai, ko klienti var īstenot, lai nenonāktu atkārtotā recidīva stadijā u.c.⁹⁵

⁹³ Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/chapter/treatment-planning/>

⁹⁴ Recidīva prevences plāna paraugs pieejams šeit: Florida Courts: The Office of the State Courts Administrator, 2021. Pieejams: <https://www.flcourts.gov/content/download/732700/file/RELAPSE>

⁹⁵ Wake Forest University, The Role of the Substance Abuse Counselor in Addiction Recovery, 2025. Pieejams: <https://counseling.online.wfu.edu/blog/the-role-of-substance-abuse-counselors-in-addiction-recovery/>

3.3.3. Metodes un instrumenti

Skolas sociālais darbinieks

Skolas sociālais darbinieks strādā ar uzvedības modeļu maiņu, izmanto pozitīvās stimulācijas metodes, piedāvā prasmju treniņus, lomu spēles u.c.

Skolas sociālais darbinieks, kas ir licencēts klīniskais sociālais darbinieks var arī izmantot biheiviorālo terapiju un psihoterapiju uzvedības korekcijai.

Skolas sociālais darbinieks nedodas ar bērnu kopā uz kādu institūciju kārtot formalitātes, pavadīt pie speciālistiem u.tml., kā arī nedodas ar bērnu kopā ar auto vai ar sabiedrisko transportu. Ja ģimenei nepieciešams atbalsts šādu jautājumu risināšanā, parasti tiek iesaistīts attiecīgās pašvaldības Sociālo pakalpojumu departaments.

Atkarību konsultants

Intervences laikā atkarību konsultants izmanto tādas metodes kā, piemēram:

- **Individuālā konsultēšana**, kuras pamatā ir motivējošā intervēšana, kas ir īpaša konsultēšanas tehnika, kas veicina klienta virzību uz pārmaiņām, un atkarību speciālists kļūst par palīgu šajā procesā un pauž klienta pieņemšanu.
Piemēram ASV Nūdzersijas štats ir noteicis, ka atkarību speciālisti, kas strādā ar opiodu atkarīgajiem, *pirmajā līdz trešajā mēnesī*, kopš brīža, kad klients uzsāk ārstēšanos no opiodu atkarības (ārstniecības procesā iesaistīti medicīnas speciālisti), nodrošina vismaz vienu individuālās konsultēšanas sesiju nedēļā, *no ceturtā līdz devītajam mēnesim* vismaz vienu individuālo konsultāciju divās nedēļās, *no desmitā mēneša un turpmākajos mēnešos* līdz klienta ārstēšanās no opiodu atkarības beigām, vismaz vienu individuālās konsultācijas sesiju mēnesī. Pēc ārstēšanās no opiodu atkarības beigām, atkarību speciālists turpina individuālās sesijas vismaz 1 reizi trīs mēnešos vismaz vēl 2 turpmākos gadus.⁹⁶
- **Uz ģimeni centrētā intervence** (*angl. family-based intervention*). Uz ģimeni centrētā intervence sniedz norādījumus vai apmācību vecākiem un tuvākajiem bērna piederīgajiem bērna atkarības mazināšanai vai prevencei. Intervence ietver individuālas vai mazo grupu sesijas, tīmekļa moduļus, drukātas lietošanas instrukcijas un darba grāmatas vai visu minēto

⁹⁶ NJ Department of Human Services Division of Addiction Services. Outpatient Substance Abuse Treatment Licensure Regulations, 2009. Pieejams: https://www.nj.gov/humanservices/dmhas/information/provider/Provider_Meetings/2009/July30_OP_Regs_overview.ppt

formātu kombināciju. Intervences saturs var attiekties uz vecāku un bērnu komunikāciju, noteikumu izvirzīšanu, bērna noteiktas uzvedības uzraudzību u.c. Intervence var notikt gan bērna mājās, gan skolā, gan kopienā esošajās vietās. Vienlaikus ar šādu intervenci, var tikt piedāvāti arī citi papildu atkarību vielu lietošanas prevences pasākumi.⁹⁷

- **Grupu atbalsts**, t.sk:

- Psihoizglītojošās grupas, kas māca par vielu lietošanas sekām, cēloņiem, atkarību mazināšanas stratēģijām;
- Prasmju attīstības grupas, kas pilnveido prasmes, kas nepieciešamas, lai atbrīvotos no atkarības;
- Kognitīvi biheiviorālās grupas, kas maina domāšanas un rīcības modeļus, kas noveduši pie atkarības;
- Atbalsta grupas, kurās dalībnieki var atmaskot viens otra attaisnojumus atkarības vielu lietošanai un atbalstīt konstruktīvas pārmaiņas;
- Starppersonu procesu grupu psihoterapija (bieži saukta par "terapijas grupām"), kurās noris intensīvs darbs ar dažādu problēmu risināšanu, ar kurām klienti tikuši galā, izmantojot atkarību izraisošas vielas.

- **Kombinētā terapija** – medikamenti un biheiviorālā terapija individuāli un grupās.

- **Motivācijas veicināšanas terapija** (angl. *Motivational Enhancement Therapy (MET)*), kam ir konsultējoša pieeja, kas palīdz indivīdiem atrisināt viņu ambivalenci par iesaistīšanos ārstēšanā un atkarības vielu lietošanas pārtraukšanu.

- **Divpadsmit soļu terapija** (angl. *Twelve-step facilitation therapy*) ir aktīvas iesaistīšanās stratēģija, kur klients ar atkarības problēmām tiek aktīvi iesaistīts 12 soļu pašpalīdzības grupās, tādējādi veicinot atturēšanos no atkarības vielu lietošanas, u.c.⁹⁸

Jāatzīmē, ka jauniešiem ar alkohola un narkotiku atkarību divpadsmit soļu terapija var tikt kombinēta ar motivācijas veicināšanas terapiju un Kognitīvi biheiviorālo terapiju. Šāda kombinētā intervence ir pierādījusi sevi kā efektīvu tieši atkarības ārstēšanās procesā – jauniešiem salīdzinoši ir mazāk atkārtotu atkarības vielu lietošanas gadījumu un viņiem ir augstāka motivācija līdzdarboties intervences laikā.⁹⁹

⁹⁷ The Community Guide. The Community Preventive Services Task Force, state of Georgia, USA, 2025. Pieejams: <https://www.thecommunityguide.org/findings/substance-use-family-based-interventions-to-prevent-substance-use-among-youth.html>

⁹⁸ Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

⁹⁹ The Recovery Research Institute, 2025. Pieejams: <https://www.recoveryanswers.org/resource/twelve-step-facilitation-tsrf/>

Atkarību speciālists, ņemot vērā to, vai viņam ir nepieciešamās zināšanas un prasmes, kā arī to, vai ir bijusi attiecīga apmācība, 12 soļu pašpalīdzības grupas nodrošina pats vai nepieciešamības gadījumā piesaista citus speciālistus.

3.3.4. Sadarbības pārtraukšana un izbeigšana

Skolas sociālais darbinieks

Skolas sociālais darbinieks nav tiesīgs pārtraukt sadarbību, kas noteikta bērna Individualizētajā Izglītības programmā. Ja sadarbība ar bērnu vai vecākiem nav efektīva, skolas speciālās plānošanas komandai ir jāveic minētā plāna pārvērtēšana un jāpārplāno pasākumi vai jāveic pasākumu pielāgošana esošajai situācijai, lai tomēr nodrošinātu, ka bērns pakalpojumus/atbalstu saņem.

Atkarību konsultants

Visai speciālistu komandai, kas strādā ar klientu ar atkarību problēmām, pastāvīgi jānovērtē klienta intervences progress, lai noteiktu, vai klients var palikt pašreizējā aprūpes līmenī vai viņam saglabājams pašreizējais pakalpojumu klāsts, vai viņam ir nepieciešams augstāks vai zemāks aprūpes līmenis, vai arī nepieciešams mainīt pakalpojumus, ko sīkāk norāda intervences turpināšanas pārskatā (angl. *Continued Stay Review*)¹⁰⁰.

Kad klients vairs aktīvi nesaņem pakalpojumus un neturpina arī ārstēšanu, ir jāaizpilda kopsavilkuma veidlapa par intervences izbeigšanu (angl. *Summary*)¹⁰¹. Kopsavilkums ietver intervences izbeigšanas iemeslu, sasniegto rezultātu un klienta progresu kopsavilkumu un turpmāku atveseļošanas plānu, kā arī detalizētu progresu aprakstu attiecībā pret intervences plāna mērķiem un speciālista paziņojumu par klienta stāvokli intervences izbeigšanas brīdī.¹⁰²

3.3.5. Intervences rezultātu novērtēšana

Skolas sociālais darbinieks

¹⁰⁰ Intervences turpināšanas pārskata piemērs pieejams šeit: The Carle Foundation, Illinois State, 2025. Pieejams: <https://carle.martinonesource.com/desktopforms/ConsentForms/X5867.pdf>

¹⁰¹ Veidlapas par intervences izbeigšanu piemērs pieejams šeit: United States Probation Office Western District of North Carolina, 2025. Pieejams: <https://www.ncwp.uscourts.gov/files/substance-abuse-discharge-summarydocx>

¹⁰² Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

Individualizētās izglītības programmas rezultāti tiek izvērtēti ne retāk kā 1 reizi gadā, kad tiek izvērtēts bērna progress kopā arī ar citiem gada laikā saņemtajiem atbalsta pasākumiem. Izvērtējuma rezultāti tiek apspriesti speciālās plānošanas komandas sanāksmē, kurā piedalās visi iesaistītie speciālisti un uz kuru tiek aicināti arī bērna vecāki.

Tomēr, skolas sociālais darbinieks un citi skolas speciālās plānošanas komandas locekļi var iniciēt komandai organizēt tikšanos ar vecākiem biežāk, lai, atbilstoši situācijai, izvērtētu nepieciešamās izmaiņas programmā vai nepieciešamos pielāgojumus vai arī ievāktu papildu nepieciešamo informāciju. Arī pašiem bērna vecākiem ir tiesības ierosināt komandas tikšanos un saņemt informāciju par bērna progresu.

Reizi trijos gados tiek veikta atkārtota visaptveroša bērna progressa izvērtēšana, kad tiek lemts, vai atbalstu nepieciešams turpināt, pielāgot/modificēt vai to var izbeigt.

Atkarību konsultants

Konsultantu rīcībā ir dažādi novērtēšanas instrumenti, kas palīdz apkopot informāciju par klienta progresu, ņemot vērā sākotnēji ievāktu informāciju par klienta sociālajām problēmām un sociālās situācijas vēsturi, pieejamajiem resursiem. Novērtēšanas instrumenti neaizstāj speciālistu klīnisko spriedumu, bet palīdz pārliecināties par sniegtā atbalsta atbilstību sākotnēji identificētajām vajadzībām.

Pamatā atkarību speciālisti lieto standartizētus un praksē jau sen pārbaudītus novērtēšanas rīkus, no kuriem visbiežāk tiek izmantots “Biopsihosociālais novērtējums” (angl. *biopsychosocial assessment*)¹⁰³, kurā tiek apkopota visa informācija par klientu, piemēram, klienta ģimenes vēsture (slimības, atkarības, depresijas u.c.), identificētās sociālās problēmas, sociālās situācijas raksturojums u.c.

Jāņem vērā, ka atsevišķu standartizēto instrumentu izmantošana prasa speciālista iepriekšēju sagatavošanu.¹⁰⁴

¹⁰³ Biopsihosociālā izvērtējuma veidlapas piemērs pieejams šeit: Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/app/uploads/sites/154/2023/07/SP23.New-Biopsychosocial-Assessment.pdf>

¹⁰⁴ Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

4. SPECIĀLISTU SADARBĪBA AR ATBALSTA SNIEGŠANĀ IESAISTĪTAJIEM PARTNERIEM

Šajā nodaļā tiks aplūkota speciālistu sadarbība bērnu labklājības un atbalsta sniegšanā. Nodaļas mērķis ir analizēt, kā speciālisti no dažādām jomām strādā kopā, lai sniegtu bērniem un viņu ģimenēm integrētu un efektīvu palīdzību. Nodaļas struktūra ietver piecas apakšnodaļas, kurās tiks izklāstīti būtiskākie sadarbības aspekti Islandē, Somijā un ASV. Tiks apskatīti iesaistīto speciālistu amati un pārstāvētās institūcijas, aprakstīti sadarbības modeļi, aprakstīts, kādi ir dokumentācijas procesi un to nozīme sadarbības nodrošināšanā. Papildus tiks aprakstīta sadarbības efektivitātes un rezultātu novērtēšana, kā arī tiks sniegts ieskats, kādas metodes un instrumenti tiek izmantoti sadarbības procesā. Informācija šīs nodaļas izstrādei iegūta, izmantojot dažādus informācijas avotus - interneta resursus, normatīvos aktus, kā arī ārvalstu ekspertu intervijas, kurās atklāti speciālistu darba aspekti.

4.1. Islandes speciālistu sadarbība

4.1.1. Sadarbības partneri - speciālistu amatu nosaukumi, to pārstāvētās institūcijas

Pakalpojumu koordinators

Pakalpojumu koordinators veido sadarbību ar vairākiem sadarbības partneriem, lai nodrošinātu visaptverošu un efektīvu atbalstu bērniem. Šie partneri ir dažādu institūciju speciālisti, kas strādā kopā, lai nodrošinātu bērna fizisko, emocionālo, sociālo labklājību un izglītību. Galvenie sadarbības partneri Islandē šim speciālistam ir:

- *Bērnu aizsardzības komitejas:* nozīmīga loma, pieņemot lēmumus par bērnu aizsardzības pasākumiem, sniedzot nepieciešamo atbalstu ģimenēm. Speciālists bieži sadarbojas ar Bērnu aizsardzības komitejām, lai izstrādātu individuālā atbalsta plānus bērna interesēs un novērtētu viņu vajadzības.
- *Sociālie darbinieki:* sociālie darbinieki tieši strādā ar ģimenēm un bērniem, lai risinātu sociālos, emocionālos un praktiskos jautājumus. Viņi ir svarīgi partneri, palīdzot noteikt bērna vajadzības, koordinējot pakalpojumu sniegšanu.
- *Izglītības iestādes:* pirmsskolas, skolas un citas izglītības iestādes var sniegt informāciju par bērna sniegumu un uzvedību, kā arī piedāvāt atbalsta pasākumus.

- *Veselības aprūpes speciālisti:* pediatri, psihologi, bērnu psihiatri un citi veselības aprūpes speciālisti sniedz medicīnisku un emocionālu atbalstu bērniem. Sadarbība ar šiem speciālistiem ir būtiska, lai nodrošinātu, ka bērni saņem nepieciešamo medicīnisko aprūpi un psiholoģisko palīdzību. Ģimenes ārsti, kas pārrauga bērna veselību un attīstību, arī ir daļa no sadarbības tīkla. Viņi var sniegt informāciju par novērojumiem par bērna fizisko un emocionālo labklājību.
- *Bērnu un ģimenes psihoterapijas centri:* šie centri nodrošina psiholoģisko konsultēšanu un terapiju bērniem un viņu ģimenēm, palīdzot risināt emocionālos un psiholoģiskos jautājumus, kas var ietekmēt bērna labklājību.
- *Policija:* ja ir aizdomas par vardarbību vai ļaunprātīgu izmantošanu, policija ir nozīmīgs sadarbības partneris, lai aizsargātu bērnu un nodrošinātu atbilstošus juridiskos pasākumus.
- *Nevalstiskās organizācijas:* dažādas organizācijas, kas strādā ar bērniem un jauniešiem, piemēram, sociālās labklājības un bērnu tiesību organizācijas, var sniegt atbalstu, resursus un programmas, kas veicina bērnu labklājību.
- *Juridiskie padomdevēji:* ja nepieciešams, pakalpojumu koordinators sadarbojas ar juristiem vai bērnu aizstāvjiem, lai nodrošinātu, ka tiek ievērotas bērna tiesības, un risina juridiskus jautājumus, kas saistīti ar bērna aizsardzību vai labklājību.

Šie sadarbības partneri veido plašu atbalsta tīklu, kas ļauj speciālistam koordinēt visus nepieciešamos resursus bērna interesēs. Sadarbības laikā regulāri tiek novērtēta sadarbības efektivitāte, sekojot līdzi, vai ģimenei sniegtie pakalpojumi ir palīdzējuši. Ja atbalsts nav pietiekošs primārajā līmenī, tad pakalpojumu koordinators informē gadījuma vadītāju.

Gadījuma vadītājs

Gadījuma vadītāji aktīvi sadarbojas ar dažādiem profesionāļiem, kas tiek iesaistīti konkrētu problēmu risināšanā, piemēram, logopēdu, psihologiem, sociālajiem darbiniekiem, psihiatriem, pediatriem, uzvedības terapijas speciālistiem, speciālistiem sensorās problēmas risināšanā u.c., atbilstoši konkrētajam gadījumam un ģimenes, bērna vajadzībām.

Svarīgi, ka gadījuma vadītājs vienojas ar ģimeni, kādu informāciju drīkst sniegt atbalsta komandas dalībniekiem, kā arī, kāda informācija būtu būtiska, ņemot vērā problēmu, lai atbalsta komanda varētu veiksmīgāk sniegt ģimenei nepieciešamo atbalstu. Savukārt, terciārā līmeņa ietvaros gadījuma vadītāja pienākums ir integrēt pakalpojumus un izveidot atbalsta komandu, ja bērni tiek ievietoti ārpusģimenes aprūpes institūcijā.

Personīgais padomdevējs

Sadarbība tiek veidota ar gadījuma vadītāju, kā arī iestādēm/pakalpojuma sniedzējiem, kuri iesaistīti bērna situācijas risināšanā. Lielākoties sadarbība notiek ar:

- izglītības iestādi (klases audzinātāju, priekšmetu skolotājiem), kurā bērns mācās, lai sekotu līdzi bērna mācību attīstībai un nepieciešamības gadījumā nodrošinātu atbalstu mācību procesā;
- veselības aprūpes pakalpojumu sniedzējiem, piemēram, ārstiem, psihologiem;
- vietējās pašvaldības sociālo dienestu un tā darbiniekiem;
- nevalstiskām organizācijām, kas piedāvā dažādus pakalpojumus un programmas bērniem un ģimenēm;
- brīvā laika un sporta organizācijām, kas piedāvā bērniem iespējas iesaistīties sporta un citās brīvā laika aktivitātēs.

4.1.2. Sadarbības modeļi un speciālistu lomas

Pakalpojumu koordinators

Pakalpojumu koordinators var apmainīties ar informāciju par situāciju ar citām iestādēm, pakalpojuma sniedzējiem tikai tad, kad uzsākta sadarbība ar ģimeni, kā arī bērna likumiskais pārstāvis ir devis savu piekrišanu sadarbībai ar citām iestādēm, pakalpojuma sniedzējiem.

Sadarbības modeļi tiek strukturēti tā, lai nodrošinātu visaptverošu, efektīvu un savstarpēji saskaņotu pieeju bērna vajadzību apmierināšanai:

- Multidisciplināra pieeja - pakalpojumu koordinators sadarbojas ar speciālistiem no dažādām jomām (sociālā darba, izglītības, veselības aprūpes), lai nodrošinātu visaptverošu risinājumu bērna vajadzībām;
- Elastīga pieeja - plāni un risinājumi tiek pielāgoti, balstoties uz situācijas attīstību un bērna vajadzību izmaiņām;
- Koordinēts atbalsts - pakalpojumu koordinators strādā ciešā mijiedarbībā ar citiem speciālistiem, nodrošinot, ka visi pakalpojumi ir saskaņoti un netiek dublēti.

Gadījuma vadītājs

Sadarbības modeļi ir tādi paši kā pakalpojumu koordinatoram. Katrs speciālists, kurš tiek iesaistīts atbalsta komandā, sniedz informāciju, kas ir viņu rīcībā par ģimeni un bērnu. Gadījuma vadītāja

pienākums ir noskaidrot no speciālistiem dažādus jautājumus, palīdzēt noteikt katra iesaistītā speciālista lomu un atbildību turpmākajā sadarbībā, piemēram:

- Kāda ir speciālista loma?
- Kāds ir speciālista darba mērķis ar gadījumu?
- Cik bieži speciālists satiek bērnu?
- Cik ilgi speciālists ir iesaistīts šī gadījuma risināšanā?
- Kādu ieguldījumu atbalsta komanda varētu gūt no speciālista līdzdalības?
- Kāds ir vecāku sadarbības process ar speciālistu (vai vecāki tiek regulāri informēti par darba gaitu)?
- Cik ilga ir plānota speciālista iesaiste?

Sadarbības formas ir dažādas, dažreiz informācijas apmaiņa notiek rakstiskā formātā (ziņojumi, vēstules, nosūtījumi utt.), bieži sadarbība ir mutiska – tiek organizētas dažādas sadarbības sanāksmes. Parasti starp dažādiem partneriem tiek sniegta tikai nepieciešamā informācija. Sanāksmju biežums ir atkarīgs no katra gadījuma. Katru nedēļu ir iknedēļas sanāksmes, lai izskatītu jaunos nosūtījumus pie gadījuma vadītāja un nodotu lietas tālākajam darbam jau konkrētam speciālistam. Starpdisciplinārās komandas sanāksmes notiek vismaz divas reizes mēnesī, bet atsevišķos gadījumos sanāksmes var tikt organizētas biežāk, ņemot vērā katra gadījuma specifiku un vajadzības.

Personīgais padomdevējs

Personīgais padomdevējs var sadarboties ar skolām, bērnu aizsardzības dienestiem un citām iestādēm, lai nodrošinātu visaptverošu atbalstu bērnam. Personīgais padomdevējs piedalās kopīgā plānošanā ar citiem speciālistiem, izstrādājot individuālo atbalsta plānu bērnam. Piemēram, var būt sadarbība ar izglītības iestādēm, kur tiek strādāts kopā ar skolotājiem, lai nepieciešamības gadījumā izstrādātu bērnam individuālus mācību plānus un nodrošinātu nepieciešamo atbalstu mācību procesā. Ar veselības aprūpes speciālistiem personīgais padomdevējs sadarbojas, lai nodrošinātu bērna garīgās veselības aprūpi un atbalstītu bērnu saņemt/ apmeklēt nepieciešamos terapijas pakalpojumus. Katrs sadarbības modelis un iesaistīto speciālistu lomas var būt atšķirīgas, pielāgojoties bērna situācijai.

4.1.3. Sadarbības dokumentēšana

Pakalpojumu koordinators

Informācija, kas tiek iegūta sadarbībā ar speciālistiem tiek dokumentēta un ievietota lietā, tie ir konsultāciju apraksti, speciālistu tikšanās protokoli, lietā tiek ievietots arī izstrādātais individuālā atbalsta plāns ģimenei, kurš ir saskaņots ar iesaistītajiem speciālistiem.¹⁰⁵

Gadījuma vadītājs

Sadarbība ar iesaistītajiem speciālistiem tiek dokumentēta un visa informācija par sadarbību ir pieejama digitālā formātā (tajā skaitā arī dokumentācija, kas attiecas uz ģimeni un bērnu):

- Individuālā atbalsta plāns;
- Bērna vajadzību novērtēšana;
- Sadarbības ar speciālistiem sarunu/tikšanās protokoli.

Atbalsta komandai pēc iespējas ātrāk ir jāsastāda bērnam individuālā atbalsta plāns, kurā ir iekļauti bērnam nepieciešamie pakalpojumi. Atbalsta plāns tiek izstrādāts individuāli katram gadījumam. Atbalsta plānā norāda šādu informāciju:

1. Bērna vajadzību novērtēšana un/vai analīze;
2. Pakalpojuma mērķis;
3. Katra pakalpojuma sniedzēja un citu iesaistīto personu loma;
4. Apraksts, kā tiks novērtēts, vai ir sasniegts atbalsta plāna mērķis;
5. Atbalsta plāna termiņš.

Bērna vajadzību novērtēšanas un/vai analīzes ietvaros tiek apkopota informācija par dažādām jomām, piemēram, bērna ikdienu (piemēram, miegs, uzturs, veselība), ģimeni (piemēram, ģimenes stiprās puses un vajadzības, attiecības, vecāku/brāļu un māsu slimības), apzinātas bērna sociālās prasmes, saziņa (piemēram, valodas attīstība), noskaidrots, kāda ir skolas vide, kā tiek pavadīts brīvais laiks, kāda ir bērna veselības aprūpe u.c. jautājumi.

Katrs gadījums tiek vērtēts individuāli, var būt situācijas, kur novērtēšana ir veikta jau iepriekš vai to ir veicis cits sadarbības partneris, tad nav nepieciešams pilnīgs situācijas novērtējums, tiek veikta

¹⁰⁵ Forms for professionals. Pieejams: <https://island.is/s/bofs/eydubloed-vegna-farsaeldar> (skatīts 20.02.2025.)

novērtēšana tikai par to, kas ir mainījies kopš pēdējās novērtēšanas. Ja iepriekš nav pieejama informācija, tad speciālistiem ir jāveic novērtējums.

Izstrādājot atbalsta plānu ir svarīgas vecāku un bērna gaidas attiecībā uz atbalsta komandu un plānoto pakalpojumu piesaisti. Tas sniedz labāku ieskatu par to, kur vecāki un bērns atrodas darba sākumpunktā.

Paralēli atbalsta komanda savstarpēji diskutē par darba mērķi ar ģimeni, pauž savu redzējumu par izvirzāmajiem mērķiem un sasniedzamo rezultātu. Diskusijas rezultātā tiek noteikti prioritārie mērķi, izmantojot SMART metodi. Svarīgi, lai mērķi būtu skaidri un izmērāmi, lai varētu novērtēt sasniegto rezultātu.

Lietas materiālos tiek fiksēts gadījuma vadītāja vai citu speciālistu paveiktais, piezīmes no atbalsta komandas sanāksmēm, telefona zvaniem utt. Lietas materiālos tiek ievietoti arī atbalsta plāni, parakstu lapas utt.

Personīgais padomdevējs

Sadarbības laikā ar speciālistiem, kuri iesaistīti atbalsta sniegšanā bērnam, tiek veikts bērna vajadzību novērtējums. Tas visbiežāk notiek sadarbībā ar bērna izglītības iestādes skolotājiem, veselības aprūpes speciālistiem un citiem profesionāļiem, atbilstoši bērna individuālajai situācijai. Pamatojoties uz novērtējumu, personīgais padomdevējs izstrādā individuālu atbalsta plānu bērnam, kas var ietvert emocionālo, sociālo un izglītojošo atbalstu. Plāns tiek pielāgots bērna vecumam, attīstības līmenim un konkrētajām vajadzībām. Papildus, katru mēnesi personīgais padomdevējs iesniedz darba atskaiti par paveikto darbu, kurā īsi apraksta kādas aktivitātes veiktas kopā ar bērnu, aprēķināts pavadītais laiks kopā, aprakstīts, vai ir novērotas kādas izmaiņas bērna uzvedībā, garastāvoklī.¹⁰⁶

4.1.4. Sadarbības rezultātu izvērtēšana

Pakalpojumu koordinators

Nav tieši noteikts sadarbības rezultātu izvērtēšanas mehānisms, jo primārajā līmenī uzsvars tiek likts uz konsultatīvu un sadarbībā balstītu pieeju, kurā pakalpojumu koordinators nodrošina

¹⁰⁶Fræðsla og upplýsingar fyrir starfsmenn stuðningsþjónustu fjölskyldusviðs Suðurnesjabæjar Liðveitandi, persónulegur ráðgjafi, tilsjónaraðili og aðrir stuðningsaðilar Pieejams: <https://www.sudurnesjabær.is/static/files/eydublod/velferd/fraedsla-og-upplýsingar-fyrir-starfsmenn.pdf> (skatīts 21.02.2025.)

informāciju, organizē pakalpojumus un veicina komunikāciju ar ģimeni, lai nodrošinātu bērna labklājību.

Gadījuma vadītājs

Šobrīd nav izstrādāts formāls sadarbības rezultātu izvērtēšanas veids. Islandē joprojām tiek pilnveidota sadarbības rezultātu izvērtēšanas sistēma, tiek izstrādāti protokoli darba sadarbības ar speciālistiem atspoguļošanai, pamatojoties uz Labbūtības likumu. Vērtējot dažādu iestāžu darbu, var secināt, ka iestādes atšķirīgi īsteno jaunos tiesību aktus, kā rezultātā ir grūtības izvērtēt dažādu speciālistu savstarpējo sadarbību. No otras puses, ir pastiprinājusies sadarbības partneru vēlme sadarboties bērnu interesēs.

Personīgais padomdevējs

Sadarbības izvērtēšana un sasniegto rezultātu novērtēšana notiek regulāri un pēc nepieciešamības ar darbā ar bērnu iesaistītajiem speciālistiem. Parasti personīgā padomdevēja atbalsts tiek nodrošināts 16 - 20 stundas mēnesī, un pakalpojuma sniegšanas ilgums var būt 6 -10 mēneši, kas ļauj speciālistiem (gadījuma vadītājam, citiem iesaistītajiem speciālistiem) regulāri uzraudzīt un pielāgot sniegto atbalstu, kā arī izvērtēt tā progresu.

4.1.5. Praksē pielietotās metodes un instrumenti

Pakalpojumu koordinators

Islandē pakalpojumu koordinatori, strādājot sadarbībā ar citiem speciālistiem, ir jāizmanto dažādas metodes, lai nodrošinātu efektīvu un vienotu atbalstu ģimenēm. Dažas no biežāk izmantotajām metodēm ietver:

- **Komandas darbs un multidisciplinārā pieeja** - pakalpojumu koordinatori bieži sadarbojas ar dažādiem speciālistiem, piemēram, psihologiem, sociālajiem darbiniekiem, ārstiem, skolotājiem un citiem profesionāļiem, lai nodrošinātu holistisku pieeju klienta vajadzību apmierināšanai. Regulāras sanāksmes un komandas diskusijas palīdz sasniegt vienotu redzējumu un risinājumus.
- **Informācijas apmaiņa** - nodrošina efektīvu un konfidenciālu informācijas apmaiņu starp speciālistiem, lai varētu sniegt ģimenēm nepieciešamo atbalstu.
- **Uz ģimeni centrēta pieeja** - pakalpojumu koordinatori ir jānodrošina, ka visi iesaistītie speciālisti koncentrējas uz klienta vajadzībām, iesaistot viņu plānošanas un lēmumu pieņemšanas procesos, lai panāktu vislabākos rezultātus.

Gadījuma vadītājs

Gadījumu vadītājam jāizveido atbalsta komanda, kurā ietilpst pakalpojumu sniedzēji, kas sniedz pakalpojumus bērnam. Ja nepieciešams, atbalsta komandā var tikt aicināti arī tie, kas bērnam sniedz citus pakalpojumus, piemēram, logopēda, psihologa vai cita speciālista konsultāciju. Svarīgi, lai informācija par speciālistu, kurš sniedz citus pakalpojumus, atbilstoši bērna vajadzībām, darbu būtu nodota atbalsta komandai. Tas nodrošina, ka visi, kas sadarbojas ar bērnu, darbojas vienoti un vecāki un bērns saņem vienotu informāciju no visiem iesaistītajiem speciālistiem. Informācijas apmaiņa ar citu pakalpojumu sniedzēju speciālistiem var notikt šādos veidos:

- informācijas nodošana rakstiska kopsavilkuma veidā;
- vecāki paši nodod cita pakalpojuma sniedzēja speciālista sniegto informāciju atbalsta komandai;
- cita pakalpojuma sniedzēja speciālists mutiski nodod informāciju gadījuma vadītājam.

Atbalsta komandas darbs ir strukturēts un mērķtiecīgs:

- Pirms katras komandas tikšanās gadījuma vadītājs atgādina par pēdējās tikšanās laikā pieņemtajiem lēmumiem. Tiek izrunāts, kādi lēmumi ir tikuši pieņemti starp tikšanās reizēm un kā tas ir ietekmējis atbalsta komandas progresu un darbu.
- Gadījuma vadītājs nosaka sanāksmes darba kārtību, ieplānojot laiku jautājumiem, kurus atbalsta komandas dalībnieki papildus vēlas apspriest.
- Ir svarīgi vienoties par izskatāmajiem jautājumiem sanāksmes sākumā, lai plānotu, cik daudz laika var veltīt katram jautājumam un vienoties par prioritārajiem jautājumiem, ja to ir daudz.
- Katra tikšanās tiek protokolēta un tiek noteikta katra tikšanās dalībnieka veicamie uzdevumi.
- Tiek vērtēts sadarbības progress un sasniegtie rezultāti, izmantojot SMART metodi. Sasniegtie mērķi tiek vērtēti skalā no 1-10, kur 1-3 = nav sasniegts, 4-7 = daļēji sasniegts un 8-10 = sasniegts.¹⁰⁷
- Tiek aprakstīts saturīgs, īss un kodolīgs sanāksmes protokols, norādīti pieņemtie lēmumi, to īstenošanas plāns un atbildīgie, noteikts laika grafiks.

¹⁰⁷ Instructions for the integration of services in the interest of children's prosperity. Success Support Plan. Pieejams: https://assets.ctfassets.net/8k0h54kbe6bj/50ecEbc1YfW2sCM2ZkTMWG/adf70197261e61841da3df7edf086e66/Fylgiskjal_-_Stu_ningsa_tlun_fars_ldar_002_.pdf (skatīts 18.03.2025.)

Sadarbības metodes parasti ir sanāksmes, kurās tiek izvērtēts bērna progress. Šo sanāksmju laikā tiek pārrunāti bērna situācijas aspekti, noteiktas prioritātes un saskaņoti turpmākie soļi attiecībā uz katra speciālista lomu darbā ar bērnu.

4.2. Somijas speciālistu sadarbība

4.2.1. Sadarbības partneri - speciālistu amatu nosaukumi, to pārstāvētās institūcijas

Sociālais konsultants

Sadarbība notiek ar vietējiem sadarbības partneriem, piemēram, ārstniecības iestādēm (medicīnas personālu), pirmsskolas izglītības iestādēm (audzinātāji), skolām (skolotājiem, klases audzinātāju), ģimeņu centriem (psihologu) un sociālo dienestu ģimenes sociālo darbinieku, tādējādi integrējot sociālā konsultanta darbu klienta kopējā atbalsta sistēmā.

Profesionāla atbalsta persona

Sadarbība galvenokārt notiek ar sociālo darbinieku, kurš ir piešķīris profesionālo atbalsta personas pakalpojumu. Tāpat sadarbība var tikt veidota ar institūcijām, kas ir aktuālas bērna individuālajā gadījumā, piemēram, izglītības iestādi. Sadarbība notiek ar izglītības iestādes darbiniekiem, piemēram, skolotājiem, lai atbalstītu bērna mācību procesu. Tāpat var sadarboties ar veselības aprūpes speciālistiem - ārstiem, psihologiem u.c., nevalstiskām organizācijām, policiju, vietējiem dienas centriem u.c. iestādēm.

4.2.2. Sadarbības modeļi un speciālistu lomas

Sociālais konsultants

Sociālā konsultanta un sociālā darbinieka sadarbības ietvaros tiek veidotas multidisciplināras komandas, lai nodrošinātu integrētu pieeju ģimenes problēmu risināšanai. Līdzīgs modelis tiek veidots arī ar citiem sadarbības partneriem (piemēram, izglītības iestādēm, psihologiem u.c. speciālistiem), organizējot kopīgas tikšanās, kurās katra ģimenes situācijā iesaistītā speciālista uzdevumi tiek precīzi definēti, lai novērstu to pārklāšanos.

Profesionāla atbalsta persona

Somijā profesionāla atbalsta persona bieži strādā ciešā sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem un citiem speciālistiem, lai nodrošinātu visaptverošu atbalstu bērnam. Profesionāla atbalsta persona sadarbojas ar sociālo darbinieku, lai izveidotu un īstenotu bērna individuālo atbalsta plānu. Sociālais darbinieks veic situācijas novērtējumu un plāno nepieciešamos atbalsta pasākumus, savukārt, profesionāla atbalsta persona tos praktiski īsteno ikdienā. Lai nodrošinātu kvalitatīvu un konsekventu atbalstu, profesionālā atbalsta persona regulāri informē sociālo darbinieku par bērna progresu, problēmām un izmaiņām. Tas palīdz savlaicīgi pielāgot atbalsta stratēģijas un rīcības plānu. Ja notiek kāda krīzes situācija, profesionālā atbalsta persona un sociālais darbinieks sadarbojas, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu un koordinētu citu speciālistu iesaisti.

4.2.3. Sadarbības rezultātu izvērtēšana

Sociālais konsultants

Darbs tiek izvērtēts darba gaitā kopā ar speciālistiem, kuri ģimeni nosūtījuši pie sociālā konsultanta. Tiek izskatīti vecāku resursi, analizētas bērna un vecāku attiecības un to mijiedarbība. Darba perioda beigās tiek izvērtēts:

- Kā noritējis darbs, kādas izmaiņas notikušas?
- Pozitīvās pārmaiņas un ģimenes resursi.
- Nepieciešamība turpināt darbu, piesaistot citus atbalsta pasākumus.

Profesionāla atbalsta persona

Sadarbības rezultātu izvērtēšana notiek ik pēc 3 mēnešiem kopā ar sociālo darbinieku, bērnu un viņa ģimeni. Ja sadarbības rezultātu izvērtēšanas procesā ir būtiski piesaistīt vēl citus speciālistus, tas tiek darīts. Kopā ar speciālistiem tiek pārrunāts sasniegtais rezultāts, vai bērna situācija ir uzlabojusies. Bērna sociālais darbinieks, balstoties uz profesionālas atbalsta personas sniegto informāciju, var pieņemt lēmumu par profesionālās atbalsta personas pakalpojuma apjoma palielināšanu, t.i. papildus stundu piešķiršanu darbam ar bērnu.

4.2.4. Sadarbības dokumentēšana

Sociālais konsultants

Sadarbība ar iesaistītajiem speciālistiem tiek dokumentēta atbilstoši prasībām – tie visbiežāk ir speciālistu tikšanās protokoli.

Profesionāla atbalsta persona

Profesionālajai atbalsta personai ir pienākums sagatavot darba plānu, tikšanās, saziņu, mēneša kopsavilkumus, gala kopsavilkumu, kā arī, ja nepieciešams, sagatavot atsevišķas izziņas vai atskaides par veikto darbu. Visas tikšanās un sarunas ar bērnu vai citiem speciālistiem, kā arī darbības, kas saistītas ar bērna lietu, ikdienā tiek reģistrētas uzskaitē. Visa informācija tiek apstrādāta, ievērojot konfidencialitāti.

Bērnam ir tiesības pieprasīt un saņemt piekļuvi dokumentiem, kas attiecas uz viņu, par sadarbību ar profesionālu atbalsta personu. Gadījumā, ja bērns pieprasa savus dokumentus, tie ir jānodod bērna atbildīgajam sociālajam darbiniekam, kurš pēc tam nodrošina dokumentu izskatīšanu kopā ar bērnu vai viņa ģimeni.¹⁰⁸

4.2.5. Praksē pielietotās metodes un instrumenti

Sociālais konsultants

Sadarbības ietvaros tiek veidota multidisciplināra komanda, kurā iesaistīti ģimenes lietā piesaistītie speciālisti. Tās ir regulāri organizētas tikšanās, lai apspriestu sadarbības progresu un vienotos par turpmākajiem risinājumiem un rīcības plānu.

Profesionāla atbalsta persona

Sadarbības laikā var tikt izveidota multidisciplināra komanda, kas apvieno dažādu jomu speciālistus, atbilstoši bērna konkrētajai situācijai. Speciālisti regulāri tiek sanāksmēs, lai apspriestu konkrētus gadījumus un pieņemtu lēmumus par turpmāko rīcību. Šajās konsultācijās tiek ņemts vērā dažādu ekspertu viedoklis, kas palīdz rast vispiemērotākos risinājumus. Liela loma ir supervīzijām, kur speciālisti var pārrunāt savus darba izaicinājumus un dalīties pieredzē. Tas palīdz novērst izdegšanas sindromu un uzlabo darba kvalitāti, ļaujot attīstīt jaunas sadarbības un atbalsta metodes.

¹⁰⁸Rokasgrāmata par profesionālās atbalsta personas pakalpojuma sniegšanu "Ammatillisen tukihenkilötyön palvelukuvaus".

4.3. ASV speciālistu sadarbība

4.3.1. Sadarbības partneri - speciālistu amatu nosaukumi, to pārstāvētās institūcijas

Skolu sociālais darbinieks

Galvenie sadarbības partneri:

- Skolēna vispārējās izglītības skolotājs (ja skolēns apmeklē skolu);
- Skolēna speciālās izglītības skolotājs vai, ja nepieciešams, vismaz viens skolēna speciālās izglītības nodrošinātājs (ja tāds piesaistīts);
- Skolas administrācijas pārstāvis, kurš pārzina skolai pieejamos resursus;
- Skolas atbalsta personāls (piemēram, psihologs, sociālais darbinieks, karjeras konsultants, bērnu/jauniešu konsultants (padomdevējs), logopēds, psihiatrs, ergoterapeits u.c.).

Skolu sociālais darbinieks pamatā sadarbojas ar minētajiem speciālistiem, kas nodarbināti tajā pašā izglītības iestādē, tomēr var būt gadījumi, kad viņš veido sadarbību arī ar dažādām institūcijām ārpus skolas, piemēram, ārstniecības iestādes, pašvaldību sociālie dienesti, privātās un nevalstiskās organizācijas.

Atkarību konsultants

Intervences procesā atkarību konsultanti regulāri sadarbojas ar citiem speciālistiem, kas pamatā tiek iesaistīti jau no intervences plāna izstrādes brīža:

- psihologi;
- psihiatri;
- sociālie darbinieki;
- ģimenes ārsti;
- māšas.

Visā intervences laikā gan atkarību konsultants, gan viņa sadarbības partneri izmanto Ārstēšanas uzlabošanas protokolu (angl. *Treatment Improvement Protocol (TIP)*), kas faktiski ir vadlīnijas un labās prakses apkopojums atkarību ārstēšanas procesā.¹⁰⁹

Bērns vai jauniešs ar atkarību problēmām visbiežāk sastopas ar papildu dažādu sociālo problēmu kopumu, piemēram, vardarbība, izkrišana no formālās izglītības sistēmas, bezdarbs (jauniešu gadījumā), iesaiste noziedzīgos darījumos u.c., tāpēc atkarību konsultants nereti sadarbojas arī ar tādām institūcijām kā, piemēram, izglītības iestādes, t.sk., profesionālās izglītības iestādes,

¹⁰⁹Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US); 2020. Substance Use Disorder Treatment and Family Therapy. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK571084/>

nodarbinātības dienesti, t.sk., karjeras konsultanti, tiesībsargājošās iestādes, rehabilitācijas iestādes, veselības aprūpes iestādes, t.sk., slimnīcas, pakalpojumu sniedzēji vardarbībā cietušām personām, t.sk., krīzes centri, bērnu labklājības centri, bērnu aprūpes pakalpojumu sniedzēji, garīgās veselības aģentūras, patversmes, ģimenes pakalpojumu sniedzēji, alternatīvās izglītības programmu pakalpojumu sniedzēji, reliģiskas organizācijas, sociālo pakalpojumu sniedzēji, HIV/AIDS programmu īstenotāji, personu ar invaliditāti pakalpojumu sniedzēji, neatkarīgās dzīves centri u.c.¹¹⁰

4.3.2. Sadarbības modeļi un speciālistu lomas

Skolu sociālais darbinieks

Skolas speciālās plānošanas komandas speciālisti sadarbojas saskaņā ar izstrādāto Uzvedības intervences plānu, kas tika sīkāk raksturots šīs nodaļas 1.3.apakšnodaļā. Saskaņā ar plānu, skolā tiek izstrādāts katram bērnam pieejamo pakalpojumu grafiks, kas tiek saskaņots ar bērna mācību stundu sarakstu. Piemēram, skolas sociālā darbinieka konsultācijas bērns saņem skolas dienas garākajā starpbrīdī, logopēda un psihologa konsultācijas atsevišķu stundu laikā (piemēram, mūzika, sports u.tml.). Tādās stundās, kā, piemēram, angļu valoda, lasīšana, rakstīšana, matemātika, bērni nesaņem specializētos pakalpojumus. Tādējādi katrs no iepriekš minētajiem skolas speciālās plānošanas komandas speciālistiem sniedz savus pakalpojumus individuāli atšķirīgos laikos, bet kopīgi tiekas uz konkrētā bērna sākotnējo novērtēšanu un pastāvīgo progresu un rezultātu izvērtēšanu, ne retāk kā vienu reizi gadā.

Atkarību konsultants

Darbā ar jauniešiem ar atkarību problēmām gadījuma vadītāji var atšķirties no tā, kāda veida pakalpojumus klients saņem: ja pakalpojumi tiek saņemti rehabilitācijas vai ārstniecības iestādē, tad gadījuma vadītājs var būt ārstējošais ārsts, ja pakalpojumi pamatā ir sociālās korekcijas iestādē, tad gadījuma vadītājs, iespējams, būs korekcijas iestādes pārstāvis.

Ja pakalpojumi ir kopienā, tad gadījuma vadītājs var būt sociālais darbinieks vai atkarību konsultants.

¹¹⁰ Treatment Improvement Protocol (TIP) Series, No. 38., Center for Substance Abuse Treatment. Rockville (MD): Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US); 2000. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK64299/>

Sociālais darbinieks būs gadījuma vadītājs pārsvarā tajos gadījumos, kad klientam ar atkarību problēmām paralēli vērojamas arī kompleksas sociālas problēmas, piemēram, nav vecāku vai citu likumisko pārstāvju, nav mājokļa, neapmeklē skolu, ir bijusi saskare ar tiesībsargājošām institūcijām, pietrūkst ēdiens, apģērbs u.c.

Savukārt, atkarību konsultants būs gadījuma vadītājs gadījumos, kad tiek likts uzsvars uz atkarības ārstēšanas plānu un ar to saistītajiem atbalsta pasākumiem.

Gadījuma vadītājs nodrošina starpprofesionālās komandas vadību un viņa funkcijās ietilpst koordinēt komandas kopīgu iesaisti klienta ar atkarību problēmām sākotnējā novērtēšanā, intervences plāna izstrādē un progresu uzraudzībā.

Gadījumu vadītājs ir galvenais atbildīgais par visu starpprofesionālās komandas darbu, viņš ir galvenā kontaktpersona, kas runās ar klientu par viņa progresu un ar speciālistiem par klienta progresu. Viņš ir kā kontaktpersona starp veselības un sociālo pakalpojumu sistēmām. Gadījuma vadītājam ir pienākumi ne tikai pret saviem klientiem, bet arī pret starpprofesionālās komandas dalībniekiem, ar kuriem viņš sadarbojas. Proti, gadījuma vadītājam ir jāiepazīstas ar starpprofesionālās komandas darbā iesaistīto speciālistu darbību detalizēti un jāmobilizē nepieciešamie resursi, kas prasa spēju vienoties par formālām sistēmām, neformāli vadīt pārrunas starp pakalpojumu sniedzējiem un konsekventi veidot neformālus sadarbības tīklus.¹¹¹

4.3.3. Sadarbības rezultātu izvērtēšana

Skolu sociālais darbinieks

Individualizētās Izglītības programmas rezultāti tiek izvērtēti ne retāk kā 1 reizi gadā, kad tiek izvērtēts bērna progress kopā arī ar citiem gada laikā saņemtajiem atbalsta pasākumiem. Izvērtējuma rezultāti tiek apspriesti speciālās plānošanas komandas sanāksmēs, kurās piedalās visi iesaistītie speciālisti un uz kurām tiek aicināti arī bērna vecāki.

Atkarību konsultants

Par starpprofesionālu komandas rezultātu izvērtēšanas organizēšanu atbildīgs ir gadījuma vadītājs. Starpprofesionālu komandas darba rezultātu izvērtējuma mērķis ir izvērtēt, vai klientam ar atkarību problēmām nepieciešami vēl papildus resursi, atbalsts un pakalpojumi, uz kā pamata sīkāk tiek

¹¹¹ Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

izvērtēti tādi aspekti, kā – vai visiem iesaistītajiem speciālistiem ir nepieciešamais prasmju līmenis; vai iesaistītie speciālisti var apmierināt visas identificētās klienta veselības un sociālās vajadzības; vai ir izvērtēti visi riski un veikti to mazināšanas pasākumi, kā rezultātā arī – vai nepieciešamas izmaiņas intervences plānā. Starpprofesionāļu komandas tikšanās reižu biežums tiek noteikts katram gadījumam individuāli, ko ietekmē klienta problēmu kompleksums un fāze, kurā tajā brīdī klients atrodas savas atkarības ārstēšanas vai rehabilitācijas procesā.¹¹²

4.3.4. Sadarbības dokumentēšana

Skolu sociālais darbinieks

Katrs speciālās plānošanas komandas loceklis veic īstenoto atbalsta pasākumu izvērtēšanu un fiksē savu izvērtējumu progresā ziņojumos (angl. *progress report*)¹¹³, kas tiek nosūtīti bērna vecākiem, un tiek pārrunāti kopējā komandas sanāksmē.

Atkarību konsultants

Sadarbība tiek dokumentēta intervences plānā, par sadarbības dokumentēšanu primāri ir atbildīgs gadījuma vadītājs.

4.3.5. Praksē pielietotās metodes un instrumenti

Skolu sociālais darbinieks

Sadarbības metodes parasti ir sanāksmes, kurās tiek izvērtēts bērna ar uzvedības problēmām progress. Starpprofesionāļu sanāksmes vada skolas administrācijas pārstāvis, kas ir atbildīgs par komandas koordinēšanu, sarunu vadītāja funkcijas uzņemšanos, komandas dalībnieku konsultēšanu, konfliktu risināšanu, progresā atspoguļošanu, komandas reprezentēšanu uz āru, komandas interešu pārstāvēšanu.

Atkarību speciālists

Starpprofesionāļu komandas metodes atšķirsies atkarībā no klienta ar atkarības problēmām vajadzību specifikas. Dažas metodes vērstas uz sociālo pakalpojumu sniegšanu, citas - uz pakalpojumu sniegšanas koordinēšanu, ko veic citi pakalpojumu sniedzēji. Dažas metodes nodrošina abus.

¹¹² Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

¹¹³ Sociālā darbinieka progresā ziņojuma piemērs: Monroe County Intermediate School District, Michigan, 2018. Pieejams: https://www.monroeisd.us/downloads/medicaid/ssw_exemplary_examples_aug_2018.pdf

Starpprofesionāļu komandas darba pamatā var būt vienotas pieejas. Piemēram, uz stiprajām pusēm balstītā pieeja koncentrējas uz resursu iegūšanu un palīdz klientiem ar atkarības problēmām saskatīt pašiem savus resursus atkarību ārstēšanas procesā. Savukārt, piemēram, visaptverošā kopienas ārstēšanas pieeja nodrošina daudzpusīgu pakalpojumu un atbalsta tīklu, piemēram, medikamentoza ārstēšana, prasmju attīstība, resursu piesaiste u.c. Atšķirīgo pieeju izmantošana atšķirsies no tā, kādā iestādē tiks nodrošināta gadījuma vadība.¹¹⁴

¹¹⁴ Polites A., Sewick B., Florin J., Trytek J. (2024.) Addictions Counseling Essentials. Pieejams: <https://cod.pressbooks.pub/addictionscounseling/>

SECINĀJUMI

Kopumā var secināt, ka šobrīd izveidotā BAS amata pienākumus un uzdevumus, ir grūti tieši salīdzināt ar līdzīgiem speciālistiem izpētajās ārvalstīs, jo šajās valstīs nav speciālisti, kas precīzi atbilstu šobrīd Latvijā izveidotā BAS amata mērķim.

Lai gan izpētē minētie speciālisti veic vairākus BAS līdzīgus pienākumus, piemēram, vajadzību izvērtēšanu, atbalsta sniegšanu, viņu pieejas un atbildība atšķiras, jo ir cieši saistīta ar konkrētās valsts normatīvo regulējumu, sociālās politikas mērķiem un izveidoto atbalsta sistēmu. Latvijā, kur sociālās palīdzības sistēma atšķiras pēc mēroga un pieejamiem pakalpojumiem, BAS amata izveide, pārņemot ārvalstu speciālistu praksi, nesniegs līdzvērtīgu efektivitāti un rezultātus. Tāpēc ir nepieciešams ne tikai pielāgot ārvalstu izpētē identificēto speciālistu pienākumus BAS Latvijas apstākļiem, bet arī veikt plašākas izmaiņas sociālās sistēmas struktūrā, pakalpojumu pieejamībā un resursu nodrošinājumā, lai šādas pieejas darbotos pilnvērtīgi un sniegtu maksimālu labumu bērniem un ģimenēm.

Tomēr izpētes rezultātā secināts, ka:

- Darbā ar bērniem ar uzvedības un atkarību problēmām būtiska loma ir ne tikai speciālistu kvalifikācijai, bet arī pieredzei. Piemēram, ASV, papildus šo speciālistu kvalifikācijas prasībām, pirms pastāvīga darba sākšanas ar bērnu, nereti ir nepieciešama arī noteikta apjoma prakse darbā ar bērnu supervizora vadībā, kā arī nepieciešams sertifikāts par tiesībām praktizēt specialitātē. Tādējādi redzama attiecīgās valsts prioritāte, ka ar bērniem var strādāt tikai augsti kvalificēti speciālisti, kuriem ir iepriekšēja pieredze.
- Visās izpētajās ārvalstīs tiek īpaši uzsvērti speciālistu nepieciešamība regulāri pilnveidot profesionālās kompetences, apgūt jaunas metodes un piedalīties tālākizglītības programmās, lai strādātu ar bērniem un ģimenēm.
- Speciālistu darbība balstās uz augsti attīstītām komunikācijas prasmēm, spēju strādāt multidisciplinārās komandās un padziļinātām zināšanām par bērnu aizsardzības jautājumiem.
- Analizētajās ārvalstīs galvenais sadarbības princips ir multidisciplināro komandu darbība, nodrošinot integrētu un daudzpusīgu pieeju bērnu vajadzību risināšanai.
- Visās pētītajās valstīs tiek nodrošināta bērna situācijas izvērtēšana, kā arī sadarbības uzsākšana un pārtraukšana, balstoties uz skaidri dokumentētiem individuāliem atbalsta plāniem un regulāru progresu uzraudzību. Speciālisti regulāri veic sanāksmju protokolēšanu, progresu

izvērtēšanu un gala rezultātu analīzi. Dokumentācija ne tikai veicina pārskatāmību, bet arī kalpo kā pamats lēmumu pieņemšanai un atbalsta plānu pielāgošanai.

- Bērna situācijas uzlabošanā visās izpētītajās ārstnieciskās nozīmes tiek piešķirta ģimenes un bērna līdzdalībai un aktīvai iesaistei atbalsta plānošanas un izvērtēšanas procesos.
- Liela nozīme sākotnējā izvērtēšanā ir bērna ar uzvedības problēmām spēju izvērtējumam, tai skaitā, analizējot, gan bērna iespējas, gan pastāvošos riskus uzvedībā, gan arī to, cik lielā mērā bērna dažādās uzvedības pazīmes atbilst vispārpieņemtām normām, attiecīgajam vecumam, kā arī identificējot iespējamās novirzes, kur nepieciešams individuāls atbalsts. Savukārt bērna ar atkarību problēmām sākotnējā izvērtēšanā būtiski ir pētīt bērna pagātnes un pašreizējās atkarību izraisošās vielas lietošanas / atkarību izraisošo darbību ieradumus, bērna pašreizējo fizisko labsajūtu un veselības vēsturi, t.sk. garīgās veselības problēmas, bērna domāšanas modeļus, emocijas un uzvedību, gatavību un interesi mainīt uzvedību attiecībā uz atkarības vielu lietošanu vai atkarību izraisošo darbību pārtraukšanu, kā arī aicināt bērnu pašu kopā ar speciālistu un ģimeni (ja attiecināms) analizēt, kā vielu lietošana vai atkarību izraisošās darbības ir radījušas problēmas pagātnē un kādas problēmas vai bažas var rasties nākotnē, kā bērns pats redz savu atveseļošanos no atkarības, koncentrējoties uz vides novērtējumu, kas varētu ietekmēt šo atveseļošanās procesu.
- Ārstnieciskās, piemēram, ASV, darbā ar bērniem ar uzvedības problēmām, tiek uzsvērtā savlaicīga atbalsta nozīme uzvedības problēmu efektīvā risināšanā – uzvedības problēmas visefektīvāk var atrisināt, ja bērnam tiek nodrošināts pēc iespējas agrīnāks komplekss atbalsts. Ārstnieciskās prakse rāda, ka speciālisti veic darbu/intervenci ar bērniem ar uzvedības problēmām neatkarīgi no tā, vai bērnam ir vai nav uzstādīta medicīniska diagnoze, atšķiras tikai atbalsta pasākumi un piesaistāmo speciālistu daudzveidība sniegtā atbalsta intensitāte.
- Svarīgi veikt regulāru speciālistu sniegtā atbalsta un pakalpojumu kvalitātes novērtēšanu, lai nodrošinātu pakalpojumu un atbalsta pilnveidi. Ārstnieciskās pieredze rāda, ka regulāras atbalsta un pakalpojumu saņēmēju aptaujas, ir veids, kā saņemt atgriezenisko saiti par sniegtajiem pakalpojumiem un atbalstu, kā arī var noderēt pakalpojumu un atbalsta pilnveidošanai.
- Ārstnieciskās prakse rāda, ka ir būtiski turpināt sadarbību ar bērnu arī pēc pilngadības vecuma sasniegšanas. Šajos gadījumos speciālists savlaicīgi, piemēram, 6 mēnešus pirms pilngadības sasniegšanas, kā tas ir Islandē, veic nepieciešamās darbības, lai speciālista un bērna, kurš sasniedzis pilngadīgas personas statusu, sadarbība netiktu pārtraukta.
- Atkarību problēmu ārstēšanas gadījumā ļoti nozīmīga ir bērna vecāku un ģimenes loma, tādēļ ir būtiski, lai tiktu organizēti atbalsta pasākumi ne tikai bērnam, bet arī viņa ģimenes sistēmai.

- Lai efektīvi pielāgotu ārvalstu pieredzes labās prakses piemērus Latvijā, būtu jāstiprina atbalsta sistēma ģimenēm un bērniem, jāattīsta pakalpojumi un programmas bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām vai to attīstības riskiem, kā arī jāveicina BAS lomas nostiprināšana atbalsta sniegšanā bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām.

REKOMENDĀCIJAS

Balstoties uz iepriekš izdarītajiem secinājumiem, sniedzam šādas rekomendācijas:

- Papildus kvalifikācijas prasībām BAS, noteikt arī minimālo praktiskā darba pieredzi darbā ar ģimenēm ar bērniem vai bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām, vai to attīstības risku - vismaz 1 gads.
- Skaidri definēt mērķa grupu, ar kuru BAS veic darbu, norādot precīzu bērnu vecuma intervālu. Tas palīdzēs pielāgot atbalsta pasākumus bērnu attīstības posmam un vajadzībām, kā arī precīzāk noteikt nepieciešamās metodes un pieejas.
- Plānojot BAS pakalpojumus vai noslodzi, aicinām ņemt vērā, ka darbam ar jaunāka vecuma bērniem, kuriem ir uzvedības vai atkarību problēmas, efektivitāte ir daudz augstāka un ilgtermiņā nodrošina bērnu pastāvīgu funkcionēšanu bez regulāra atbalsta nepieciešamības.
- Plānojot BAS darba sadali reģionos, ievērot nosacījumu, ka kompleksie bērnu gadījumi tiek sadalīti vienmērīgi pa visiem attiecīgajā reģionā praktizējošiem BAS, lai mazinātu speciālistu pārslodzi un izdegšanu.
- BAS izdegšanas mazināšanai papildus paredzēt BAS iespēju regulāri saņemt supervizora atbalstu.
- Definēt maksimālo klientu skaitu, ar kādu BAS var efektīvi strādāt. Tas nodrošinās, ka katram bērnam tiek pievērsta pietiekama uzmanība un atbalsts, saglabājot augstu darba kvalitāti un profesionālo sniegumu. Balstoties uz ārvalstu pieredzi, maksimālais rekomendējamais bērnu skaits vienam speciālistam, kurš strādā ar bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām, būtu līdz 15 bērniem.
- Noteikt skaidras BAS amata kompetences robežas, lai precizētu, kuri jautājumi un situācijas ietilpst BAS atbildības un darbības lokā. Tas nodrošinās profesionālo fokusu un novērsīs iespējamo funkciju pārklāšanos vai konfliktus ar citiem speciālistiem un institūcijām.
- Starpinstitucionālās vai starpprofesionālās sadarbības ietvaros starp institūcijām, kuras sniedz pakalpojumus vai strādā ar bērniem ar uzvedības vai atkarību problēmām, vai to attīstības risku, ir būtiski precīzi noteikt un diferencēt katra komandā iesaistītā speciālista pienākumus un atbildības jomas. Šāda pieeja palīdzētu mazināt iespējamās pienākumu pārklāšanās riskus un veicinātu skaidrību komandas darba organizācijā, nodrošinot efektīvu un koordinētu sadarbību starp iesaistītajām pusēm.
- Veicināt starpinstitucionālo sadarbību, lai nodrošinātu vienotu pieeju bērna labklājības veicināšanai. Tas ietver efektīvu informācijas apmaiņu un koordināciju starp izglītības,

sociālās aprūpes, veselības un citām atbildīgajām institūcijām, veidojot visaptverošu un integrētu atbalsta sistēmu bērna interesēs, kā arī nodrošina visaptverošu bērnu un ģimeņu atbalstu, efektīvāku risinājumu piesaisti un resursu koordinēšanu.

- Nodrošināt, ka bērni tiek iesaistīti viņiem nozīmīgu lēmumu pieņemšanā, izmantojot vecumam un attīstībai atbilstošas metodes.
- Paredzēt bērnu sagatavošanu pārejai uz pieaugušo pakalpojumiem pirms pilngadības sasniegšanas.
- Paredzēt, ka BAS ir kā uzticības persona, kura pastāvīgi seko līdzi bērna situācijai un nodrošina stabilu atbalstu, īpaši gadījumos, kad ģimene nav bērna resurss un nespēj sniegt pietiekamu atbalstu.
- Izstrādāt un īstenot pastāvīgu profesionālās pilnveides programmu BAS, balstoties uz pierādījumos balstītām metodēm un starptautiski atzītām praksēm, lai nodrošinātu augstas kvalitātes un efektīvus pakalpojumus bērnu atbalstam.
- BAS varētu pārņemt šādus izpētītos ārvalstu speciālistu atbalsta pasākumus:
 - uzvedības modelēšana;
 - pakalpojumu, atbalsta, resursu piesaiste;
 - prasmju treniņi, padomdošana, izglītošana;
 - atbalsts bērnam tiesībsargājošās iestādēs un tiesās;
 - bērna interešu nodrošināšana un sekošana līdz, lai šīs intereses ievēro dažādi speciālisti, kas ar bērnu strādā;
 - vajadzību izvērtēšana, atbalsta plānošana;
 - krīžu vadība;
 - darbs starpnozaru komandā ar bērniem un jauniešiem ar atkarību problēmām.

Ārvalstu ekspertu informanti

1. Hulda Sólrún Guðmundsdóttir, Reikjavīkas pilsētas Bērnu un ģimenes lietu departamenta vadītāja (angl. val. *Head of Department of Children and Family Affairs City of Reykjavík*)
2. Páll Ólafsson, Labbūtības departamenta direktors Valsts bērnu un ģimeņu aģentūra Islandē (angl. val. *Director, Department of Prosperity, The National Agency for Children and Families*)
3. Emilia Hokkanen, Mājas pakalpojumu un sociālo konsultāciju vadītāja ģimenēm ar bērniem, Helsinki (angl. val. *Manager of Home services and Social counselling for families with children, Helsinki*)
4. Jonna Vanhanen, Bērnu labklājības sociālā darba vadītāja, Helsinki (angļu val. *Manager of child welfare social work, Helsinki*)
5. Susanna Kalliola, padomniece SOILA koordinācijas projektā Sociālās inovācijas bērnu aizsardzībā, Somijas Veselības un labklājības institūts (angļu val. *Special advisor in SOILA-coordination project Social innovations in Child Protection Finnish Institute of Health and Welfare*).